

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Dette værk er downloadet fra

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

www.genealogi.dk

Bemærk, at hjemmesiden indeholder værker, som er omfattet af ophavsret. For ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan PDF-filen frit downloades og anvendes.

For værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun må benyttes til rent personligt brug. Distribution og publicering af PDF-filen er ulovlig.

SAMFUNDET
FOR DANSK
GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE
STIFTET 1879

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

60DE AARGANG

(10. RÆKKE 6. BIND 2. HÆFTE)

1939

UDGIVET AF
SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE

INDHOLD

Af J. L. Heibergs Kærlighedsbreve fra Bordskuffen. Ved Teaterhistoriker <i>Robert Neiiendam</i>	81
Worsaaes Optegnelser. Nogle Kommentarer. Ved mag. art. <i>S. P. Skov</i>	87
Lise Groth's Slægt. Af Landinspektør <i>Thorvald Lindhard</i>	93
Drabet paa Otte Emmiksen paa Stensgaard. Ved Lektor <i>Hans H. Fusing</i>	101
Optegnelser om Slægten Kjærskov i Danmark og Norge. Af Postmester <i>C. Klitgaard</i>	106
Familienavne i Ø og V. Han Herred. Af Kommunalærer <i>P. Rønn Christensen</i>	116
To Svogre. Borgmester Claus Christensen, Reenbergernes Stamfader, og Magister Jens Ostefeld af Slægten med de røde Roser. Personer og Forhold i Viborg i det 17. Aarhundrede. Af Oberstløjtnant <i>Chr. Bokkenheuser</i>	127
Släktskapen i andra led mellan konungarne Valdemar I, Knut Erikson och Bela 3. Av kammerherre <i>Hans Toll</i>	160
Anmeldelser.....	164
Svar.....	167
Bøger indsendt til Redaktionen.....	168

I KOMMISSION:

EJNAR MUNKSGAARDS FORLAG

KØBENHAVN — Juni 1939

Spørgsmaal af genealogisk og personalhistorisk Natur kunne Samfundets Medlemmer erholde optaget i Tidsskriftet, naar de sendes til Samfundets Sekretær: Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet *H. Hjorth-Nielsen*, Gammel Kongevej 92, København V.

Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie.

Medlemsbidraget er 12 Kr. + Forsendelsesomkostninger.

Samfundet har siden dets Stiftelse i 1879 udgivet:

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

1. Række, Bind I—III (1880—82) ved *F. Krarup*.
1. — , — IV—VI (1883—85) ved *G. L. Wad*.
2. — , — I—IV (1886—89) ved *G. L. Wad*.
2. — , — V—VI (1890—91) ved *H. W. Harbou*.
3. — , — I—III (1892—94) ved *H. W. Harbou*.
3. — , — IV—VI (1895—97) ved *G. L. Grove*.
4. — , — I—II (1898—99) ved *C. E. A. Schøller*.
4. — , — III—VI (1900—03) ved *G. L. Grove*.
5. — , — I—VI (1904—09) ved *G. L. Grove*.
6. — , — I (1910) ved *G. L. Grove* og *Paul Hennings*.
6. — , — II—VI (1911—15) ved *Paul Hennings*.
7. — , — I—VI (1916—21) ved *Paul Hennings*.
8. — , — I—VI (1922—27) ved *Paul Hennings*.
9. — , — I—VI (1928—33) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
10. — , — I—V (1934—38) ved *H. Hjorth-Nielsen*.

I Aargangen 1930 findes Indholdsfortegnelse til Tidsskriftets første 50 Aargange.

Aargangene 1880—1882, 1898 og 1919 er udsolgt. Ved Henvendelse til Samfundets Kommissionær kan Medlemmer erhverve enkelte Aargange til og med Aargangen 1930 for en Pris af 1 Kr. pr. Aargang. Ved Køb af hele den før nævnte Aar udkomne Del af Tidsskriftet, med Undtagelse af de udsolgte Aargange, leveres dette for en Pris af 40 Kr. — For Ikke-Medlemmer er Priserne hhv. 1 Kr. 50 Øre og 60 Kr. — Aargangene efter 1930 koster 15 Kr. pr. Aargang. Enkelte Hæfter sælges ikke.

Abonnement paa Personalhistorisk Tidsskrift kan kun erholdes, naar Medlemsrettigheder i Samfundet erhverves. Henvendelse herom sker direkte til Samfundets Sekretær, Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet *H. Hjorth-Nielsen*, Gammel Kongevej 92, København V. Foreninger og Biblioteker har Adgang til at blive Medlemmer af Samfundet.

AF J. L. HEIBERGS KÆRLIGHEDSBREVE FRA BORDSKUFFEN.

Ved *Robert Neiiendam.*

Johan Ludvig Heiberg havde længe elsket *Johanne Luise Pætges*, men Kærligheden var ikke gengældt. Da han friede i hendes sejstende Aar, svarede hun Nej. Hun var nu, da disse Breve blev skrevet, med sine atten Aar den mest omsværmede blandt de Unge paa Teatret, højtbevaget og farlig ved sin tidligt udviklede Erotik. De, der havde bejlet til hende, Assistent *Harboe*, Skuespiller *Huid* og Professor *Møhl*, var ikke blevet lykkelige, og Heiberg maatte ogsaa gennemgaa mange Rystelser. Han var med sine ni og tredive Aar ældre end alle de andre, en ridderlig Aristokrat, hvis Ydre ikke kunde tiltrække en ung Pige, der sværmede for *N. P. Nielsen*, Datidens mandlige Teaterideal. Heibergs Syn paa Nielsen blev udødeliggjort i Scenen mellem Skuespilleren og Døden, som blev skrevet 1829, men først udkom 1840, i »En Sjæl efter Døden«.¹ Men ved sit Talent og sine Kundskaber var han Medbejlerne overlegne. Han kunde skrive saadan, at alle Døre sprang op, og Publikum strømmede til. Blandt alle Tilbederne kunde hun bedst tale med ham om Teatret, og han havde allerede givet hende dejlige Roller. Medens Lægen, Professor *Møhl* vilde have hende bort fra Scenen, saafremt hun blev hans Hustru, nærerede Professor, Dr. Heiberg paa sin egen sikre Maade hendes kunstneriske Ærgerrighed. Hun havde en instinktiv Fornemmelse af, at han betød Fremtiden.

Da Fru *Thomasine Gyllembourg* isolerede *Johanne Luise* i sit Hjem paa Christianshavn, handlede hun som en livserfaren Moder. Det laa hende varmt paa Sinde, at hendes Søn skulde vinde den unge Pige. Heiberg boede ikke hos sin Moder, men besøgte hende hver Dag til Middag og tilbragte ofte Aftenen i hendes Selskab. Her blev da Lejlighed til et Samvær af fortrolig Karakter. Efter at »Afgørelsen var truffen«, som Fru Heiberg siden skrev paa et Brevomslag, udvekslede de Følelser pr. Bordskuffe. Naar Teatervognen kom for at hente hende, lagde hun i Skuffen en i Reglen kortfattet (og daarligt stavet) Seddel, som hun ved Hjemkomsten fandt vekslet med en anden baade længere og mere indholdsrig. Dette kokette Puslespil, der ikke savnede literære Forbilleder, ophævede i nogen Grad den store Aldersforskel. Tiltalen Broder og Søster gjorde det lettere for dem begge at berøre vanskelige Emner og sige hinanden Behageligheder og smaa Sandheder. Papirlapperne blev sjældent daterede, men de stammer fra den sidste Halvdel af 1830 og Begyndelsen af 1831, indtil Brylluppet fandt Sted i Juli. Rækkefølgen kan ikke fastsættes, og Indholdet var sjældent Spørgsmaal og Svar, men derimod Følelsesudbrud, der røber hans Forelskelse, Jalousi og Længsel efter at eje hende og hendes sti-

¹ Jfr. O. Schlichtkrulls Udg. af »En Sjæl efter Døden«, 1919, pag. 34 ff. Om *Johanne Luise Heiberg* og hendes Tilbedere jvfr. Robert Neiiendam: *Johanne Luise Heiberg*, 1937.

gende Beundring for ham. Hun var et lidenskabeligt Stemningsmenneske, snart mørk, snart tindrende lys i Sindet. I Begyndelsen var hun »bange for, at han havde for gode Tanker om hende og lagde noget betydende i hendes allerbetydeligste Tanker sent eller tidlig maatte han dog opdage, at han havde bedraget sig og hvad saa?« Han svarede, at han »ikke havde gjort Regning paa andet, end hvad han allerede kendte, men dertil hørte just det dybsindige i hendes Væsen.« Hun gav ham paa Hovedet, naar han ikke behandlede hende »som han burde«: »Hvorfor skrev Du ikke en Seddel i Aftes? Fordi det var Din fornemme Dag. Jeg kan ret ærgre mig over Dig, naar Du er saadan; saa er Du saa kold og fornem, at Du ordentlig støder en tilbage med Din Kulde.« Han havde det Indtryk, at hun skammede sig over, at Folk maatte kende deres Forbindelse: »Skamme mig,« svarede hun, »det kan Du dog umulig mene; jeg ved ikke, hvad det er, men jeg bliver saa underlig over, at Folk maa tro, at jeg staar i en saadan formelig Forbindelse med Dig.« Lidt efter lidt overgav hun sig, og hendes mange Betæneligheder forvandlede til en Følelse af Sikkerhed ved hans Side: »Jeg kan intet sige Dig, uden at jeg elsker Dig saa høit, saa høit, at det er umuligt at sige det; jeg synes, at Du er saa fortræffelig og elskelig, at jeg skammer mig over at staa saa langt tilbage for Dig.«

I »Et Liv, genoplevet i Erindringer« (I, 209) trykte Fru Heiberg det første Kapitel af en Roman, hvormed Bordskuffe-Erotikken begyndte, men hun udelod dette Rimeri, som fortæller os, hvordan han ønskede, hun skulde modtage den Hyldest, som den akademiske Ungdom bragte hende. Der er ikke saa lidt af et Program i dette Vers:

»Af Dig, honnette Muse, jeg mig venter,
 at Din Nærværelse vel ei er seen
 til at begeistrer *Massen* af Studenter —
 men at Du holder Dig for høi og reen
 til det at gjøre ved en enkelt Een,
 og heller ei ved to, ved tre, ved fire
 saalidt som ved fem, ved sex, ved syv,
 thi sligt er alt Coquetteriets Spire,
 og hver Student er gjerne Hjerte-Tyv.
 Jeg mener, det er godt, om Du behager
 den hele hist foreente, lærde Stat,
 men at det lidt af Coquetterie smager,
 ifald det skeer med enkelte privat.
 Forstaa mig ret; jeg mener, Du maa gjerne
 behage Alle, som og een og hver,
 men Ingen være maa familiair;
 man skal Dig skue som en deilig Stjerne,
 som man beundre i det Fjerne,
 men som man ei kan komme nær.«

Undlod han at skrive en Hilsen, kunde det hælde, at hun gav ham en koket Reprimande: »Det er skammeligt at lade mig gaa to Aftener i Seng uden Seddel. Dette ligger jeg nu her og skriver. Nu skal *De* ogsaa straffes med at læse den daarlige Skrift.« Herpaa svarede han:

»Til den, jeg elsker.

Gode Hanne! Du siger, at Du vil straffe mig. Det har Du ogsaa gjort, dog ikke med det, som Du kalder Din slette Skrift, thi *Din* Skrift er altid god og inderlig kjærkommen; Du har straffet mig derimod med at skrive *De* og endnu mere ved at se bedrøvet og melankolsk ud. Jeg vil gjøre Alt for at se Dig fornøiet. Jeg er bange for, at Du fortryder Din Venlighed imod mig og undertiden ønsker, at Skeet var Uskeet. Men naar Du kjender mig rigtig, vil Du komme til den Overbevisning, at Du aldrig behøver at fortryde nogen Godhed, som Du har vist mig, thi jeg elsker Dig alt for inderligt og er Dig alt for taknemmelig til ikke at bringe Dig *ethvert* Offer. Er det Dit Ønske at se flere Mennesker; vil Du gjerne, at St. og Ph.² skal komme her, saa sig mig det oprigtigt, og jeg skal skaffe dem herud. Jeg spørger saa ofte med denne Sag, men er der noget Alvor deri, saa sig det oprigtigt, og jeg skal gjøre Alt, hvad Du ønsker. Jeg er utilladelig jaloux, det er sandt, og det maa jeg sagtens være, naar jeg tænker paa, hvor meget Du maa behage enhver Mand, som har Forstand og Hjerte. Men jeg har tillige den største Høiagtelse, den sandeste Tillid til Dig. Naar jeg tænker paa det Indtryk, Du maa gjøre paa Andre, bliver jeg jaloux, men naar jeg tænker paa Dig selv, paa Din fortræffelige Character, saa er jeg saa rolig, som om der ingen Mandfolk, ingen *Canuter* var til i Verden. Derfor kan Du rolig ytre for mig ethvert Ønske om Forandringer i vort eensomme Liv; jeg kan meget vel sætte mig ind i Dine Tanker og skal vide at forstaa Dig. — Hvorom alting er, saa vil jeg nu ønske Dig, at Du ikke maa ligge vaagen i Nat, men sove sødt og drømme enten intet eller behageligt. Jeg er bange for, at Du ikke kan læse mine Kragetæer. Kan Du ikke læse det Foregaaende, saa gid Du da i det mindste maa kunne læse dette:

Jeg elsker Dig ubeskriveligt. Gid Du maa falde i Søvn med disse Ord for Øie og med en venlig Tanke paa den fraværende Ven, som skrev den!«

[Efterskrift tre Aar senere den 6. April 1833: »Erklærer mig for endnu at have de samme Tanker. I. L. Heiberg«].

..... »Jeg glæder mig forresten over, at vi To ikke lettelig vil komme til at kjede os med hinanden. I det mindste veed jeg ikke, naar Dit Selskab er mig behageligst, enten naar vi tale, eller naar vi tie. Det er skjønt at have denne Afvexling, hvortil kommer saa mangan anden, som f. Ex. Læsning, Spadseren, ja endog Selskabe-

² *Stage* og *Phister*, kongelige Skuespillere.

lighed. Det begynder allerede at blive mig behageligt at see Dig i Selskab med fremmede Folk, baade hjemme og ude. Hos [Admiral] Wulffs glædede jeg mig ret over Din Nærværelse forleden Aften. Hvor meget mere vil det ikke være Tilfældet i mindre og bedre sammensatte Selskaber? — Naar jeg seer Dig mellem fremmede Mennesker og saa tænker paa en Aften som denne, saa forekommer Contrasten mig saa forunderligt interessant; jeg veed et Øieblik ikke, om jeg er vaagen eller drømmer. Men naar jeg saa kan sige til mig selv: »Du er vaagen, og Din Lykke er ingen Drøm, saa har jeg saa lyksalig en Følelse, som om et Lyn foer igennem mig uden at skade mig. Gid vi snart skulde i Selskab!«

»Jeg vil skrive Dig til uden at skrive. Se følgende Steder efter i Andersens »Phantasier og Skizzer« og lad mig se, Du samler de anførte Ord til en tydelig Mening:

Side 1, 1. Linie af Verset. De to første Ord.

„ 78, 11. „ det 5te Ord.

„ 5, sidste Linie, det 6te Ord.

„ 108, det sidste Ord.

„ 109, 3die Linie af Verset (NB: hele Linien).³

Fra hende til ham:

»..... Dit Velgaaende, jeg drikker Vin, det vil sige Gaase-Vin. Farvel, skjøn Heiberg, hulde Skjald, Roser for alle Kathrine-Blommer!⁴ Da jeg ikke kan kysse Dig til Farvel, saa sender jeg Dig her et Stykke indviet Papir, som minè Læber har berørt. Min Mund er rigtignok meget større end det Hul, men jeg har gjort den ganske spids.«

Fra ham til hende:

»Tak for Laan af Dit Kammer! Det er mit Paradis paa Jorden ogsaa i den Henseende ligner det Paradiset, at der findes et forbudent Træ i Din Broderramme. Men Du troer vel, at jeg ikke er nogen Adam; jeg har ikke rørt den forbudne Frugt og vil derfor, som jeg haaber, undgaa at jages ud af mit Eden. Eller rettere sagt, vel er jeg en Adam, men en skikkelig Adam. God Nat, Eva!«

³ Meningen blev: Jeg elsker Dig min Søster. Dog, hvem kan skildre det ret med Ord! Jvfr. H. C. Andersen: Phantasier og Skizzer, 1831.

⁴ Utvivlsomt tænkte Fru Heiberg her paa Elisabeths Romance i »Elverhøj«: »Der vanker en Ridder mellem grønne Trær, Roser og yndelige Blommer.«

Fra hende til ham ved Fødselsdagen i 1830, ledsaget af et Broderi og med en Bebrejdelse, fordi han brugte Snus:

»..... Jeg gratulerer Dig, endskjønt jeg indser det gale deri, thi ikke du saa meget som Dine Venner tilkommer det at blive gratuleret. Jeg ønsker Dig, min kjære Broder, at — ja hvad skal jeg begynde med — det ene Gode staaer det andet i Veien. Jeg har ei Ord dertil, men for med et Ord at kunne sige det vil jeg vælge *lykkelig*. Gid Du maa blive det i den Grad, som Du fortjener, det kan af ingen ønskes Dig oprigtigere end af Din hengivne Søster«

Herpaa svarede han:

»Hvorledes, elskværdige Hanna, skal jeg takke Dig for Din Godhed? Baade for Dit nydelige Arbeide og for Dit yndige Brev, der saa ganske bærer Præget af Din egen Elskværdighed? Tør jeg, ved at betragte Dit smukke Broderie, tænke paa, hvad der staaer i »Wahlverwandtschaften«?⁵ Du veed nok, hvad jeg mener. Det er et Par nydelige Piger, især den, der viser Tænder. Naar jeg seer de Tænder, faar jeg Lyst til at kysse hende. Det forekommer mig virkelig ogsaa, at hun ligner Dig. Jeg kunde skrive en heel Forklaring over de to Pigers Udtryk. Den Ene, hun som er smukkest, seer til Himlen, den Anden seer ned til Jorden. Begge tilsammen er en Forening af det himmelske og det jordiske. Hvad vil man saa mere? Men troer Du nu, at Synet heraf kan vænne mig af med min slemme Uvane? Maa jeg ikke tværtimod, ved at see paa Billedet, faa Lyst til at snuse? Thi naar to saa yndige Personer kan gjøre det, hvor meget mere da jeg? Jeg har allerede taget nogle Priser og nikket til Pigerne, ligesom man ved et Bord drikker et Glas med en kjær Gjenbo.

Dine venlige Ønsker til min Fødselsdag maa vist nok bringe mig Lykke. Kun een Indvending maa jeg gjøre Dig: Du ønsker mig saa megen Lykke, som jeg fortjener; det vil kun lidt forslaa. Den Lykke har jeg allerede og meget meer. Nei, ønsk mig en Lykke, som jeg ikke fortjener, men som jeg just derfor vil skjønne paa. Det er langt bedre at modtage sin Lykke ved Naade end ved Fortjeneste. Du veed nok, at naar man har betalt sin Gjæld, saa har man ny Credit. Uden at betragte Dit Brev som en afbetalt Gjæld (thi jeg har allerede sagt, at jeg sætter meer Pris paa Naaden end paa mine Rettigheder), maa jeg dog sige, at Du ved Dine venlige, elskværdige Ord har erhvervet Dig Ret til at drille mig saa meget, som Du vil. Hver Gang, Du siger Noget, som gjør mig Ondt, saa vil jeg tænke paa dette Brev og glæde mig ved Overbevisningen om Dit trofaste Sindelag imod mig. Skulde jeg

⁵ Goethes Roman »Die Wahlverwandtschaften« udkom 1809.

nogensinde glemme det, saa husk mig paa det, og Du skal se, det vil gjøre sin Virkning.

Det er en egen Sag med denne Correspondance. Naar jeg nu seer Dig idag og taler med Dig, og især ifald jeg opnaar den Lykke at følge Dig til og fra Comedien, hvorledes skal jeg da undgaa at sige Dig det samme, som jeg her har skrevet? Jeg vil dog bestræbe mig derfor, thi jeg ønsker, at naar Du er kommen tilsengs og venter paa at Søvnen skal lukke Dine smukke, mig saa kjære, saa elskede Øine, Din sidste Tanke da maa være Overbevisningen om den store Glæde, Du idag har forskaffet mig. At ogsaa Tanken om det Samme maa drysse mig i en behagelig Søvn og lade mig drømme om Dig, det haaber og det venter Din hengivne Broder J. L. H.

14. December 1830.«

Fra ham til hende:

»Hør! Kan der ikke snart komme noget Blæk i Skrivetøiet? Der er jo ei engang saa meget, at man kan skrive et nogenlunde langt Kiærligheds-Brev, end sige Vaudeviller og Lystspil, og hvad jeg ellers kunde have Tilbøjelighed til, thi nu skal Du bare see, hvilken Skrivesyge, der skal komme over mig, og hvorledes jeg skal følge Dine Raad. Men sig mig frem for Alt, om jeg snart maa hente Kongebrev, thi det spilder mig saa megen Tid at gaa herud hver Dag og tilbage hver Aften. Jeg kunde gjerne bo i den store Sal, indtil vi kan faa et bedre Logis ude i Byen. —

Mit Spørgsmaal har dog vel ikke *krænket* Dig? God Nat! Jeg skal gjøre mig Umage for ikke at tænke paa Dig inat; saa haaber jeg, at Du kan sove.«

(Ovenstaaende utrykte Papirer blev i 1938 købt af Teatermuseet, hvorfra de overgik til det Heiberg'ske Privatarkiv i Rigsarkivet).

WORSAAES OPTEGNELSER.
NOGLE KOMMENTARER.

Ved *S. P. Skov*.

Af de to bind erindringer og breve, som *Victor Hermansen* har udgivet,¹ faar man et tydeligt indtryk af Worsaaes udvikling. Han har livligt skildret sin opvækst i Vejle, sin tidligt vakte interesse for oldsager, og sin hurtige videnskabelige karriere, saadan som den sensationelt begyndte med de to stridsskrifter om dronning Gunhilds formentlige lig og om Runamoindekriften, hvormed han besejrede de to ældre videnskabsmænd, *N. M. Petersen* og *Finnur Magnússon* og straks vandt sig et navn. Og om man end til tider stødes af Worsaaes indbildskhed, følger man ham med interesse og sympati paa hans videre bane med dens kampe og sejre. Men med brevene fra hans ældre aar skifter billedet lidt efter lidt karakter; han kan nok stadig fortælle med lune; udmærket i saa henseende er beretningen om Jellingehøjenes udgravning; men forfængeligheden tager mere og mere til, og hans sejre bliver bare dem, han vinder i de internationale kongressers selskabsliv.

Foruden saaledes at tegne et særdeles livfuldt selvportræt har Worsaae ogsaa i erindringerne og brevene skildret en række af de mennesker, han kom i berøring med, ofte særdeles aabenhjertigt. Den samme arrogance, men ofte mere afdæmpet, findes ogsaa i de straks efter Worsaaes død udgivne optegnelser om Rosenborgsamlingen. Udgivelsen, der meget i mod fru Worsaaes vilje skete allerede 1886, besørgedes af inspektør ved Rosenborgsamlingen, dr. phil. *P. Brock*, (1842—1906), grevinde Danners protégé, som iflg. Worsaaes forord² havde den formelle ret dertil. Efter hvad Bering Liisberg har faaet fortalt af dr. phil. Sophus Müller, som af hensyn til Worsaaes minde, havde forsøgt at faa *P. Brock* til at vente, skulde dennes grund til at fremskynde udgivelsen af optegnelserne være, »at de skulde frem netop nu, som en Haan imod Worsaae«

¹ Begge bindene er recenseret af dr. theol. Bjørn Kornerup i dette tidsskrifts 10 Række II Bind, p. 160 ff og V Bind, p. 243 ff.

² J. J. A. Worsaae: Optegnelser om Rosenborg-Samlingen, p. 2. (Kbhvn. 1886).

(*verbis ipsissimis*).³ Det er vel ikke utænkeligt, at den noget bitre dr. Brock kan have udtalt sig saaledes; men det bør dog nævnes, at Bering Liisberg ikke var ham venlig stemt. Paa foranledning af C. F. Herbst (1818—1911), Worsaaes efterfølger som direktør for Rosenborgsamlingen, skete der ved udgivelsen visse udeladelser, dels af museums-mæssig og dels af personalhistorisk karakter; det er disse sidste, der her skal fremdrages.

Ved optegnelsernes fremkomst vakte navnlig de skarpe udfald mod grevinde Danner opsigt. Hun og Worsaae havde haft adskillige kontroverser, efter Frederiksborgs brand saaledes om de reddede sager (omtalt p. 36): »Hun skal nemlig have haft sine egne Meubler og andre Sager paa Frederiksborg assurede i et privat Assuranceselskab for 20000 rdl. hvilket Beløb hun havde fordret udbetalt. Da Selskabet vægrede sig, fordi flere af hendes private Sager, om ikke de fleste, vitterligt var reddede og straks efter Branden bortkørte, skal hun have svaret, at der fra Frederiksborg ikke var bortkørt andre Sager end dem, jeg havde ført til Rosenborg. Det hed sig, at hun senere, eftersom min Erklæring ikke kunde hjælpe hende, gik paa Accord med Selskabet.« (Rosenborgmskpt.)

Worsaae skildrer Kong Frederik VII flere steder særdeles levende. Som hans stadige ledsager, ved de arkæologiske udgravninger og undersøgelser kongen lod foretage, havde han rig lejlighed til at mærke sig kongens særheder. Han er ingen beundrer af kongen og antyder ligefrem, hvad der er udeladt ved trykningen, at denne døde af skræk for krigen 64: »Frygten derfor fremskyndte sikkert paa flere Maader hans Død. Thi modig end sige Helt var Frederik VII ikke.« I den interessante beretning (p. 20) om undersøgelsen af Frederik II's kiste i Roskilde domkirke, ved hvilken lejlighed Worsaae reddede kongens ring for Rosenborgsamlingen, er der udeladt følgende stykke, efter at der er nævnt, at Frederik VII tog sin forgængers ring paa:

»Det stødte alle og ikke mindst Prins Christian, som kom til mig for at udtale sin Uvilje over, at Ringen, der oven i Købet let kunde blive skænket til Grevinde Danner, ikke igen skulde nedlægges i Kisten, og for at bede mig om at formaa Kongen til at give den tilbage dertil. Jeg opfordrede Prinsen til selv at gøre Kongen Forestillinger desangaaende, men han mente, maaske ikke med Urette, at det kun vilde gøre Ondt værre.«

Naturligvis ordner Worsaae denne sag, idet kongen lover at skænke ringen til Rosenborg.

»Denne Vending forsonede betydeligt de Tilstedeværende. Ogsaa Prinsen, med hvem jeg her for første Gang kom i nærmere Berøring, udtalte sig med

³ Tilføjelse i Bering Liisbergs expl. af optegnelserne. (Rosenborg).

særdeles Tilfredshed om det Tilbagetog fra Kongens Side, som jeg havde været saa heldig at bevirke. Senere leverede Kongen mig Ringen, saavidt jeg mindes under et af mine Ophold hos ham paa Frederiksborg. Til Uvillie over min Opræden i Roskilde mærkede jeg intet. Kongen følte vist selv, at han var gaaet for vidt.« (Rosenborgmskpt.).

1865 døde *Chr. Jürgensen Thomsen*, direktør for ordnordisk og etnografisk museum, og uagtet Thomsen efterlod sig en indstilling om *C. F. Herbsts* og *C. L. Steinhauers* udnævnelse til direktører henholdsvis for oldnordisk og etnografisk museum, blev Worsaae den foretrukne i begge tilfælde. Om sine mindre heldige medbejlere skriver Worsaae i Rosenborgmanuskriptet:

»Mine Ordningsplaner i det hele og mine altid mæglende Forhandlinger med mine Collegaer blev saa længe som muligt mistænkeliggjorte og modarbejdede af mine Uvenner og Misundere, især af de nuværende Justitsraader *C. F. Herbst* (en fordums Ungdomsven, Inspektør ved Oldnordisk Museum og Myntkabinettet) og Expeditionssekretær ved Overhofmarskallatet, *C. F. Steinhauer* (Inspektør ved Ethnografisk Museum) som begge havde haabet efter Thomsens Død at blive Direktører resp. ved Oldnordisk og Ethnografisk Museum, hvortil de paa Grund af deres indskrænkede Opfattelse, udelukkende Detailkundskab og ufordragelige Karakter i ingen Henseende af Ministeriet ansaas for skikkede, men som nu, da jeg var bleven den foretrukne, havde svoret mig uforsonlig Modstand i ethvertsomhelst af mine Foretagender. Bag dem stod igen mine ivrige litterære Modstandere, Naturforskeren, Etatsraad *Steenstrup*, der ligeledes havde intrigeret for at hindre mig i at blive Thomsens Eftermand, hvilket han selv tillige vilde have været. Omsider lykkedes det mig dog at besejre alle mere eller mindre hemmelige Undergravninger, som i Virkeligheden tilsidst heldigvis bidrog til at fremme de Forandringer, man havde villet forhale eller muligt helt standse«.

Det er forstaaeligt, at Herbst har faaet denne forfærdelige salve udeladt. Om Steinhauer hedder det videre i Rosenborgmanuskriptet:

»Overhofmarskal *Oxholm*, der ikke altid skal have været ganske fri for lidt Hof-Skinsyge over den Yndest og Tillid Kong Christian uafbrudt siden Mødet i Roskilde ved Frederik II's Kiste gav til Kende for mig, havde ivrigt bestræbt sig for, at hans praktisk brugelige Expeditionssekretær, Steinhauer, der gik h a m som tidligere Thomsen stærkt under Øjnene, kunde efter Thomsens Død være bleven Direktør for det Ethnografiske Museum, og han havde følt sig temmelig stødt, da Kultusministeren, *Rosenørn-Teilmann* tilsidst kort og godt erklærede, at hvis Steinhauer, en halvstuderet, fhv. Bogtrykkerdreng, gjorde alt for mange Ophævelser, fik han sin Afsked som Inspektør ved Ethnografisk Museum. Ved min Omordning af Rosenborg insinuerede nu Steinhauer i al Stilhed, mundtlig og skriftlig, gennem Oxholm og andre saavel ved Hoffet som ved Pressen og rundt om i Byen, at jeg ved N. B. i videnskabelig Henseende at gøre Rosenborgsamlingen til en Fortsættelse af Oldnordisk Museum hemmeligt havde til Hensigt at borteschamotere Rosenborg-Samlingen fra Kongehusets Eje og faa den helt overdraget til Folket og Staten.«

Udgiveren, P. Brock, har næppe haft noget imod at udelade denne haanlige omtale af Steinhauer, eftersom han siden sendte ham bogen med en venlig dedikation.

C. L. Steinhauer (1816—97) havde ganske rigtigt været bogtrykkersvend; men var under et ophold i Paris truffet sammen med Chr. J. Thomsen, der siden optog ham i sit hus og i 1846 fik ham udnævnt til assistent i det nye etnografiske museum. Hovedaarsagen til fjendskabet mellem Worsaae og Steinhauer er ikke, som Worsaae her nævner det, uenigheden om Rosenborgs stilling, men iflg. Th. Thomsen⁴ en strid om den nedskæring af museumsbudgettet, som rigsdagen efter 64 krævede. Worsaae ønskede at lade etnografisk museum bære hele nedskæringen, han tog ikke selv til orde herfor i pressen, men brugte juristen *Th. Hindenburg* som pennefører. Heroverfor betonedede geografen *E. Erslev* stærkt museets værdi, og bag ham stod Steinhauer.

Kort efter udgivelsen blev optegnelserne anmeldt anonymt i Politiken, 20 April 1886, vistnok af M. Rubin. Anmelderen fandt, at der ved udgivelsen var faret ilde med Worsaaes minde ved at aabenbare hans personlige svagheder, hans smaalighed og forfængelighed og hans utilbøjelighed til at glemme fornærmelser, samt ved den usympatiske skildring af Frederik VII og grevinde Danner. »Den hele Fremstilling giver en ilde Eftersmag. Den er pikant, underholdende, karakteristisk, men der er liden Elskværdighed udbredt over det altsammen.« Dagen efter fremkom Bering Liisberg under mærket »Y« med en indsigelse. Hvorfor det netop skal kaldes en indsigelse er ikke ganske klart, da han, som det ogsaa ses ovenfor, er ganske enig med anmelderen i det for Worsaaes minde uheldige i optegnelsernes fremkomst; men i modsætning til hans ovenfor anførte særdeles skarpe udfald mod dr. Brock, mener han her, at denne blot har gjort sin pligt. Det var i forfatningsstridens heftigst bevægede aar, Berg sad i fængsel efter Holstebro-affæren, og efter rigsdagens hjemsendelse var der udstedt en provisorisk finanslov. Denne politiske højspænding influerede ogsaa paa bogens bedømmelse, udgivelsen gøres ligefrem til en politisk demonstration: »Hvad her er sket er pietetsløst. Det er ikke sket i Historiens Interesse; thi det mindste af det kommer Historien ved, og det er besynderligt at fremelske den Art Sladder netop om den Konge og den Periode, som dog endnu indeholdt et Stykke Historie — hvor Hoffet var noget mindre og noget mindre anset, Land og Folk noget mere og noget mere anset end i vore Dage.«

⁴ Th. Thomsen: Chr. Jürgensen Thomsen. Tilskueren I, p. 76. 1939.

Bering Liisberg var endnu kun en dreng, da han første gang saa Worsaae i sin fars kontor i Aarhus, men han betoges allerede da af hans væsens fortryllelse og vedblev stadig at være ham en trofast beundrer. Han tager derfor ogsaa hans parti overfor Herbst, om hvem han mente, at »han savnede fuldstændig historisk Begreb.«⁵

Paa Worsaaes foranstaltning var Thorvaldsens statue af Christian IV, der oprindeligt var bestemt for Roskilde domkirke, 1863 blevet opstillet paa en bastion foran Rosenborg slot. Statuen var støbt og ciseleret af *J. Dahlhof* (1800—90), og han havde for at forhøje stofvirkningen i kongens dragt dannet mønstret i denne ved indlagte guld- og sølvtraade. Kunstnerisk var resultatet ogsaa særdeles tilfredsstillende, men efter nogle aars forløb viste tekniken sig at være mindre holdbar. Guldtraadene forsvandt nemlig, »hvorledes sagde de teknisk kyndige Vismænd ikke« føjer Bering Liisberg haanende til, og hentyder hermed til guldsmed *C. Michelsen* (1853—1921), ordens- og hofjuveler, medlem af Rosenborgs revisionskommission, der virkede for en flytning, »og Herbst var ikke seen til at ødelægge een af Worsaaes heldigste Ideer.«⁶ Virksom ved denne Lejlighed var ogsaa Brygger *J. C. Jacobsen*, der tilbød at bekoste en ny piedestal til statuen. 1887 udbad indenrigsministeriet sig en erklæring fra Rosenborg om en evt. opstilling dér eller paa Frederiksborg. Resultatet blev, som bekendt, ingen af disse to muligheder, men en genopstilling i Roskilde domkirke.

Worsaaes pludselige død 1885 gjorde et mægtigt indtryk paa Bering Liisberg. Der lagde sig ligesom »et knugende Tryk over alt og alle, der var knyttet til Worsaae og havde haft den Lykke at arbejde under ham, da Slottets Portner, bleg og rystende hin Sommer Formiddag hviskede ind ad Døren: Kammerherren er død! Det var bogstavelig som Dagen blev graa.« Saaledes skrev han i en smuk mindeartikel til Worsaaes hundredaarsdag;⁷ men naar det sammested hedder, at Worsaae saa lyst og venligt paa menneskene og var fri for smaalighed, saa stemmer det ikke helt. Hans omtale af folk, der kom ham i vejen, er nærmest brutal, som f. x. den ovennævnte salut til C. L. Steinhauer, hvem dog C. J. Thomsen offentligt gav en væsentlig del i æren for den etnografiske samlings første indretning og ordning, og som ogsaa værdsattes i udlandet, han deltog saaledes i ordningen af

⁵ Tilføjelse i Bering Liisbergs expl. af Worsaaes Optegnelser.

⁶ sst.

⁷ Worsaae. 1821 — 14. Marts — 1921. Gads danske Magazin 1921, p. 151—61.

engländeren *Christy's* samling, ligesom endvidere nutiden har anerkendt hans indsats.⁸

Worsaae var en meget impulsiv natur, hvad der utvivlsomt var ham til gavn som videnskabsmand; men det forledte ham ofte til skæve domme over folk, som han enten ikke forstod eller som havde andre anskuelser end han selv. Der er i de tre bind optegnelser, erindringer og breve mange interessante bidrag til det 19. aarhundredes lærdomshistorie; men de maa tages med alt muligt forbehold.

⁸ saaledes Th. Thomsen i en artikel om etnografisk museum i decemberheftet af »Nær og Fjern« 1924 og i artiklen Chr. Jürgensen Thomsen og det etnografiske museum i Tilskueren I 1939.

LISE GROTH'S SLÆGT.

Af Thorvald Lindhard.

Min farmor *Elisabeth Pauline Groth*, kaldet *Lise Groth*, er født i Store Grønnegade 182 i Kjøbenhavn den 25de oktober 1805 som datter af optiker *Peter Thomsen Groth* og hustru, *Arine Fischer*. Hun blev tidligt forældreløs, da faderen paa professionens vegne af regeringen sendtes til Vestindien, hvor han faa aar efter døde. Hendes moder og lille søster, der fulgte efter faderen, druknede paa vejen. En halv snes aar gammel stod Lise Groth ene tilbage. Hun blev optaget i huset hos en slægting, vajsensusapoteker, cancelliraad, *Jens Peter Groth*, der ligesom Lises far var fra Svendborg. Snart skiftede hun dog atter hjem, idet hun kom i huset hos apotekerens svoger grosserer *Arntz*, der ejede en gaard i Høsterkøb. I dette gæstfri hjem, hvor flere af kunstens udøvere samledes, tilbragte hun sin ungdom. Blandt gæsterne var blomstermaleren, professor *Jensen*, billedhuggeren, professor *H. V. Bissen* eller »Gamle Bissen«, der tegnede et portræt af hende, der i gengivelse er spredt blandt hendes efterkommere. Endvidere Kgl. syngemester prof. *Zink*, der uddannede hende i sang. Hun havde en stor og smuk sangstemme, som hun besad omtrent usvækket til det sidste. Senere kom hun i huset hos sin ældre plejesøster, fru *Hoyer*, Frederiksdal ved Grenaa. Her traf hun sin tilkommende, *Johannes Lindhard*, der var seminarist fra det nærliggende Lyngby seminarium, og som nu var huslærer paa Frederiksdal. Den 4de maj 1830 blev de gift i Kjøbenhavn, samme aar som han var blevet kaldet til lærer og kirkesanger i Højberg ved Viborg, og her boede de til hans død i 1865. Sine sidste aar boede hun hos sin ældste søn, min far, købmand *S. J. Lindhard* i Dalby, Fakse Herred. Her døde hun i maj 1876.

Lise Groths far, *Peter Thomsen Groth*, er født i Øverste Ørkilds vandmølle ved Svendborg den 5te maj 1776 som søn af mølleren, *Peder Thomsen* og hustru, *Gjertrud Groth*. Han blev ligesom datteren meget tidlig forældreløs, og blev opdraget hos sin mormor, købmand *Peder Groths* enke, der levede i Svendborg indtil 1789, og senere maaske hos vajsensusapotekerens far, *Simon Groth*, der var toldinspektør i Svendborg, og som selv havde en

stor børneflokk. Det har ikke været bekendt i min slægt, hvilket slægtskab der bestod, eller om der i det hele var slægtskab, mellem Lise Groth og vajsensusapotekeren, og jeg har derfor sat mig til opgave at klare dette spørgsmaal, ikke mindst i erkendelse af den gæstmildhedens og slægtsfølelsens aand, der øjensynlig har besjælet apotekerens slægt saavel overfor min farmor som overfor hendes far. Og slægtsblodet, det være sig aldrig saa tyndt, har dog vist sig at være tykkere end vand.

I den gæve stad, Assens, var forholdene iflg. Laurits Maaløes bog i midten af det syttende aarhundrede ret primitive paa flere omraader. I 1636 kunde Kgl. Majestæts jægermester, velbyrdige hr. *Otto Tetzmo* med velbyrdige *Henning Walkendorffs* heste og vogne ikke faa »lossement« i Assens by. Byfogeden maatte skaffe plads. Senere kommer *Henning Walkendorff*, og det samme gentager sig. Byfogden kræver da, at der i henhold til Kgl. forordning (*Erik Glipping* 1283) ordnes visse aabne lossementer. I 1643 fritages en borger, *Jens Pedersen*, for indkvartering og anden borgerlig tyngelse imod at holde aabent herberg for adel og uadel. Det har altsaa ikke været nogen attraaværdig stilling at være gæstgiver dengang. Men svenskernes ødelæggelse af byen i 1658 synes at have bragt liv og trivsel i forretningslivet, ogsaa i gæstgiveriet, der i 1662 synes at have faaet en betydelig økonomisk værdi. Man paabyder nemlig byens to gæstgivere, at forlange pas af alle gennemrejsende og opgive gæsternes navne til byfogden, og overtrædelse straffes bl. a. med bevillingens fortabelse. Den maa jo dog altsaa have været noget værd. De to gæstgivere var *Ludvig Koch*, der tillige var indehaver af færgeriet, Assens-Aarøsund, og *Jens Johansen (Groth)*. Der var altsaa aabenbart kommet orden i gæstgiveriet. Men kæmnervæsenet var forvirring. I 1679 stævnedes magistraten ikke færre end 7 forhenværende kæmnerne »imod dom og regnskabs aflevering«. Blandt disse 7 var *Jens Groth*, der dog ligesom de fleste af de 7 synes at have affundet sig i mindelighed med magistraten. Deres forsyndelse har formentlig bestaaet i, at de har været ukyndige i regnskabsvæsen og blandet deres egne penge sammen med byens, og regnskabet har maaske, naar det gik højt, været skrevet med kridt paa bjælken. Samme aar ses af raadstueprotokollen, at stadskaptajn *Jens Johansen Groth* som befuldmægtiget for en apotekersvend fra *Fredericia* kræver, at der ikke sker denne »noget indpas udi« oprettelsen af et apotek i byen. Man tager næppe fejl i, at disse tre Jens'er er samme person, hvis fulde navn altsaa var *Jens Johansen Groth*, og man kan maaske herigennem danne sig billedet af en mand, der har levet med i byens genopbygning efter svenskekrigen, og som har gjort sin indsats med mere eller mindre held paa forskelligt hold. Og han endte altsaa som chef for bysvendene, som der sikkert har været

haardt brug for i de tider. Som et minde fra denne genopbygningsperiode staar endnu Willemoeses hus paa hjørnet af Østergade og Kindhestegade, det er bygget 1676.

Hvorfra stadskaptajn *Jens Johansen Groth* skrev sig, ved jeg intet om. Maaske er han selv indvandret fra Holland, hvor hans slægts vugge jo maa formodes at have staaet. Maaske stammer han fra en hollandsk skipper, der er strandet paa den fynske kyst, maaske fra en sømand, der har lagt bi hos en bredbovet skipperenke, eller — det lyder mere poetisk — der er blevet blændet af et blaaøjet blinkfyrt ved Assens havn, som han er fløjet imod, og ved hvis fod han er blevet liggende til sine dages ende, og maaske stammer han fra en »hollænder« paa en af de omliggende herregaarde. At stadskaptajnen har haft en kone, er jeg klar over, men jeg ved intet andet om hende, og jeg vil derfor holde mig til børnene.

Af disse har han ihvertfald haft to, nemlig sognepræsten i Haarby, *Berthel Jensen Groth*, og hans yngre bror, degnen i store Rise, *Johan Jensen Groth*. Men jeg mener ogsaa, at han maa have haft en søn, *Jørgen Jensen Groth*, da en ung mand ved navn Jens (Jørgensen) Groth er lærer i Ærøskøbing. Muligvis har han ogsaa haft en datter *Maren* eller *Karen*. Sandsynligvis har han haft endnu flere børn, ihvertfald maa han jo have haft en ældre Johan, opkaldt efter farfaderen, men han maa være død, forinden ovennævnte Johan, der er den yngste, blev født. Men lad os nøjes med de andre fire:

1. *Maren (Karen) Jensdatter Groot (Groth)*, gift 1/11 1679 med kapellan ved Vor Frue i Odense *Jørgen Clausen (Sebbelov)*.

2. (*Jørgen Jensen Groth*)

Søn: *Jens Jørgensen Groth*, f. i Odense 14/3 1682, stud. fra Odense 1702, fadder i Store Rise kirke 27/4 1703 (studiosus Jens Groth fra Ærøskøbing), kandidat 1705, forfatter af en bryllupsvis 1707 (Jens Groth), inspektør paa Walkendorffs kollegium 1708, sognepræst for Stadager og Nørre Kirkeby 1709. Druknet sammen med sin hustru ved overfarten til Gaabense 1711.

3. *Berthel Jensen Groth*, f. i Assens 1650—55, stud. Odense 1672, hører i Odense 1674, kapellan i Haarby 1687, sognepræst samme steds 1689 (ordineret af Jens Bircherod i Odense Vor Frue 27/1 1689), gift 19/11 1689 med *Dorothea Pedersdatter Bering*.

Datter: *Vita Berthelsen Groth*, f. 1691, d. 1741, gift med sin fætter, sognepræst i Ollerup, *Vitus Jensen Bering*. I dette ægteskab var der 18 børn, 9 sønner og 9 døtre. Vitus Bering var søn af den ikke saa lidt uheldige sognepræst *Jens Pedersen Bering* i Husby, og har formodentlig været i

slægt med historikeren *Vitus Bering*, f. i Viborg 1617 og den berømte horsensskipper *Vitus Bering*, f. 1681, som har været omtrent jævnaldrende med præsten. Se iøvrigt Wi-bergs præstehistorie.

4. *Johan Jensen Groth*, f. i Assens 1660—65. D. 9/7 1683 finder vi ham ved Kiels universitet som Johannes Grooth fra Odense, hvor han formodentlig ligesom broderen har gaaet i skole. Senere indskrives han ved Kjøbenhavns universitet, hvor hans studier maa være afsluttet senest 1687. Muligvis har broderen, Berthel, haft en vis indflydelse paa Johans liv. Han skriver nemlig i 1687 et brev til ovennævnte *Jens Bircherod*, bispeamanuensis hos biskop *Kingo* i Odense, og som han synes at være bekendt med fra tidligere tid, hvori han beder ham gøre noget for hans lille bror, som trænger til en stilling. Hvorvidt det frugtede, ved jeg intet om, men usandsynligt er det ikke. Ærø, hvor Johan henlevede sit Liv, hørte til visse tider og med forskellige sogne dels under hertugdømmerne, og dels under kongeriget, og Store Rise sogn hørte vistnok paa daværende tidspunkt samtidigt under hertugen og under Odense bispestol. Muligvis har der ogsaa været andre veje, idet en vis *Thorsenius*, provstesøn fra Ærø, paa samme tid var hører ved skolen i Assens.

Hvorom alting er, finder vi den 4/11 1687 studiosus Johan Groth fra Assens som fadder i Bregninge kirke paa Ærø, og den 20/9 1688 staar *Mette Johan Groths* fra Tranderup præstegaard fadder samme steds. Johan maa da have boet i Tranderup præstegaard, men om han har været kapellan eller maaske informator for nogen af præstens børn, og om hans vielse maaske har fundet sted i Tranderup kirke, og hans ældste børn muligvis døbt der, kan ikke siges, da Tranderup kirkebog er brændt formentlig omkring 1731, da den nye kirkebog begynder. Men sandsynligheden taler for, at han har haft sit tilhold og sin virksomhed i præstegaarden, indtil han i 1698 9de søndag efter Trinitatis kaldes til degn i nabo-sognet, Store Rise, et af landets rigeste degnekald, hvortil ogsaa hørte handelspladsen Marstal, der senere er udskilt. Paa dette tidspunkt maa han have haft mindst 5 børn, og i Store Rise er flokken blevet forøget med mindst 5 til.

Præstefolkene i Tranderup præstegaard var fra ca. 1660 til 1710 provst *Simon Christensen* og hustru *Anne Marie*. Naar man nu ser hen til Johan Groths eller ihvertfald hans kone, Mettes, ophold i Tranderup præstegaard, og til, at Johan Groths formentlig ældste datter hedder Anne Marie, ligesom hans ældste eller maaske næstældste søn hedder *Simon*, saa ligger det meget nær at antage, at Mette Johan Groths i Tranderup præ-

stegaard, er præstens eller altsaa provst Simon Christensens datter.

Johan Groth og hans kone levede i Store Rise indtil 1741, da han overdrog embedet til sin efterfølger. Deres senere tilværelse kendes ikke, og de ses ikke at være begravede i Rise sogn. Som allerede nævnt var Johan Groths embede et efter datidens forhold fedt degneembede, og det rigelige degnekorn stak mange i øjnene. Bl. a. søgte rektor ved Ærøskøbing latin-skole, *Hans Knudsen*, gentagende gange at faa tilkendt en del deraf til sin skole, men alle gode magter stod Johan Groth bi, baade hertugen, biskoppen, sognepræsten og sognemændene, og han beholdt sit degnekorn ubeskaaret. Læs iøvrigt herom i: Lærer Eriksen, Jegerup, »Degnehistorier fra Rise Sogn« i Svendborg Amts historiske Samfunds aarsskrift for 1931.

Rækkefølgen af Johan Groths 5 ældste børn kendes ikke nøjagtig, kun ved jeg, at sønnerne *Jens* og *Peder* efter aldersangivelsen ved deres begravelse er født hhv. ca. 1693 og ca. 1695. Datteren *Anne Marie* bliver 1711 gift med provst Christensens eftermand, og maa formodes at være den ældste af børnene, dernæst kommer sandsynligvis sønnen *Simon*, og disse to maa være født mellem 1688 og 1693. Yngst af de 5 bliver saa datteren *Anne Cathrine*, der maaske er opkaldt efter sin farmor i Assens; hun blev gift i 1720. Børneflokket ser derefter saaledes ud, hvoraf Jens og Peder har størst interesse, da det er fra dem, at hhv. vajsensusapotekeren, Jens Peter Groth og min farmor Lise Groth nedstammer:

1. *Anne Marie Groth*, gift 28/11 1711 m. *Rasmus Bahnsen*, sognepræst i Tranderup.
2. *Simon Groth*.
3. *Jens Johansen Groth*, f. ca. 1693, død 1778 som tingskriver i Marstal efter først at have været hjælpedegn hos sin far. Gift 28/11 1724 m. *Anne Cathrine Rabe*, f. 1703, d. 1776, datter af »hollænder« paa Graasten (Ærø), *Jacob Rabe*. 7 børn:
 - a. *Sophie Margrethe Groth*, f. 1726, gift 22/1 1744 m. *Jep Bøtkier (Butcher)*, f. 1702, d. 1769, degn i Tranderup. 5 børn:
 - Anne Cathrine*, f. 1745.
 - Peder Johansen*, f. 1751.
 - Anne Charlotte*, f. 1756.
 - Jens Jacobsen*, f. 1759.
 - Simon*, f. 1764.
 - b. *Sophie Amalie Groth*, f. 1728, død ugift.
 - c. *Johan Groth*, fuldmægtig ved enkedronningens sølv-taffel.

- d. *Mette Marie Groth*, gift m. humlefører i Sundsmark paa Als *Hans Clausen Mohr*.
- e. *Elisabeth Charlotte Groth*, f. 1739, gift m. *Morten Birchholm* i Ærøskøbing.
- f. *Johanne Antoinette Groth*, f. 1743, gift m. skipper *Marcus Nagel* i Ærøskøbing.
- g. *Simon Peter Groth*, f. 1747 i Marstal, d. 1812 i Ødis. Som ung var han karl ved kongens sølvtaffel, senere toldinspektør i Svendborg og sidst toldkasserer i Køge. Gift m. *Dorothea Magdalene Müller*. 7 børn:
Anna Marie Groth, f. 1780, gift m. urtekræmmer *Grave*.
Hans Henrik Groth, f. 1781, d. 1848. Fabrikant og major.
Cathr. Elisabeth Groth, f. 1782, gift m. *Hans Eiler Wolf*, sognepræst i Maugstrup.
Sophie Hedeveg Groth, f. 1785.
Jens Peter Groth, f. 1787, d. 1832. Vajsenhusapotheker, cancelliraad, gift m. *Cathrine Marie Magdalene Arntz*. (4 børn).
Ingeborg Charlotte Groth, f. 1789.
Carl Severin Groth, f. 1792, bogholder, kaptajn, d. 1856.
4. *Peder Johansen Groth*, f. ca. 1695, d. 1768, købmand i Svendborg, gift 1: (15/8 1727) *Anne Marie Nielsdatter*, d. 1741, datter af skipper og kirkeværge *Niels Andersen* og hustru *Pernille Nielsdatter*. 5 børn, a—e. Gift 2: *Kirsten Olesdatter*, f. ca. 1723, d. 1789. 5 børn, f—k.
- a. *Pernille Groth*, f. 1728.
- b. *Niels Groth*, f. 1730, d. 1789, købmand i Svendborg.
- c. *Johan Groth*, f. 1732, gift m. En datter:
Maren Groth, gift m. inspektør *Pedersen*, Maribo.
- d. *Anders Groth*, f. 1736 (tvilling).
- e. *Mette Marie Groth*, f. 1736 (tvilling), gift m. tobaksspinder *Christopher Jacobsen*, Svendborg.
- f. *Anna Maria Groth*, f. 1746.
- g. *Anna Maria Groth*, f. 1748, gift m. *Kærbjerg (Kasbjerg)*, Kbh.
- h. *Gjertrud Groth*, f. 1749, gift m. *Peder Thommesen*, møller paa Øverste Ørkilds vandmølle ved Svendborg. 3 børn:
Peter Thomsen Groth, f. 1776, optiker, gift m. *Arine Fischer*. 1 datter:
Pauline Elisabeth Groth, f. 1805, gift m. *Johannes Lindhard*, f. 1806.

- Anne Kirstine Pedersdatter*, f. 1778.
Simon Groth Pedersen, f. 1779.
- i. *Oluſ Groth*, f. 1751, købmand i Rødby.
k. *Simon Groth*, f. 1755.
5. *Anne Cathrine Groth*, gift 12/6 1720 m. *Erik Leuchart* af Marstal.
6. *Andreas Brandt Groth*, f. 1700, d. 1754, gaardejer i Dunkjær. Gift 1: 24/6 1724: *Karen Thomasdatter*, f. 1699, d. 1728, 2 børn: a—b. Gift 2: *Gertrud Jeppesdatter*, 3 børn: c—e. *Andreas Brandt Groth* er opkaldt efter sognepræstens søn, som netop var død. Hans efterkommere af navn Groth menes endnu at leve i Rise sogn. Hans børn var:
- a. *Johan Andreasen Groth*, f. 1726, d. 1774, boelsmand i Dunkjær, gift m. *Ingeborg*, 3 børn:
Andreas Groth, f. 1760.
Rasmus Groth, f. 1763.
Jens Groth, f. 1765.
- b. *Mette Cathrine Groth*, f. 1727, gift 28/1 1750: enke-mand *Christen Andersen*, Tranderup.
- c. *Karen Groth*, f. 1731.
- d. *Anne Marie Groth*, f. 1733.
- e. *Jens Andreasen Groth*, f. 1735, gaardmand i Dunkjær. Gift 1 24/2 1761 m. *Maren Hansdatter*, d. apr. 1768, 4 børn. Gift 2 22/9 1768 m. *Cathrine Jensdatter* fra Lille Rise.
Andreas Jensen.
Hans Jensen.
Jens Groth Jensen.
Mette Marie Jensdatter.
(Maa alle være født mellem 1761 og 1768).
7. *Jørgen Groth*, f. 1703.
8. *Hans Christian Groth*, f. 1705, d. 1763, købmand i Ærøskøbing. Gift 1: 13/6 1734 m. *Mette Jensdatter* (maaske datter af *Jens Lassen Brand*, der var forlover), 5 børn, a—e. Gift 2: 19/7 1759 m. *Anne Marie Hansdatter* fra Ærøskøbing.
- a. *Jens Hansen Groth*, f. 1740.
- b. *Johan Hansen Groth*, f. 1743, gift 24/2 1778 m. *Ellen Henriksdtr.* fra Ærøskb. Johans forlover var *Johan Groth Clausen*, formentlig hans fætter og søn af *Mette Marie Groth* og humlefører *Hans Clausen Mohr*.
- c. *Simon Hansen Groth*, f. 1746.
- d. *Mette Marie Groth*, f. 1749.
- e. *Anne Cathrine Groth*, f. 1751.
9. *Sophie Amalie Groth*, f. 1706. Blandt fadderne var hører

ved Ærøskøbing latinskole, *Michael Dinesen Pontoppidan*, yngre broder til viserektor samme steds *Hans Dinesen Pontoppidan*, og ældre broder til sognepræsten i Thorkildstrup *Børge Dinesen Pontoppidan*, der blev stamfader til »den yngre slægt P.«.

10. *Marie Elisabeth Groth*, f. 1710.

Foranstaaende stamtavle er ufuldstændig, idet der i almindelighed kun er medtaget de børn, som levede ved forældrenes død. I slægten Wolfs ældre stamtavle findes en del om slægten Groth. Vajsenhusapotekerens søster var gift med sognepræst i Maugstrup ved Haderslev, *H. E. Wolf*, og oplysningerne angaar særligt efterkommere efter toldinspektør *Simon Peter Groth*. Iflg. disse oplysninger skal vajsenhusapotekerens ældste søn, sognepræst i Naur og Siir *Simon Peter Groth* være gift med *Caroline Sophie Groth*, der er datter af en købmand *Simon Groth* i Kristianssand. Hvorvidt den Simon Groth skulde være en af de forannævnte personer af samme navn, ved jeg ikke, men at han er af samme slægt maa anses for hævet over enhver tvivl, og der er jo mange muligheder, saavel i de huller, der findes i foranstaaende stamtavle som i de efterfølgende generationer, der ikke her er medtaget eller undersøgt.

Min oldefar skrev sig *Peter Thomsen Groth*, og saaledes kaldes han i kirkebogen ved min farmors daab. I skifteprotokollerne efter hans forældre, skrives han *Peder Groth Thomsen* eller *Peder Groth Pedersen*, og hans søskende *Anne Kirstine Groth Pedersen* og *Simon Groth Pedersen*. Ved faderen, møller *Peder Thomsens* død i 1786, boede Peder hos sin mormor, *Kirsten Olesdatter*, der var enke efter købmand *Peder Johansen Groth*. Simon boede hos sin stifmoder i Øverste Mølle, *Margrete Christine Hasenkam*, og søsteren *Anne Kirstine* boede i København. Hvorvidt denne Simon kan være identisk med købmanden i Kristianssand, eller om han i det hele taget kaldte sig Groth, har jeg ikke faaet oplyst, men min farmor vidste ikke af slægtninge nærmere end vajsenhusapotekeren.

DRABET PAA OTTE EMMIKSEN
PAA STENSGAARD 1594.

Ved *Hans H. Fussing*.

I Personalhistorisk Tidsskrift for 1898 — 4. række 1. bind s. 43 ff. — skrev Gustav Bang en farverig skildring av »Otte Emmiksen den onde til Stensgaard«, hvori han viste, at tilnavnet kun syntes altfor berettiget. Ved hjælp av de da kendte kilder — Eiler Brockenhuus' kalender,¹ Jacob Madsens visitatsbog² og Lisbet Bryskes slægtbog — udmaledede han, hvorledes Otte Emmiksen blev myrdet paa sin gaard Stensgaard (Salting h.) av sin kok og en tjenestekarl paa anstiftelse av sin hustru fru *Dorte Heest*. Disse kilder har imidlertid kun ganske korte meddelelser, men da Jacob Madsen selv forrettede Otte Emmiksens begravelse og saaledes havde adgang til at høre om begivenheden paa nærmeste hold, maatte man tillægge ham stor kildeværdi. En lignende tillid kunde man fæste til Eiler Brockenhuus' udsagn, da hans gaard Nakkebølle laa saa nær Stensgaard, at han kunde følge begivenhederne paa allernærmeste hold. Som det følgende vil vise, havde han endda en endnu bedre grund til at vide besked.

Der findes nemlig endnu en kilde, som arkivar E. Kroman venligst har gjort mig opmærksom paa. Otte Emmiksens privatarkiv i Rigsarkivet bestaar kun av ett eneste aktstykke, et referat av et forhør over hans morder. Det maa formentlig have saa stor interesse som supplement til ovennævnte avhandling, at det vil være berettiget at trykke det her in extenso, skønt det ikke er nogen original.

Dokumentet, et almindelig folioark, hvis første to og en halv side er beskrevet, bærer paa bagsiden med en samtidig haand følgende notits: »Ao 1594 julii V morgen mellem 4 oc 5 slet bleff Otte Emichssen til Stensgard mordeligen taget aff dage som forskreffven staaer.« I marginen i begyndelsen av referatet har en lidt senere haand skrevet: »Hans Kukis bekendilse som ihielslog Ott Emigksøn.«

Den følgende gengivelse er ordret, men nogle paa grund av huller i papiret defekte ord er suppleret, forkortelser er opløst og

tegnætningen er for klarhedens skyld noget tillæmpet, ligesom der intet hensyn er taget til den inkonsekvente brug av store bogstaver.

»Anno 1594 thend 14 septembris wore wii effterskrefne paa Stensgaard forsamlit at høre thend kockis bekendelse wed nafn Hans, som haffde mordligen dreffit og ihielslagit Otthe Emicksen.

Och tha bekiende forskreffne *Hans Kock*, som stod ledig och løss for oss effterskreffne *Gabriel Skinckel* thil Søeholm, *Eiller Brockenhuss* thil Nackebøll, *Hertvig Kaass* thil Hørup, *Hans K[nud]sen* borgmester udi Faaborig, *Anders Baar* byfogit ibid., *Jørgen Hanssen* raadmand ibid. wdi woris neruerrelse o[ch] paahørelsse, bekiende och sagde, at thend frue, fru *Dorithe Hedstende*, som wor hoss Otthe Emickssen, som thilforne haf[de] *Anders Rantzow*, kiøbte hannem thill och tid effter anden vor aff hannem begierendis, att hand wille dræbe och ihiels[laa] Otthe Emickssøn, och nar hand samme gierning giord haff[de], bad hun hannem tage en pose, som stod paa Otthis lille skiffue i karnappit, som waar 44 daler i baade guld och penninge och wille giffue hannem det for samme gierning och der thil it hundrit daler, nar hun kom thil F[lens]borrig effter Otthis begraffuelse och gaff hannem och[saa] en aff Otthis skiorter, och berette fru Dorithe for hannem, at hun haffde spurdt, at fru *Magdalene*,³ Otthis sy[ster] laa siug; dersom hun døde, da wille hun giffue [han]nem 200 daller for samme gierning. Och offuerall bekiende, at fru Dorite Hested gick hannem offuer med bøn och begiering och hannem dagelig paaminde wdi 9 samfelde wger, førind hand fuldkom och gjorde [saa]dan mord. Och berette for hannem och sagde: Du haffuer en øxe i køcknit, thag den och slaa hannem ther med wdi hoffuedit, nar han soffuer, och see thil at thu slaar saa hart thil i det første slag, at hand icke kommer op aff sengen.

Och bekiende forskreffne *Hans Kock*, at hand slog Otte i sin seng 3 slag med en øxe vdi sit hoffuid ved 6 slet om morgenen, och det [var] den 5 juli anno 94. Bekiende forskreffne *Hans Kock*, at Otthis liffdreng *Jørgen Søffrensen* gick thil hannem same morgen, som hand dreffte Otte och sagde: Nu soffuer Otte, om du wilt hannem nogit. Bekiende hand ochsaa at forskreffne fru Dorite Hested sagde thil hannem tit och offt: Giør ickun samme gierning paa Otte, hand haffuer icke mange slect eller wenner, som skal sette effter dig och reiz saa iligen thil Flensborrig. Och 3 dage tilforn, førind hand gjorde samme gierning, tha sagde fru Dorithe atter thill hannem: Skiønd dig och giør benefnde gierning med Otthe, thi hand haffuer 600 daller staendis, saa kunde ieg faa dennom, thi Otthe och *Niels Huid* erre nu uvenner. Tha suarit *Hans Kock* hinde och sagde: Huorledis skulle Otte och Niels werre wvenner? De snacker och taler sammen huer dag. Da sagde fru Dorithe: Nielsis tøg staar endnu i foruaaring jeg will handle med hannem, at hand skall dølge med mig, at ieg kand faa the penninge, och sagde thil forskreffne *Hans Kock*, att hun endelig wilde haffue samme gierning giord paa [Otte], for hun icke kunde forligis med hannem.

Ther forskreffne *Hans Kock* haffde nu forskreffne gierning giord, bekiende hand, at hand tog haspen fraa Otthis karnaps dør, och gick ther ind och tog forskreffne pendinge paa Otthis skiffue i karnappit, och forskreffne Otthis liffdreng gick ind med hannem och sagde: Du haffuer intit i haanden, jeg will recke dig en lang bøsse vdaff winduit och Otthis forgylte pønser (?)⁴ och hans liff giørtell,⁵ huilcket *Hans Kock* bekiende at anammit, och drog saa offuer graffuen med en kane,⁶ och wden for gaarden kom drengen til hannem och fuldis saa att thill Hattebecks mølle,⁷ leide der en vogn thil *Per Bardskers* i Assnis, och der fick *Per Bartsker* Otthis bøsse och skildes drengen oc *Hans* der att, och *Per Bartsker* flide hannem en wogn der fraa och thil

Husbydambt (?) ved Offue bye,⁸ der førde thuende fisker hannem offuer thill Hadersleff.

Bekiende forskreffne Hans Kock ochsaa, at meden hand wor fentdligen (? fængseligen?) anholden wdi Rendtsborrig, wor thuende gange en mand hoss hannem, som boer i Flensborrig ij Ramsherrit wed naffen *Nis*. Er samme mand *Skackis* stiffader, som thiente *Baltzer Broptrup* och bad samme mand hannem, at hand icke skulle legge fru Dorithe wd, om hun haffuer end skyld, thi thersom ther skalt end døe, da haffuer du icke wden it liff. Noch bekiende forskreffne Hans Kock, at ther wiste ingen aff Othis folck aff thenne gierning, huerken karle, dreng eller piger, vden fru Dorithe, hand selffer och forskreffne Ottes dreng och ey heller nogen anden i noger maade enten i raad eller gierning med vden forskreffne fru Dorithe. Och bleff forskreffne Hans Koch paamint, at hand ingen skulle paa liuffue, men her om bekiende sin sandhed. Tha suor hand wed sin siels salighed, at hand her vdi intit haffuer liuffuet, men sagd sandhed och wille her paa gerne døe.«

Dokumentet mangler slutning. Her er hverken de almindelige fraser om, at saadan gik det til ved den omhandlede lejlighed eller nogen meddelelse om, hvortil dokumentet skulde bruges, men endnu væsentligere er det, at det mangler baade underskrifter og besegling. Man maa da formode, at dette er en samtidig copi av det virkelige forhørsreferat, men det kan ikke ses, hvem der har ladet avskriften lave eller hvortil den har skullet bruges, lige saa lidt som det kan oplyses, hvordan den er endt som Otte Emmiksens privatarkiv.

Der findes i Kancelliets Brevbøger intet kongebrev om avholdelse av forhør, og hverken mod Hans Kock eller Dorte Heest er der ført sag ved rettertinget. Man maa da formode, at det er lensmanden paa Nyborg, hvorunder Salling herred laa siden 1580, *Laurids Brockenhuus* til Egeskov, der har ladet forhøret foretage. De tre adelsmænd, der var til stede, havde alle gods paa egnen, og den ene, *Hartvig Kaas*, var fjærnt beslægtet med den myrdede, idet hans mor *Anne Emmiksen* var en kusine til Otte Emmiksens far. Eiler Brockenhuus har fra forhøret kendt detaillier, som han har nedskrevet i sin kalender, men det er mærkeligt, at han angiver tidspunktet til mellem fire og fem om morgenen, det samme som i notitsen paa den foreliggende copi, selv om morderen i forhøret angiver det til klokken sex. Borgmesteren i Faaborg hed *Hans Knudsen Holst* og tiltraadte sit embede i 1589, hvorfor han aaret efter fik kronens part av Vervinge tiende til løn, da han klagede over, at embedsforretningerne medførte, at han maatte forsømme sin udenlandske handel. Senere fik han yderligere et korndeputat fra Nyborg slot og kirkens part av Øster Skerninge tiende. Han døde 21. maj 1597 og overlevedes av sin enke *Maren Sørensdatter*, der endnu levede i februar 1600.⁹ *Anders Borre* eller Borge blev byfoged i Faaborg 12. september 1589; gentagne gange blev han rykket for regnskab og skatterestancer, men var endnu byfoged i november 1606.

Kun om en enkelt av de under forhøret nævnte personer kan der oplyses noget, men han synes da ogsaa at have spillet en ikke ringe rolle under sagens videre forløb. Den som Baltzer Broptrup omtalte person, synes nemlig at maatte være *Balthazar Brockdorff* (c. 1555—1636), der var gift med Dorte Heests datter i hendes første ægteskab med *Anders Rantzau, Margrete Rantzau*.¹¹ Han var en noget voldsom person, der havde et overfald og to drab paa sin samvittighed, saa han har næppe vejet tilbage for at søge at paavirke morderen til falsk forklaring, hvis han paa denne maade kunde redde sin svigermøder fru Dorte ud av sagen. Det maatte være yderst pinligt for ham, at hans hustrus moder blev beskyldt for at have anstiftet drabet paa sin mand, og da han i hvert fald senere boede i Flensborg, er det formentlig en av hans folk, der har talt med den fangne morder.

Er det nu sandsynligt, at Hans Kock har talt sandhed? En enkelt hos Gustav Bang omtalt sag synes at kaste skygge over hendes karakter, og samtiden tvivlede ikke om, at hun stod bag ved drabet, idet Jacob Madsen i sin notits om Otte Emmiksens begravelse udtrykkelig siger, at hun havde anstiftet drabet. Lisbet Bryske, der kun var en halv snes aar, da drabet fandt sted, skrev i sin slægtebog, at Dorte Heest var blevet daarligt behandlet av sin mand. Da de blev viet 6. september 1593, havde de ikke engang været gift et aar, da drabet fandt sted, men kan man stole paa morderens bekendelse, har det altsaa været tilstrækkelig tid for hende til at lære sin ægtefælles slette karakter at kende. Et bimotoiv hos hende synes efter samme fremstilling at have været pengegriskhed, og deri maa man formentlig ogsaa søge bevæggrunden for kokken.

Paa et andet punkt lyder morderens fremstilling noget usandsynlig. Han hævder, at ingen andre end han, fru Dorte og livdrenge har vidst noget om drabet, men mon ikke bartskæreren i Assens er blevet noget forbavset over at faa en saa kostbar genstand som Ottens bøsse for sin dog ret beskedne hjælp til den rejssende kok? I det hele taget bør man vel ikke stole paa, at kokken har holdt sig strengt til sandheden, derfor var han for interesseret i at fremstille sig i et dog nogenlunde gunstigt lys, om muligt som den forførte uskyldighed. Det hjalp ham nu ikke, for han blev senere henrettet, parteret og stejlet.

Det vilde være nødvendigt at have flere vidnesbyrd for at kunne skifte sol og vind lige mellem parterne, men der findes ikke spor av oplysninger om fru Dorte Heests senere skæbne. Som nævnt foretog biskop Jacob Madsen Otte Emmiksens begravelse. Det skete d. 8. august 1594, da han blev nedsat i sin sognekirke i Svanninge, hvor hans anden hustru *Dorte Pogwisch*, der døde

1586, allerede var begravet, men nogen ligsten synes ikke at være lagt paa hans grav.¹²

NOTER.

¹ Fynske Sml. VI s. 408—9. ² Idums udgave s. 240. — Lisbeth Bryskes slægtebog findes i Karen Brahes bibliotek. (Vogelsang nr. 300) i Landsarkivet i Odense. ³ *Magdalene Emmiksen* havde, som omtalt av Gustav Bang, tidligere været genstand for en hensynsløs behandling fra sin broders side. Hun boede paa Grøftebjærg (Odense h.), hvor hun 1591 var blevet gift med *Erik Bille*. Hun døde 3. april 1598. ⁴ Læsningen er usikker, maa-ske skal der staa: panser d. v. s. harnisk. ⁵ bælte. ⁶ baad (sml. tysk kahn). ⁷ En vandmølle i Jørløse sogn, c. 4 km. nord for Stensgaard. ⁸ Formentlig Sønder Aaby, der ligger en km. syd for Husby i Vends herred. ⁹ Kanc. Brevb. 1590 31/10, 1596 11/6 og 12/6. — Fynske Sml. VI s. 422. — Kirkehistoriske Sml. 5. II s. 201. ¹⁰ Kanc. Brevb. 1592 8/4, 30/11, 1597 23/1, 1599 10/10, 24/12, 1604 8/11 og 1606 8/11. ¹¹ se DAA 1936 s. 12 og 1930 s. 104. ¹²Hist. Aarb. f. Odense amt. 1938 s. 271.

OPTEGNELSER OM SLÆGTEN KJÆRSKOV I DANMARK OG NORGE.

Af C. Klitgaard.

Slægten Kjærskov.*

For velvillig Bistand til dette Arbejde takkes Fru *Gunborg Kjerschow*, Bygdø, Landsarkivar *Hans Knudsen* og Arkivar *S. Nygård*, Kbh., samt fhv. Politimester *V. Woll*, Kerteminde.

Christen Christensen i Kirkeskov (Kjærskov) i Albæk Sogn, f. 16..., d. 1684—89, var først Borger i Sæby, men flyttede o. 1680 til Kjærskov, der ejedes af hans Hustrus Søkendebarn *Johanne Samuelsdatter Gesmells Mand*, Borgmester *Christen Lauridsen Rhuus* i Sæby og var paa godt 4½ Td. Hk. efter Matrikel 1688.

Christensen Christensen var Birkeskriver til Voergaards Birk og var en hyppigt benyttet Sagfører. Var gift med (før 1662) *Apolone Gertsdatter Gesmell*, f. o. 1640 d. ... Datter af Raadmand og Købmand i Sæby *Gert Hermansen Gesmell* (1610—1649) og *Anne Nielsdatter* (d. 1666).¹ Børn A—E.

A. *Gert Christensen (Kjærskov)* nævnes i Sæby Tingbog 1689, men det er ikke ham, der 1690 var Forvalter paa Stenshede og som 1691 tog Borgerskab i Sæby,² (det var *Gert Christensen Tornby* fra Hellevad). Om *Gert Christensen Kjærskov* er ikke fundet videre, saa han er antagelig flyttet fra Egnen.

B. *Niels Christensen (Kjærskov)* fik 17. Nov. 1684 Attest af Sæby Raadstue om sin Fødsel og er vel rejst fra Egnen.

C. *Maren Christensdtr. Kjærskov*, gift Sæby 14. Juli 1700 med Købmand *Thomas Lydersen* i Sæby (Borgerskab 1683), med hvem hun havde Sønnen *Lyder Thomsen Kjærskov*, f. Sæby

* I ældre Tids Akter kaldes Slægtens Medlemmer ofte Kjærsgaard, vel paa Grund af Lydlighed.

¹ Se Personalh. Tidsskr. 1935. S. 55 ff. *Christen Christensens* Broder- eller Søsterbørn var *Jens Andersen Utrup*, Skudehandel i Blokhus, og *Niels Andersen Utrup* i Bergen.

² a. St. S. 57, Sæby Tgb. 1689.

28. Aug. 1708, begr. 21. Maj 1769, Sognepræst i Hammer og Horsens.

D. *Samuel Christensen Kjærskov* (ogsaa kaldet Kjærsgaard), f. 1666, begr. i Hjørring Sct. Katrine Kirke 12. Maj 1705, 39 Aar 4 M. 8 D.; begr. ovenfor Kordøren med alle Klokker. Kom 1694 fra Aalborg til Hjørring sendt af Farverne i Aalborg, hos hvem han lod finere Ting farve, drev tillige Købmandshandel og mistede sin Gaard i Hjørrings Brand 1702, men kom atter paa Fode og efterlod gode Midler til Enke og Børn. Gift Hjørring 12. Jan. 1698 med *Maren Hansdatter*, f. 16... , begr. Hjørring 10. Sept. 1759, Datter af Købmand og efter 1671 Herregaardsforpagter Hans Josefsen. Maren Hansdr. fortsatte Kjærskovs Forretning og fik 17. Juli 1705 kgl. Bevilling til at være eneste Farver i Hjørring, hvilket Privilegium hun 1708 fik udstrakt til ogsaa at gælde hendes 2. Mand *Lars Pedersen*, som hun ægtede samme Aar. Han døde 4. Nov. 1727 og blev begr. i Sct. Katrine Kirke. Samuel Kjærskov havde følgende Børn: 1—4.

1. *Anna Samuelsdr. Kjærskov*, f. o. 1699,³ d. Hjørring 25. Sept. 1758, gift Hjørring 10. Juni 1722 med *Niels Jensen Jylbye*, f. Viborg 1. Okt. 1683, begr. Hjørring 18. Marts 1754, Sognepræst i Hjørring.

2. *Christen Samuelsen Kjærskov*, døbt Hjørring 11. Maj 1701, d. Hjørring 3. Aug. 1756, begr. i Kirken 10. Aug. Tog 1747 Borgerskab i Hjørring og fortsatte Moderens Farverier. Fik 29. Aug. 1747 Skøde af Moderen paa Farverigaarden.

Gift I med *Maren Rasmusdatter*, f. 6. Maj 1716, d. Hjørring 24. Juli 1747, begr. i Kirken, Datter af Købmand i Hjørring Rasmus Christensen og Maren Jensdatter Dahl, der var gift II med Købmand i Hjørring Peder Bjerling (Bering).⁴

Gift II Hjørring 1748 med *Katrine Marie Johansdatter Wiltmann*, døbt Hjørring 10. Dec. 1721, begr. i Sct. Katrine Kirke 10. Juli 1753, Datter af Sagfører Johan Frederiksen Willmann og ?

Gift III Hjørring 16. Maj 1754 med *Ida Marie Rasmusdatter Schiøtt*,⁵ vist f. Hastrup i Spenstrup S. 1731, begr. Hjørring 6. Febr. 1776. (Gift II Hjørring 15. Dec. 1757 med

³ Ikke ført som døbt i Sct. Katrine K.

⁴ Købmand Rasmus Christensen har antagelig haft Familienavnet *Sundt*.

⁵ Hun var ved sit Ægteskab fra Rønnohvsholm i Vrejlev og var Søster til Kirstine Marie Rasmusdr. Schiøtt, gift med Pastor Christian Henrik Kjærulf i Sindal.

Farver i Hjørring *Christoffer Bræmer*, f. 1728, begr. Hjørring 12. Juni 1769).

Med sin første Hustru fik Kjærskov en Medgift af 1266 Rdl. (Hjørring Tgb. 17. Dec. 1743). Farver Christen Kjærskov var i Følge Mandtal til Kopskatten 1743 af »god Tilstand«; han holdt 1 Karl og 3 Piger og havde 2 Heste, men brugte ikke Handel eller aaben Bod. Han og første Hustru gav 1740 en Sølv-Alterkande til Sct. Katrine Kirke. I første Ægteskab havde han 5 Børn, i andet 5 og i tredje 2, ialt 12.º Børn a—l.

Børn:

- a. *Samuel Peter Bjerling Kjærskov*, f. o. 1737, blev 1755 imm. Kbh. som Student fra Aalborg, levede 1757; nærmere ubekendt.
- b. *Rasmus Sundt Kjerschow*, døbt Hjørring 29. Jan. 1739, død Brønø 12. Febr. 1806, Student Aalborg 1755, cand. theol. 1757 (non), pers. Kapellan til Fosnæs i Namdalen 1776, ca. 1780 res. Kapellan til Rødø, 1787 Sognepræst i Brønø.

Gift 1781 med *Benedicte Marie Hersleb*, døbt Fosnæs 1. S. i Adv. 1744, d. efter 1830, D. af Sognepræst Peder Christian Hersleb og Maren Sverdrup.⁷ Børn: 1)—3).

- 1) *Peder Christian Hersleb Kjerschow*, f. Rødø 29. Juli 1786, d. Bergen 24. Nov. 1866. Student Trondhjem 1804, cand. theol. 1808. Sluttede sig i Kbh. nøje til Fætteren, senere Professor S. B. Hersleb og dennes Ven Grundtvig, af hvilken sidste han blev stærkt paavirket. 1808—10 Lærer ved det Schouboeske Institut. Kom 1810 hjem til Norge og blev s. A. Lærer i Historie og Geografi ved Landkadetkorpset; blev 1814 res. Kapellan til Slotsmenigheden i Oslo og det dermed forbundne Præsteembede i Aker, 1823 Sognepræst i Aker og Oslo, 1830 Biskop i Tromsø, 1848 Biskop i Bergen, Afsked 1857.

Gift 27. Okt. 1820 med *Johanne Benedicte Collett*, f. Vold i Solum 14. Jan. 1802, d. Bergen 3. Dec. 1851, D. af Bergraad Christian Ancker Collett og Anne Karine Bie.⁸ Børn a)—g).

Børn:

- a) *Christian Collett Kjerschow*, f. Gl. Aker 23. Aug.

⁶ Skifte efter ham blev foretaget ved Kommissarier ⁵/₇ 1756—¹/₁₂ 1757 og viste intet Overskud.

⁷ Erlandsen: »Gejstligheden i Tromsø Stift« samt velvillige Medd. fra Fru Gunborg Kjerschow, Bygdø.

⁸ Alf Collett: Fam. Collett.

- 1821, d. Tromsø 10. April 1889, sidst Stiftamtmand i Tromsø Stift. Gift 29. April 1856 i Vadsø med *Nancy Adelaide Esbensen*, D. af Skibsfører Hans Peder E. og Jacobine Svendsen. Blandt Stiftamtmandens 10 Børn er Rigsadvokat *Peder Kjerschow*, Byskriver *Oscar Kjerschow*, Læge *Einar Kjerschow* og Sagfører *Harald Kjerschow*.
- b) *Marie Benedicte Kjerschow*, f. 17. Marts 1823, d. 1888, gift 1845 med Købmand og Konsul i Tromsø *Andreas Zacharias Aagaard*, f. 13. Marts 1817, d.
- c) *Mariane Kjerschow*, f. 24. Feb. 1826, d. 1911, ugift.
- d) *Caroline Erasmie Kjerschow*, f. 1827, d., gift med Købmand og Konsul i Bergen *Jacob Andreas Michelsen*, f. 1821, d. 1902. (Søn af dette Ægtepar var Skibsreder og Statsminister *Christian Michelsen*).
- e) *Erasmus Theodor Kjerschow*, f. 11. Jan. 1833, d. 1914, Politimester i Kragerø 1876, senere Assessor i Christiania Byret. Gift med *Anna Aagaard*.
- f) *Petrea Kjerschow* f. o. 1834, død spæd.
- g) *Kaja Petrea Johanne Kjerschow* f. 1835, d. 5. Jan. 1838.
- 2) *Massi Kjerschow*, gift med Købmand *Klæboe* paa Saura paa Helgeland.
- 3) *Christiane Kjerschow*, nærmere ubekendt.
- c. *Niels Kjærskov*, f. Hj. 1741, levede 1757, nærmere ubekendt.
- d. *Jakob Kjærskov*, døbt Hj. 27. Feb. 1744, død Kbh. 14. Juli 1810, begr. Assistents K. Opholdt sig i Sorø fra 1769, hvor han i 7 Aar var i Tjeneste hos Byskriver og Postmester Elling, blev derefter Fuldmægtig hos Forvalter Reeberg paa Sorø Gods' Skriverstue, men søgte baade før og senere forskellige Stillinger under Toldvæsenet og som Overfiskevejer i Bergen, indtil han endelig 1782 blev Undervisitor i Kbh. Fra ca. 1796 var han surnumerær Kopist ved Københavns Politikammer, og efter god Anbefaling af Politidirektør Haagen blev han 19. Decb. 1800 Kopist i Politiretten, og tillige var han Bogholder ved »Den almenyttige og borgerlige Ligkasse«. Skifte 21. Juli 1810.⁹

⁹ Se V. Wolls' Biografi af ham i »Vendsysselske Aarbøger« 1937, S. 102 ff.

Gift I 5. Marts 1780 i Sorø med *Susanne Katrine Jessen*, f. Kbh. Nikolaj 5. Maj 1757, d. 20. April 1800 Kh. Trinit. Datter af Byfoged Henrik Jessen i Sorø.¹⁰ Gift II 15. April 1803 Kh. Trinit. med *Susanne Dorthea Lind*, Enke efter en Dahl og Datter af Holmens Matros *Lars Olsen* og *Barbara Christoffersdatter*. Hun var døbt Holmens K. 23. Dec. 1769 og døde 28. Jan. 1815 paa Frederiksberg. Kjærskov havde 6 Børn af første og mindst 2 Børn af andet Ægteskab. Børn 1)—8).

- 1) *Cathrine Maria Kiærskou*, døbt Sorø 14. Marts 1780, levede 1810 ugift.
- 2) *Sofie Kiærskou*, født Sorø 1782,¹¹ d. Kh. Trinit. 1783, 1½ Aar gl.
- 3) *Marie Sofie Kiærskou*, døbt Kh. Trinit. 5. April 1784, d. Kh. 2. Nov. 1861, gift med Vekselmægler *Abraham da Fonseca*, f. Portugal o. 1776, d. Kh. 10. Juni 1849. Tre af Ægteparrets Døtre debuterede paa det kgl. Theater, den mest kendte var kgl. Kammersangerinde *Ida Henriette da Fonseca*, f. 1802, d. 1858.
- 4) *Christian Kiærskou*, døbt Kh. Trinit. 5. Jan. 1787, levede 1810.
- 5) *Henrik Peter Kiærskou*, f. Kh. Frue 13. Sept. 1789, levede 1810.
- 6) *Jakob Kiærskou*, f. Kh. o. 1794, d. Kh. Trinit. 1798, 4 Aar.
- 7) *Frøderik Christian Kiærskou*, f. Kh. 26. Marts 1805, d. Kh. 6. Juni 1891. Landskabsmaler, 1845 Medlem af Akademiet, 1848 Medlem af Kunstakademiet i Stockholm, 1859 tit. Professor. Gift 24. Nov. 1827 med *Ida Gindrup*, f. 18—, d. 6. Nov. 1880. Blandt Professorens Børn var *Hjalmar Frederik Christian Kiærskou*, f. Kh. 6. Aug. 1835, d. 18. Marts 1900, Botaniker og Docent ved Polyteknisk Lærestalt.
- 8) *Marie Louise Jakobine Kiærskou*, døbt Kh. Trinit. 20. Marts 1808, d. ?.
- e. *Hans Kjærskov*, f. Hj. 1746, levede 1757, nærmere ubekendt.
- f. *Jens Juelby Kjærskov*, f. Hj. 1749, levede 1757, nærmere ubekendt.
- g. *Johannes Kjærskov*, f. Hj. 1750, levede 1757, en Dra-

¹⁰ Personalh. Tidsskr. 1. II, 183.

¹¹ Sorø Kb. er ikke ført 1782—1797.

- gon af dette Navn, nævnes i Randers Kirkebog 1790, Bl. 10.
- h. *Maren Kjærskov*, f. Hj. 1752, levede 1757, nærmere ubekendt.
 - i. *Christen Kjærskov*, f. Hj. 1752, begr. Hj. 13. Sept. 1756.¹²
 - j. *Dødfødt Barn*, begr. 1. Juli 1753.
 - k. *Peder Kjærskov*, døbt Hj. 24. Jan. 1755, fik 1. Marts 1776 Bevilling paa at være Farver i Hjørring, men ses ikke død der indtil 1830, ligesom han heller ikke har taget Borgerskab der, og han synes derfor at være flyttet fra Byen efter at have afhændet Farveriet.
 - l. *Rasmus Kjærskov*, døbt Hj. 2. Juli 1756, begr. 3. Okt. 1756.
 3. *Apolone Samueldtr. Kjærskov*, døbt Hjørring 21. April 1702, gift Aalborg 10. Dec. 1720 med Postmester i Aalborg *Hans Jakobsen*, f. Aalborg 1676, begr. Aalborg Bud. 29. April 1738.¹³
 4. *Karen Samueldtr. Kjærskov*, døbt Hjørring 11. April 1704, død uden Livsarvinger før 1759; maaske den Karen Samueldatter, som 3. Nov. 1733 blev gift Aalborg Bud. med Købmandskarl *Mikkel Jakobsen*.
- E. *Jakob Christensen Kjærskov*, f. 1675, d. Aalborg Bud. 27. Feb. 1740, 64 Aar, 8 M., 15 D. Farver i Aalborg.¹⁴
 Gift Aalb. Bud. 6. Dec. 1707 med *Katrine Andreasdatter*, f. 1691, begr. Aalborg Bud. 29. Okt. 1723, 32 Aar, 2 M., 21 D. Børn 1—5.
 Børn:
1. *Apolone Marie Kjærskov*, døbt Aalb. Bud. 20. Marts 1710, begr. Aalb. Bud. 14. Dec. 1761, gift I Aalb. Bud. 15. Okt. 1730 med Raadmand *Jørgen Bertelsen*, f. Sjælland o. 1698, begr. Aalb. Bud. 20. Marts 1737, gift II Aalb. Bud. 13. Juni 1743 med Raadmand og Overvisitør *Oluf Juul*, f. Nyborg 6. Marts 1687, d. Aalb. Bud. 17. Aug. 1765.
 2. *Kirsten Kjærskov*, døbt Aalb. Bud. 23. Feb. 1713, begr. Aalb. Bud. 2. April 1772, gift Aalb. Bud. 1. Dec. 1735 med Købmand *Johan Henrik Møller*, f. o. 1701, begr. Aalb. Bud. 16. Maj 1766, 65 Aar.

¹² I Kirkebogen staar begr. 2 Drengbørn 4 og 5 Aar gl., men efter Anm. til Skiftet efter Faderen kan der kun have været 1 Barn, og det er vel den nogle Dage senere begravede spæde Rasmus, der »paa Slump« er kommet med under 13. Sept., skønt han først blev begravet 3. Okt. og ogsaa da er indført i Kbg.

¹³ A. H. Nielsen: Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg. S. 202.

¹⁴ Skifte Aalborg. Skifteprotokol 1731—50. S. 518.

3. *Christen Kjærskov*, døbt Aalb. Bud. 16. Jan. 1716, begr. Aalb. Bud. 19. Feb. 1718.
4. *Maren Kjærskov*, døbt Aalb. Bud. 10. Marts 1718, død før Faderen.
5. *Christen Kjærskov*, døbt Aalb. Bud. 19. Aug. 1719, d. 17—.¹⁵

Fik 14. Aug. 1739 Bevilling paa Farveri i Aalborg efter sin Faders Død, men 7. Maj 1757 fik Provst Johannes Bering i Romdrup med Hustru og Børn Bevilling til at benytte hans Farveri, saa han er vel bortrejst ved den Tid, og da hans Hustru døde 1761, opholdt han sig i København, se nedenfor.

Gift Aalb. Bud. 1. Dec. 1740 med *Maren Pedersdtr. Saxstrup*, f. _____, d. Aalb. Bud. 27. April 1761, Datter af Peder Olesen Saxstrup i Aalborg.¹⁶

Børn a—e.

Børn:

- a. *Katrine Christensdtr. Kjærskov*, hjdbt. Aalb. Bud. 9. Juli 1745, begr. sst. 1. Maj 1747.
- b. *Ellen Christensdtr. Kjærskov*, hjdbt. Aalb. Bud. 9. Juli 1745, begr. sst. 3. Dec. 1746.
- c. *Katrine Christensdtr. Kjærskov*, døbt Aalb. Bud. 24. Aug. 1747, begr. sst. 23. Jan. 1748.
- d. *Christen Heug Kjærskov*, døbt Aalb. Bud. 10. Juni 1749, levede 1761.
- e. *Katrine Christensdtr. Kjærskov*, døbt Aalb. Bud. 21. Dec. 1751, levede 1761.

— — —

Ovenfor er anført, at Christen Jakobsen Kjærskov 1757 fra-
traadte sit Farveri i Aalborg, og at han 1761 angives at opholde
sig i København. Antagelig er han den Strandvisitør *Christen Ja-
kobsen Kiærskou* i Ørslev under Køge Tolddistrikt, som 1764
blev tiltalt ved Præstø Byting for 5 Tyverier.¹⁷ Paa Grund af hans
besynderlige Optræden i Retten, der nærmest synes at tyde paa
Sindssyge, blev det en umaadelig langstrakt Procedure, under hvil-
ken han sad arresteret baade i Præstø og Vordingborg, og sidst-
nævnte Sted fik han endog 7 Stokkeprygl, fordi han ikke pænt
vilde tage Lænke paa Støvlen.

¹⁵ Til Kurator for ham blev 1740 efter hans egen Begæring beskikket »vel-
fornemme Borger og Negotiant i Aalborg« Borre Hansen.

¹⁶ Han og hans Broder Tinstøber Christian Saxtrup i Aalborg blev 1761
Værger for hendes 2 Børn.

¹⁷ Han findes ikke anført i Rentekammerets Bestallingsbøger 1660—64
og ej heller i sjællandske Registre fra nærmest foregaaende Tid, ligesom An-
søgning fra ham ikke er paatruffet i Rigsarkivet.

3. Sept. 1764 optraadte han paa Præstø Byting som Klager overfor en undvigte Tjener, og 3. Dec. s. A. var der stor Vidneførsel paa samme Ting om, hvorledes han som Arrestant var blevet bragt til Præstø. Han havde navnlig en Fjende i Christian Udrider,¹⁸ »men for din Skyld skal jeg gøre alt, hvad jeg kan for at blive af med din Skælm og Brændevinspisker,« sagde Kjærskov, der »vidste, han var en Tyv.« Nedenfor gengives et Uddrag af Præstø Bytingbog 24. Feb. 1766.

Udi Delinkventsagen imod Christen Jacobsen Kiærskou Endelig maatte Actor og erindre, at endskønt Kiærskou som bekendt er kommen til fuld Alder og Skønsomhed samt har været en Embedsmand og følgelig vel ikke i Dommen kunde tages nogen Grund af hans Alder og Fødested, saa dog, siden Forordningen om Delinkventsagers Udførelse rekvirerer Bevis herom, saa tilspurgte Actor Delinkventen Christen Jacobsen Kiærskou, hvor han er barnfødt, i hvad Sogn døbt, hvor gammel han er, og hvad hans Forældres Navne er. Dommeren ifølge af forhen citerede Forordning tilholdt Kiærskou at svare paa Actors Spørgsmaal. Kiærskou svarede, at hans Faders Navn var Jacob og Maren hans Moder, og var født imellem Haarborg og Laarborg, men hvor de 2de Byer ligger, ved han ikke og ved ej heller, i hvilket Sogn han er døbt, ved ej heller, hvor gammel han er. Actor maatte beklage, at Retten med saa dumdristig raadden Tale skulde vorde forkleinet, men imidlertid viser dette Delinkventens tilførte Svar, at han er en Person, som gør sig en Merite af ej alene at violere Justitien, men endog at insultere dessen Befordrere, og ved det herunder passerede tjene til Oplysning for ret skønnende Øjne, hvor slet en Karakter, der passer sig paa denne Person. For Resten maatte Actor endnu tilspørge bemeldte Delinkvent, i hvad Landskab han er barnefødt, hvad »Reglion« han bekender sig til, samt hvor og naar han sidst var en Gæst ved Herrens Bord. Kiærskou refererede sig til sit forrige Svar og haabede, at han havde den samme »Reglion« som Actor, og vidste ligesaa vel at frygte sin Gud som Actor, og da Actor havde tilspurgt ham, naar han var til Herrens Bord, da var han forment af Byfoged Badstüber ved halvandet Aars Arrestes Paalæggelse. Actor udbad sig af Dommeren, at han vilde tilholde Kiærskou at svare udførligen paa hans fremsatte Spørgsmaal Hvorpaa Dommeren tilholdt Kiærskou at fyldestgøre Actors Begæring. Kiærskou refererede sig til sit forrige Actor, som fornam, at det ikke var muligt at blive oplyst om Delinkventens Alder og Fødested, maatte allerunderdanigst bede Personens frække Haardnakkenhed herudinden remarqueret, og formodede saaledes, at umulige Ting ej kom paa hans Ansvar. Kiærskou maatte svare Actor, at det var ikke af nogen Frækhed eller Haardnakkenhed, men refererede sig til sit forrige, og vidste Kiærskou meget vel hans kgl. Majts. allern. Forordninger at efterleve uden derfor af Actor at sættes »blamme« paa Kiærskou.

Udsat til 10. Marts.

Ved Dom af Præstø Byting af 27. April 1767 dømtes Kjærskov, der forhen havde været Strandvisitør og boet i Ørslev By og Sogn, til for fem begaaede Tyverier at kagstryges, have Tyvsmærke paa Panden, betale Tvigæld af det stjaalne og arbejde i Jærn sin Livstid i Københavns Fæstning.

¹⁸ Udridere var underordnede Toldbetjente.

Han appellerede Dommen til Sjællandsfar Landsting, hvor der 9. Sept. 1767 blev afsagt Døm.¹⁹ Landstinget fandt ikke Beviserne mod ham tilstrækkelige, og i Dommen hedder det, at Kjærskov,

»som næsten udi 3 Aar har været under Arrest, bør for Aktors Tale i denne Sag fri at være, dog bør K., som ved sit lastefulde, formastelige og nedrige Forhold samt foragtelige Opførsel imod Justitien har aarsaget og vidtløftiget den imod ham rejste Sag og Søgmaal, at betale denne Processes Omkostning med Forflægning og Varetægtspenge efter billig Regning af hans Bo og Formue, saa vidt tilstrække kan, inden 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse under Justitiens videre Befordring. Skulde hans Bo og Formue ej dertil befindes tilstrækkelig, erstattes det manglende af Stiftets Købstæder efter vedkommende Øvrigheds Foranstaltning. I Henseende denne Sags Omstændigheder og derved indløbende betræffende Sættedommen, som og havde været Vidne i Sagen, saa befindes udi Sagen ikke nogen uforsvarlig Ophold.«

Ved Højesteretsdom af 28. Nov. 1768 blev Kjærskov for sit mistænkelige Forhold dømt til at arbejde i Jærn i Københavns Fæstning et Aar, og han gjorde sig da usynlig, hvorfor Byfoged Badstüber i Præstø efterlyste ham i »Ekstraord. Avertissements til Kiøbenhavnske Tidender« Nr. 100 — 1768. Byfogeden skildrer ham som en midaldrende Person, stor og anselig af Statur, »og ellers formodentlig i de fleste Egne af Sjælland vel bekendt,« og han udlover en Ducør af 6 Rdlr. til Opbringeren.

Christen Jakobsen Kjærskovs senere Skæbne er mig ikke bekendt; men en *Christian Kierschou*, f. i Aalborg tog 22. Sept. 1777 Borgerskab som Øltapper i Kbh. og kaldes »agtende Borger«, da han 18. Okt. 1785 betalte Kopulationspenge, hvorefter han 21. Okt. 1785 i Helliggeist K. blev viet til Pigen *Mette Hansdatter*, der tjente i Klosterstræde. K. betegnes da som Værtshusholder, og i Kirkebogen anføres hans Navn som Christen Jensen Kjærsgaard, i hvilken Henseende bemærkes, at Medlemmer af Familien Kjærskov meget ofte kaldtes Kjærsgaard; mere bemærkelsesværdigt er det, at Værtshusholderens Patronym er »Jensen«, men det er næppe udelukket, at det kunde være »Jakobsen«; den tidligere Farver og Strandvisitør havde jo ikke Grund til at betegne sig meget nøjagtigt.

En Overskærersvend *Sr. Jøppe Rasmussen Kierskow*, f. o.

¹⁹ Der findes ingen Akter vedrørende Dommen.

1756, blev 5. Juni 1789 viet i Hjemmet i Vor Frelseres Sogn. Christianshavn, til Pigen *Amborg Pedersdatter Selstrup*, f. o. 1761. De boede 1801 i Store Torvegade 361 og havde da følgende Børn: *Helene*, f. o. 1790, *Frederik Christian*, f. o. 1793, *Marie Elisabet*, f. o. 1795, og *Frederikke Emilie*, f. o. 1797.²⁰

Denne Familie har jeg ikke kunnet bringe i Samhør med den foran omhandlede Slægt lige saa lidt som *Iver Hansen Kiershov* i Stranden, f. o. 1698 begr. Arendal 23. Nov. 1762, gift med *Ingeborg Kristine Trane* og *Hans Christian Kierskov*, Snedker i Arendal, og Fadder den 1766.

²⁰ Kbh. Folketælling 1801, Kbh. Kopulationspr. ²/₆ 1789, Vor Frelseres Kbh. ⁵/₆ 1789.

FAMILIENAVNE I Ø. OG V. HAN HERRED.

Af *P. Rønn Christensen.*

Det er almindelig bekendt, at en meget stor Del af vore Familienavne har deres Rod i Tilnavne af forskellig Art, som Tid efter anden har været i Brug i Befolkningen.

Disse hjemmegroede Navne har baade før og efter Kommissionsbetænkningen »Dansk Navneskik« af 1899 været behandlede i Undersøgelser angaaende deres Udbredelse, Oprindelse, Betydning m. m., og det er derved blevet fastslaaet, dels at Navneskikkene har været skiftende fra Landsdel til Landsdel, dels at de samme Navne gennem Aarhundreder har holdt sig paa den samme Egn.

Angaaende den ældre Litteratur henvises til spredte Litteraturanvisninger i »Dansk Navneskik« og til Gunnar Knudsens Litteraturfortegnelse i Salmonsens Leksikon XVII, 733 ff.

Tilnavne og Familienavne omtales spredt i flere Sogne- og Egnsbeskrivelser; af selvstændige Undersøgelser fra nyere Tid kan fremhæves:

Jens C. J. Stub: Falsters Navneskik. Loll. Falsters Aarb. 1926, 71 ff.

J. Jørgensen: Lidt om østlollandsk Navneskik. Danske Folkemaal 5' Aarg., 87 ff.

N. K. Pedersen: Gammel mønsk Navneskik. Danske Folkemaal 8' Aarg., 23 ff.

A. Bjerrum: Sydslesvigske Personnavne. Danske Studier 1934, 21 ff.

Claus Eskildsen: Slægtsnavne i Ubjerg Sogn. Sønderjysk Maanedsskr. X, 203 ff.

Randløv: Om Øgenavne i Skanderborgegnen. Sprog og Kultur IV, 32 ff.

Niels Cl. Hansen: Bøndernavnene i Ribe Amt i 16' Aarh. Ribe Amts Aarbog Bd. 8. 219 ff.

Imidlertid har disse Undersøgelser paa Grund af manglende Materiale ofte maattet begrænses temmelig meget, mange Gange har de kun omfattet Navnenes sproglige Ejendommeligheder, eller de har været indskrænket til at fastslaa Ligheden mellem de nutidige lokale Familienavne (Tilnavne) og de tilsvarende i en gammel Jordebog, i Lensregnskaberne eller lignende.

Spørgsmaalet om de gamle danske Familienavne er derfor an-

tagelig endnu ikke behandlet saa udførligt, at ikke efterfølgende lille Undersøgelse muligvis kunde paaregne nogen Interesse, selv om Undersøgelsen kun omfatter et Hjørne af Danmark, nemlig Ø. og V. Han Herred — 22 Kirkesogne — delt mellem Hjørring og Thisted Amter.

Kildemateriale.

I anden Forbindelse er indsamlet mere eller mindre udførlige Oplysninger om praktisk talt alle Personer, der før ca. 1850 har været bosat i Han Herred og er nævnt i de forskellige Kilder, og dette Materiale ligger til Grund for nærværende Undersøgelse af Familienavnene.

De yngre Kilder: Kirkebøger, Folketællinger, Lægdsruller, Skifte- og Fæsteprotokoller samt Skøde- og Pantebøger er saa velkendte og velanvendte af Genealoger, at de ikke behøver at omtales nærmere.

Derimod kunde der maaske være Grund til at fremhæve de gamle Herredstingsbøgers Betydning for Personalhistorien. Fra en Tid langt forud for de ældste Kirkebøger og Skifteprotokoller bringer de enestaaende værdifulde personalhistoriske Oplysninger ikke alene i Form af Arveafkald og Skifteregistreringer, men ogsaa gennem Arveprocesser, Retssager angaaende Kirkestolestader, Fiskerirettigheder, Jordejendom o. s. v., o. s. v. Desværre maa Tingbøgerne nødvendigvis i Reglen være ubenyttede Kilder for Genealoger; et Arbejde med at finde f. Eks. et Arveafkald efter een bestemt Person vil i mange Tilfælde blive af en saadan Art, at det hos den, der prøver herpaa, bringer det ofte omtalte Arbejde vedrørende en Knappenaal og en Høstak i tydelig Erindring!

Han Herreds og Hannæs' Tingbøger fra 1600-Tallet har været den vigtigste Kilde ved Indsamling af det Materiale, som er benyttet til efterfølgende Oplysninger om Familienavne. En stor Del af disse Navne findes ikke i de mere formelle Skattemandtal og Jordebøger, som er samtidige med Tingbøgerne, saa ogsaa af den Grund faar de to lange Rækker Tingbøger særlig Betydning for Studiet af Familienavne (eller Tilnavne) i Han Herred.

I Tingbøgerne er ofte citeret ældre Retsakter eller andre Dokumenter, der indeholder Navne paa Personer fra 15 og 1400-Tallet, men ellers findes disse Akter, som er de vigtigste Kilder til dette Tidsrums Personalhistorie, i Originaler eller Kopier i Rigsarkivet, især i Rækkerne »Privatarkiver paa Papir og Pergament« og »Topografisk Samling«; næsten alt, hvad der er ældre end 1513, er nu trykt i 1' og 2' Række af »Repertorium«.

De ældste Jordebøger indeholder naturligvis ogsaa en Mængde Navne og deriblandt ogsaa Familienavne, vigtigst er Aagaards Jordebog fra ca. 1500 (trykt i Thiset: Eline Gøyes Jordebog). *Jytte Pødebusks* Jordebog fra 1577 (Rigsark.) og Aalborghus Lens Jordebog fra 1561, men selv om alt* tages med, maa det alligevel paa Grund af Kildernes Art og relative Faatallighed være saaledes, at Oplysningerne om Familienavne i Tiden før de ældste Tingbøger bliver temmelig ufuldstændige. Et og andet af Interesse lader sig dog ogsaa paavise fra dette Tidsrum.

* Trods omhyggelig Søgen gennem flere Aar er der dog Mulighed for, at der i Godsarkiver, Privatarkiver eller i andre Herredstingbøger kan findes endnu nogle Retsakter, som indeholder Navne paa Personer i Han Herred.

Navnegrupper.

Selv en ret flygtig Undersøgelse af den samlede Mængde Familienavne viser en udpræget Gruppetdeling, og undersøges Navnene nøjere, viser det sig, at der overhovedet kun er meget faa Navne, som ikke med Sikkerhed kan rubriceres i een af nedenævnte Grupper.

I det følgende skal kort omtales de fleste kendte Familienavne fra ældre Tid (Tidsgrænse ca. 1850). Navne, der kun forekommer en eller to Gange, er dog i Almindelighed ikke medtaget; der er som Regel heller ikke taget Hensyn til indvandrede Navne.

Enstavelses-Dyrenavne.

Ved Middelalderens Slutning havde denne Gruppe af Familie- eller Tilnavne i Han Herred en Udbredelse og Betydning, som nødvendigvis forudsætter mange Aars Udvikling. Navnene var knyttet til Storbondeslægter og havde et saa fornemt Præg, at man vanskeligt kan tro, at de i Løbet af eet eller halvandet Aarhundrede skulde have udviklet sig af tilfældige Tilnavne. Og maa man saaledes søge langt tilbage i Middelalderen for at finde Oprindelsen til disse Navne, ledes Tanken uvilkaarligt hen paa meget gamle Forbilleder. Skikken at anvende Dyrenavne som Betegnelse for en Slægt eller Stamme er jo ældgammel og findes endnu hos primitive Folkestammer.

To Han Herred-Familienavne af denne Type fra 14—1500-Tallet kan særlig fremhæves:

GRIIS (adelig, kaldes dog undertiden: Selvejere).

<i>Anders Griis</i> i Slette (Hjordal Sg.) 1450, 1477			
<i>Else</i> g. m. Eske Bonde (adelig) i Borup (Kollerup Sg.)	<i>Palle Griis</i> i Slette 1487, 1532	<i>N. N.</i> g. m. Thomas Nielsen (adelig) i Mosebjerg	
<i>Bagge Griis</i> død 1534 2 Børn	<i>Anders Griis</i> til Roelsgd. (Lild Sg.) 1538, 1558 4 Børn (Se Hist. Aarb. for Thisted Amt 1936 244 ff.)	<i>Niels Griis</i> til Slette 1532, 1545 3 Børn	<i>Christoffer Griis</i> 1546, 1553

Samtidig med disse ældste kendte Led af Slægten fra Slette var:

<i>Niels Griis</i> i Aggersborg 1469, 1479	<i>Niels Griis</i> på Hannæs 1471, 1488
<i>Peder Griis</i> i Bejstrup Sandemand 1548	<i>Knud Griis</i> i Ullerup 1539, 1540
	<i>Christen Griis</i> i Fierritslev 1552

Det er ikke udelukket, at nogle af disse Personer, ligesom nogle

af de senere ret talrige Bærere af Navnet »Griis« i Han Herred, har haft Slægtskabsforbindelse til Slægten fra Slette.

RÆV (REFF)

Per Ræv maaske identisk med *Per Nielsen*
i Bejstrup 1487, 1470 Selvejer 1458, 1468

Hr. *Lars Ræv*
Sognepræst
i Kettrup 1502

Jep Larsen Ræv
Selvejer i Bjerre (Gøttrup Sg.)
1538, 1561

Peder Ræv
Gøttrup 1569

Morten Ræv
Bjerre 1579

Jens Ræv
Bjerre 1569

Lars Ræv
Alsbjerggd. (Torslev Sg.)
1578, 1599

De andre kendte Navne af denne Type er: D u e, G e d, K a t, K i d, K o k, K r a g, U l v.

I 1600-Tallet indvandrede fra andre Egne H ø g — Stamfader: Søren Nielsen Høg, »Bartskær« og Møller, bosat i Lerup Sg. fra ca. 1660, og vistnok ogsaa R a v n — den ældste kendte Mand af Slægten er Anders Pedersen Ravn, død i Kollerup Sg. 1656. Begge disse Navne er siden blevet meget udbredte paa Egnen.

Andre middelalderlige Navne.

I Middelalderen fandtes endvidere en Række andre Enstavelsesord anvendt som Familienavne, dels var det Farvenavne: B l a a, B l a c k, B r u n, H v i d og R ø d, og dels var det Ord af mere eller mindre usikker Betydning. Mange af disse Navne har sikkert kun været personlige Tilnavne, der er forsvundet igen i Løbet af et Par Generationer, men paa Grund af Kildernes relative Faatalighed er det ikke udelukket, at flere af denne Type Navne har været anvendt som Familienavne, selv om de kun findes nævnt et Par Gange. Her skal imidlertid kun nævnes de Navne, der forekommer flere Gange og derfor med rimelig Sandsynlighed kan henregnes til Familienavnene, selv om Familieforbindingen intetsteds med absolut Sikkerhed kan paavises. Det drejer sig om følgende Navne: B a n g, B e c k, B o r r e, D a l, F a a s, G a l l e, G l a d, K o l d, L e g, M u n c k, N a a l, R a s k, R o e d, S l e t, S t a r og V r e d. Senere indvandrede vistnok F r o s t, G r ø n og H a e s (omkr. 1600) samt G r a a (omkr. 1700) og enkelte andre Navne, som maa regnes med til denne Gruppe.

Af alle disse Navne kunde der være Grund til særlig at fremhæve R o e d paa Grund af, at dette Navn efterhaanden naaede en ganske enestaaende Udbredelse; allerede ved Midten af 1600-Tallet havde samtidig mere end et halvt Hundrede Bondefamilier i Han Herred dette Familienavn, og senere blev der endnu flere.

Selv om det kunde være fristende at fremsætte Gisninger om Slægtskabsforbindelsen mellem de ældste Led af denne store Familie, afstaas dog herfra. De ældste kendte Personer af Slægten Roed i Han Herred er følgende:

<i>Jens Roed</i> Haverslev 1467		<i>Peder Roed</i> Lunde (Lerup Sogn) 1477	
<i>Christen Roed</i> Flegum (Torslev Sg.) 1504, 1525	<i>Jens Roed</i> Jarmsted (Tranum Sg.) 1487, 1503	<i>Peder Roed</i> Økse (Brovst Sg.) 1500	
<i>Niels Roed</i> Hedegård (Hjortdal Sg.) 1538	<i>Jens Roed</i> Røge (Torup St.) 1578, † ca. 1606	<i>Niels Roed</i> Lien (Lerup Sg.) 1569, 1587	<i>Peder Roed</i> Jarmsted ca. 1500
			<i>Jens Roed</i> Sdr. Skovsgd. (Ø. Svenstrup Sg.) 1553, 1578 (Se Vends. Aarb. 1938, 261)
			<i>Søren Roed</i> Janum (Ø. Sven- strup Sg.) 1569, † ca. 1631

» F o l k e n a v n e « (efter den første Bærers Hjemstavn).

Fra meget gammel Tid har det været naturligt, at en Mand, som indvandrede til Han Herred fra en fremmed Egn, fik et Tilnavn, som viste, hvilket »Folk« han tilhørte. Men hvornaar og hvor ofte et Tilnavn af denne Art er gaaet i Arv til den indvandrede Søn eller Svigersøn, kan det ofte være vanskeligt at afgøre. At det har fundet Sted allerede i Middelalderen viser formentlig et lille Eksempel fra Klim Sogn:

Mads Fynbo
„Odbyhave“ 1483

Jep Fynbo
Odde 1483

Christen Fynbo
„Rilstrup“ ca. 1500

Peder Fynbo
Odde ca. 1500

Det vil være urimeligt at antage, at fire »rigtige« Fynboer paa omtrent samme Tid skulde have slaaet sig ned i Klim Sogn, altsaa maa Tilnavnet »Fynbo« paa en eller anden Maade være gaaet i Arv.

De Navne af denne Type, som med Sikkerhed vides at have givet Anledning til Dannelse af Familienavne i Han Herred, er iøvrigt *G j ø l b o* (fra ca. 1770), *H a n n e s b o* (fra 1775) særlig udbredt i Kollerup og Kettrup Sogne, *H a r b o* (∴ fra Harsyssel) findes maaske fra ca. 1500 som Familienavn, *H o n n i n g* (∴ fra Han Herred), forekommer flere Gange i 1700-Tallet, *K l i m b o* (fra omkr. 1650), *M o r s i n g* (fra omkr. 1600), blev i 16- og 1700-Tallet meget udbredt, *T y b o* (var vist Familienavn allerede i Slutningen af Middelalderen) og *Ø b o* (∴ fra Øland, udbredt i 1600-Tallet).

Efterhaanden fortrængtes denne Form for Navnegivning næsten fuldstændig af den udbredte Skik at anvende Stednavne som Familienavne (se S. 122).

Indvandring fra Udlandet var ret sjælden, og det er derfor ikke saa mærkeligt, at en saadan Indvandring kun i et Par Tilfælde synes at have givet Anledning til et nyt Familienavn. Stamfaderen til Familien »*S v e n s k*« eller »*S v e n s k e*«, som fra 1730'erne træffes i Kollerup Sogn, er sikkert kommet fra Sverige, derimod er det mere tvivlsomt om den første Mand i Skræm Sogn, som bar Tilnavnet »*T y s k*«, er kommet fra vort sydlige Naboland. Det

tyder hans eller hans Efterkommeres øvrige gode danske Navne afgjort ikke paa. Maaske har han haft en daarlig Udtale, som har givet Anledning til Navnet.

Et Par Gange i 1600-Tallet træffes ogsaa Navnet »P o l a k«, men dette er vist ikke gaaet over til at blive egentligt Familienavn.

» E r h v e r v s n a v n e « (∴: Navne efter Erhverv eller Arbejde).

Den naturlige Skik at lade Fornavnet, det egentlige Navn, efterfølges af et Tilnavn, som angav hvilket særligt Erhverv eller Arbejde vedkommende Person udførte, har i Han Herred meget tidligt ført til Dannelse af Familienavne, men det er for de ældste Tider ofte umuligt at afgøre, om et saadant Navn blot har været et personligt Tilnavn eller det har været Familienavn — ofte arvedes baade Erhverv og Navn. Dog kan det med Sikkerhed siges, at Navnet S m e d allerede i Slutningen af Middelalderen brugtes som Familienavn af een eller flere meget ansete Familier, som blomstrede endnu langt ned i 1600-Tallet. Smedehaandværket var fra gammel Tid meget anset, saa det er ikke helt tilfældigt, at netop dette Erhverv gav Navn til en Storbondeslægt.

Helt sikkert er det imidlertid, at følgende Navne i 15-, 16- eller 1700-Tallet har været anvendt som Familienavne: B o j e r (∴: den der »bojede« til Hovarbejde) meget udbredt, B o n d e, B ø d k e r, D e g n, D r e j e r, F i s k e r, H j u l m a n d, H o v m a n d (meget udbredt i 1600-Tallet), K r æ m m e r, K u s k, K ø b m a n d, L a d e f o g e d, R y t t e r, S k o m a g e r, S k y t (t e), S u d e r (∴: Skomager) og V æ v e r.

Hertil slutter sig en lille Gruppe af Navne, som ender paa -mand, medens Forstavelserne er Lokalteter som Dige, Led, Vad o. s. v.. Den er særlig interessant, fordi den i Tid ret nøje kan afgrænses til sidste Halvdel af 1600-Tallet. Paa denne Tid boede Folk med Tilnavnene: A a m a n d (Kollerup eller Haverslev Sogn), B a k m a n d (Øland Sg.), B r o m a n d (Aggerborg Sg.), B æ k m a n d (Lerup Sg.), D i g e m a n d (Øland Sg.), G a d e m a n d (Haverslev Sg.), H e d e m a n d (Gøttrup Sg.), L e d m a n d (Torslev Sg.), R i s m a n d (Hjortdal Sg.), R ø g e l m a n d (Brovst Sg.) og V a d m a n d (Kollerup Sg.) »ved Aaen«, paa Bakken« o. s. v., men et halvt Aarhundrede senere kaldtes Manden, som boede »ved Broen« i Aggerborg-Ullerup kun »B r o«, Manden »paa Bakken« kun »B a k« o. s. v. De gamle -mand Navne har i flere Tilfælde levet videre lige til Nutiden som Familienavne ved Siden af de Navne, der snart opstod efter den nye Tilnavneskik: B r o, B æ k, D i g e o. s. v.

S t e d n a v n e.

Denne Form for Familienavne er nu — i Han Herred som andetsteds — den mest udbredte af alle, Patronymerne undtagne, og dette hænger for en stor Del sammen med, at Familienavne er blevet særlig udbredte i de sidste 100—150 Aar, da Stednavne har været den almindeligste Form for Tilnavne.

De første Tilløb til Anvendelse af Stednavne som Tilnavne, eventuelt Familienavne, findes i første Halvdel af 1600-Tallet. I de ældste Lensregnskaber og Tingbøger findes undertiden Navnet paa en Gaard eller et Hus nævnt saaledes i Forbindelse med Beboernes Navn, at det synes fuldstændig givet, at Navnet har været brugt som Tilnavn (Familienavn). Paa samme Tid findes nogle faa Gange Landsby- eller Sognavne brugte som Tilnavne til fattige Gadehusbeboere. Muligvis har dette ikke været uden Ironi, saaledes som det f. Eks. senere ses, at Folk undertiden udstyrede de fattigste og usleste Stakler med de flotteste Navne. I Skræm Sogn boede omkr. 1700: Dorthé »i Slottet«, Maren Wiborg, Niels Christensen Hamborg — »Slottet«, »Hamborg« og »Wiborg« var usle Huse.

Det er dog først fra sidste Halvdel af 1600-Tallet, at man kan tale om Stednavne som Familienavne i Han Herred, og siden er de blevet mere og mere udbredte.

At nævne alle de Stednavne, der har været anvendt som Familienavne, vil føre for vidt, i Stedet kan anføres et Par almindelige Bemærkninger.

Det ses, at flere Slægter har faaet Navn efter samme Gaard eller By. Man har altsaa helst villet holde sig inden for de en Gang afstukne Grænser — var der først skabt et Præcedens, benyttede man uden Skrupler det samme Stednavn til en helt ny Familie, derfor bl. a. de mange »Nørgaard« og »Vestergaard«, at der kunde være noget upraktisk og besværligt heri, blev der tilsyneladende ikke taget Hensyn til.

Ofte kan et Familienavn af denne Type være saaledes forkortet eller paa anden Maade forandret, at det i Nutiden ikke straks opfattes som Stednavn. Stamfaderen til Slægten T o f t boede f. Eks. »paa Toften« i Klim, Navnet E j e hidrører fra »en øde Plads kaldet Aagaards Eje« i Kettrup Sogn o. s. v. Undertiden kan det være umuligt at afgøre om Stednavnet har givet Anledning til Familienavnet eller det modsatte har været Tilfældet. Familien V i b e kan saaledes føres tilbage til en Mand, der boede paa »Vibebakken« i Telling. Hvad er nu det oprindelige, Stednavnet eller Tilnavnet? Herpaa kan sandsynligvis aldrig gives tilfredsstillende Svar.

Fra ældre Tid giver Navnene L e u i g s g a a r d, K o l d s g a a r d og maaske ogsaa G r i s h a v e Anledning til lignende Spørgsmaal.

Tilbage staar at omtale, at nogle enkelte særlig sjældne Fornavne ofte gennem meget lang Tid er blevet anvendt saa ofte inden for samme Familie, at disse Navne i den almindelige Bevidsthed er blevet regnet som en Slags Familienavne; det gælder Navne som *E s k e*, *G o d i k*, *L u k a s*, *S v e n n i n g* og enkelte andre. Nogle af disse Navne har bevisligt været karakteristiske for samme Familie gennem de sidste 300 Aar.

Skønt der i det foregaaende er set bort fra Patronymerne, der jo har været de sidste to-tre Generationers alt dominerende Familienavne, bør det dog nævnes, at visse sjældne -sen Navne, f. Eks. *B o d s e n*, *S a n d e s e n* o. a., allerede i 1700-Tallet undertiden findes anvendt som Familienavne. Dobbelte -sen Navne forekommer iøvrigt ogsaa en sjælden Gang i 1600-Tallet, men de synes at være fremkommet ved Opkaldelse, maaske kan der dog i et enkelt Tilfælde være Tale om et arvet Familienavn.

F a m i l i e n a v n e n e s O p s t a a e n .

Det beror meget ofte paa Tilfældigheder, om Familienavnene er bevaret i de skriftlige Kilder. Folketællingslisten og Jordebogen rummer maaske næsten ingen Familienavne, og man tror, at disse ikke har eksisteret, da findes pludselig de samme Personer i Lægdsrullen med en Overflødighed af Familienavne! Og saadan videre.

Navnenes skiftende Betonning som Øgenavne har spillet en meget stor Rolle. Og der er stadig flere Familier i Han Herred, hvis Ahner berettiger til, at de — fremfor nogen — skulde bære et gammelt middelalderligt Slægtsnavn, Navnet eksisterer — men kun i Omtale! Familiens Medlemmer vil regne det for en Fornærmelse, om det gamle Familienavn blev brugt, medens de hørte det. Og saadan har det vel været gennem Aarhundreder!

Det kan altsaa være meget vanskeligt gennem Undersøgelser af skriftlige Kilder at naa til et sikkert Resultat angaaende Familienavnens Opstaaen. Der er dog ingen Tvivl om, hvad Aarsagen i mange Tilfælde har været til, at Navnene første Gang fremkommer i en eller anden skriftlig Kilde. Den bitre Nød har drevet der-til. Hvorledes skulde man undgaa Forveksling, naar der i en By levede to eller flere af samme Navn? Var der anden Udvej end at anvende det gamle arvede Tilnavn, hvis et saadant fandtes, eller ogsaa danne et nyt?

Nogle Eksempler fra forskellige Tider viser tydeligt denne Aarsag til at Navnene er kommet frem.

I Øsløs levede omkr. 1660: Christen Pedersen Bøs, Christen Pedersen Paaske og Christen Pedersen Koldsgaard.

I samme By omkr. 1700: Jens Christensen Skorup og Jens Christensen Kold.

I Klim omkr. 1680: Christen Christensen Degn og Christen Christensen Fage.

Øslev omkr. 1780: Anders Christensen Knegt og Anders Christensen Pot.

Kollerup omkr. 1610: Anders Bagge, Anders Bonde, Anders Jensen.

Fjerritslev omkr. 1775: Niels Christensen Dalsgaard, Niels Christensen Hjortdal og Niels Christensen Hannæsbo.

Skræm omkr. 1680: Christen Christensen Griis, Christen Christensen Smed og Christen Christensen Tysk.

Samme By omkr. 1630: Jens Christensen Tybo og Jens Christensen Rask.

Samme By omkr. 1660: Niels Christensen Vestergaard, Niels Christensen Bisgaard, Niels Christensen Bruus og Niels Christensen Hamborg.

Bejstrup omkr. 1665: Christen Christensen Tysk og Christen Christensen Sandemand.

Ø. Svenstrup omkr. 1750: Peder Nielsen Væver, Peder Nielsen Kock, Peder Nielsen Søegaard.

Disse Eksempler kunde suppleres med mange lignende.

I almindelig Omtale var man ogsaa vanskeligt stillet, naar der boede to eller flere Mænd med samme Navn i samme By. Der er ingen Tvivl om, at det er disse Vanskeligheder, der i mange Tilfælde (de fleste?) har drevet de mere eller mindre løse Tilnavne frem til at blive almindelig anerkendte, ogsaa af Bæreren selv. Og havde Navnet først vundet almindelig Anerkendelse, var det en Selvfølge, at det arvedes: Et Familienavn var opstaaet.

Der kan dog ogsaa anføres andre Aarsager til, at Familienavne dannedes.

Opkaldsesskikkene kan have været medvirkende hertil, eller en Slægt har haft udprægede Slægtsejendommeligheder af en eller anden Art, maaske ogsaa særlig Slægtsfølelse eller Sammenhold, som bevirkede, at de andre Bymænd eller Sognemænd fandt et Familienavn naturligt og rimeligt. Saadan har det været i den Tid, nulevende kan mindes, skulde det mon saa ikke ogsaa have været saadan i endnu ældre Tid?

Det maa endvidere fremhæves, at nogle Navne ikke alene f ø l - t e s som Øgenavne, men ogsaa oprindelig virkelig v a r det. Folkevittigheden fristedes af legemlige eller aandelige Svagheder, en sjælden Gang var vel ogsaa en enkelt uheldig Begivenhed Aarsag til, at et Øgenavn opstod. Og Øgenavnene havde en kedelig Evne til at klæbe sig fast — til Enken, til Børn, til Børnebørn.

Tidstypiske Familienavne.

De enkelte Navnegrupperes Kronologi er tidligere kort omtalt, men der kunde maaske være Grund til særligt at omtale et interessant Fænomen, en »Opslidning« eller »Milieuforandring«, som til Stadighed er foregaaet, og hvorpaa der kunde nævnes mange Eksempler.

Familien R æ v er omtalt foran. Den hørte i 1500-Tallet til de mest ansete paa Egnen, men ved Midten af 1600-Tallet og senere bares Navnet kun af to-tre Gadehusbeboere og en enkelt Fæstegaardmand. Paa lignende Maade gik det med mange andre af Middelaldernavnene. I 1600-Tallet var det næsten udelukkende Husfæstere, der bar de engang saa stolte Navne: D u e, H a e s, K u r r i, S p e g e r m. fl., og senere er det gaaet paa samme Maade med mange andre Navne.

Aarsagerne hertil er det ikke vanskeligt at faa Øje paa. De gode og velansete Familienavne har haft en særlig Evne til at brede sig. Hvis en Familie havde to Navne at vælge imellem, valgtes naturligvis det bedste, og paa den Maade fik efterhaanden saa mange det gode Navn, at det ikke længere havde sit gamle eksklusive Præg. Saa begynder Strømmen at gaa den anden Vej. Flere og flere aflægger Navnet, ombytter det maaske med et nyt.

R o e d er et udmærket Eksempel.

Ved Midten af 1600-Tallet var dette Navn som tidligere omtalt blevet meget udbredt i Han Herred. I mindst fire Generationer havde Navnet været knyttet til Familien, som var bosat paa Gaarden »Lien« i Lerup Sogn. Den »Roed«, som omkr. 1680 beboede Gaarden blev ved sin Svogers Hjælp Selvejer, hvilket paa den Tid var ret enestaaende. Intet Under da, at hans seks Sønner efterhaanden aflagde Roed-Familienavnet, der nu bares næsten af hver tiende Familie i Herredet. I Stedet antoges Familienavnet »Lassen« (Om en af Sønnerne, Peder Lassen (Roed) i Tanderupgaard, se C. Klitgaard: Stamtavle over Familien Brix).

Visse »Modehensyn« har naturligvis ogsaa spillet en Rolle ved Familienavnenes Vekslen, men der er ingen Tvivl om, at Aarsagen til, at et Navn er forsvundet, et andet kommet frem, meget ofte maa søges i Grunde som ovenfor antydnet.

Der kunde spørges, om Udviklingen aldrig gik i modsat Retning, og det kan ikke benægtes, at der i Han Herred har været Familienavne, som i hvert Fald for en Tid har været i »Opgang«, men den først nævnte Tendens er saa udpræget, at den fuldstændig dominerer indenfor Familienavnenes Kronologi.

— — —

Hermed er Emnet langt fra udtømt. Der kunde endnu være Grund til at omtale Indvandringen af Navne fra andre Egne for slet

ikke at tale om Familienavnenes sproglige Ejendommeligheder — den interessante gamle Anvendelse af Navnet i bestemt Form, »Roed«en, »Kløy«en f. Eks. — og adskilligt andet, men dette faar være nok. Hvis det ovenfor anførte kunde give Anledning til, at Spørgsmaal vedrørende de gamle danske Familienavne for hele Landet eller for et mindre Omraade blev taget op til nøje Undersøgelse, er Formaalet med at fremsætte disse Oplysninger naaet.

TO SVOGRE.

BORGMESTER CLAUS CHRISTENSEN, REENBERGERNES STAM-
FADER, OG MAGISTER JENS OSTENFELD AF SLÆGTEN
MED DE RØDE ROSER.

PERSONER OG FORHOLD I VIBORG I DET 17. AARHUNDREDE.

Af Chr. Bokkenheuser.

1. Jyllands gamle Hovedstad. Viborg var i det 17. Aarhundredes første Halvdel Byen i Jyllands Hjærte, den laa paa det Sted, hvor Vejene fra alle Halvøens Egne stævnedes sammen, den var Jyllands Hovedstad.

Der var endnu i Christian IV's Tid noget tilbage af Viborgs Storhed, men snart skulde den sidste Rest svinde bort. Endnu drog Kongerne til Viborg for at faa Jydernes Bekræftelse paa Valget til den ledende Stilling indenfor Danmarks Rige — snart skulde dette høre op, Enevældens Konger havde ikke Brug for det menige Folks Hylding.

En Gang var Viborg Sæde for en stor og mægtig Gejstlighed, fornemme Adelsmænd sad paa Bispestolen i Viborg, og indflydelsesrige Folk dannede Domkapitlet; det var forbi, Pavevældets Fald havde ændret Forholdene; de Mænd, der nu beklædte Kirkens øverste Embedsstillinger, var for en stor Del af borgerlig Herkomst, og de satte ikke det Fornemhedens Præg paa den gamle Stiftsstad, som deres Forgængere havde gjort.

Endnu var Viborg Adels By. Her samledes dens jyske Medlemmer, naar store Begivenheder indenfor Slægterne skulde fejres, fra nær og fra fjærn stævnedes de sammen, og de fyldte og pyntede i den gamle By, deres Komme bragte Liv, og Borgerne spandt Silke ved de store Adelsfester. Det skulde snart høre op; den enevældige Konge knækkede Adels Magt, den fandt ikke mere Lejlighed til at mødes for at drøfte Standens Interesser, dens økonomiske Forhold tillod ikke Afholdelse af store Familiefester, og den holdt sig borte; dens Gaarde i Byen stod tomme, og Borgerne mistede de store Indtægter, der havde været knyttet til Adelsfamiliernes Ophold.

Disse Besøg var ikke Hverdagsbegivenheder, kun af og til fandt

de Sted. Til daglig levede B o r g e r n e deres eget Liv, og det er om dette, der i det følgende skal fortælles, om de gamle i Byen, hvem Magten var ved at glide af Hænde, og om de nye, der kom til, unge, dygtige Mænd, der vidste hurtigt at bane sig Vej frem og skaffe sig en Plads i Solen, og om Uoverensstemmelser og Kampe mellem disse, der hver for sig vilde være de første. Snart er Billedet roligt, og snart ligner det en sydende Hexekeddel, i hvilken Boblerne søger op til Overfladen og her springer med et Knald.

2. De førende Mænd i Byen. I Slutningen af Christian IV's Tid var der endnu blandt de fornemme, d. v. s. de velstaaende og indflydelsesrige, Borgere i Viborg Folk, der hørte til Byens gamle Patricierslægter.

Blandt dem fandtes Familierne *Hegelund* og *Trane*, der var stærkt indgiftede i hinanden. *Christen Hegelund*, der levede paa Reformationstiden, havde fire Sønner: *Peder* blev Borgmester, *Morten* og *Søren* blev Raadmænd, og *Jens* rejste til Ribe, hvor han blev Borgmester og Stamfader til en anset Slægt. Borgmester *Peder Hegelund* blev gift med en Datter af Borgmester *Peder Jensen Trane*, og deres ældste Søn blev opkaldt efter Morfaderen og kom til at hedde *Peder Trane* — maaske et Tegn paa, at Slægten *Trane* var den fornemste af de to; hans Datter blev gift med Mag. *Peder Pedersen*, Sognepræst til Sortebrødre Kirke.

Raadmand *Søren Hegelunds* Søn, *Christen*, var omkring 1620 Borgmester i Viborg, men med ham ophørte, saa vidt det kan ses, den mandlige Gren af Slægten at bo i Byen — hans to Sønner rejste til Norge — og denne var derefter kun repræsenteret paa Spindesiden.

Af Familien *Trane* levede der i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede fire Brødre, Sønner af Raadmand *Laurits Andersen Trane*:

Christen, Raadmand, gift med *Giertrud Jørgensdatter Hegelund*; af deres Børn blev *Laurits* Sognepræst til Domkirken, *Maren* gift med Raadmand *Kield Bøeg* og *Kirsten* gift med Raadmand *Niels Ostenfeld*;

Anders, Raadmand, gift med *Mette*, Datter af Raadmand *Søren Hegelund*; deres Datter *Kirsten* blev gift med *Oluf Christensen Kiedelsmed*, Sognepræst til Graabrødre Kirke;

Jens, Fader til *Lars Trane*, Kapellan til Domkirken, og til *Anna*, gift med Raadmand *Christen Basse*;

Niels, Raadmand, gift med *Anna Mortensdatter* af den gamle Viborgslægt *Hvas*; de havde Sønnen *Laurits*, der nævnes under Kapellan-Striden ved Sortebrødre Kirke.

Familien *Bering*, der stammede fra Landsbyen Bjerring, 15 km Sydøst for Viborg, og hvis Medlemmer af de ældre Slægtled skrev

sig Bierring, var indvandret en Gang i Reformationsaarhundredet. Der var ialt fire Brødre, hvoraf de tre slog sig ned i Viborg, medens den fjerde tog til Randers; fra dem stammer en talrig Slægt, der i det 17. Aarhundrede spillede en stor Rolle i Viborg; mange af dem var velstaaende Købmænd, og en Del af dem beklædte Stillinger som Borgmestre og Raadmænd. Den mest fremtrædende var *Peder Pedersen Bierring*, der fra 1631 var Borgmester, og hvis ældste Søn, der hed ligesom Faderen, var Sognepræst til Øster Snede og gerne vilde have haft Kald i sin Fødeby.

Peder Bierrings samtidige var *Peder Ostenfeldt*; han var indvandret, var blevet gift ind i en velstaaende Familie, havde tidligt faaet Sæde i Raadet, og blev, da Christen Hegelund døde — vel i 1622 — Borgmester.

Peder Bierring og Peder Ostenfeldt styrede Viborg i en Meneskealder, men saa gik det galt; de havde begge søgt at gavne sig selv og deres nærmeste, Peder Ostenfeldt mest, og efter at Peder Bierring havde opgivet sit Embede og derefter var død, søgte og fik Peder Ostenfeldt sin Afsked. Nye Mænd kom til Roret, Folk med Kendskab til Administration, uddannede andre Steder i Landet.

Fremmest blandt dem var *Claus Christensen*; han giftede sig ind i en fremtrædende Viborg-Familie og fik derved — og paa Grund af sin personlige Dygtighed — en stor Stilling indenfor Byens Borgerstand, og han beholdt den til sin Død; han var desuden vel anskrevet hos Regeringen i Kjøbenhavn og nød sin Konges Gunst; det har sikkert ikke skadet hans By. Hans Hustru var Datter af Mag. Peder Pedersen, Sognepræst til Sortebrødre Kirke, og hun tilhørte sammen med Søsteren, der blev gift med en Søn af Borgmester Peder Ostenfeldt, en Kreds af Mennesker, der havde Rod i gamle Slægter med baade verdslig og gejstlig Betydning: Hegelund, Trane og Thøger Slægten.

3. *Thøger-Slægten*. Da Reformationsbevægelsen gik sin første Gang igennem Landet, da Hans Tavsens fra Prædikestolen i Graabrødrenes Klosterkirke i Viborg forkyndte den lutherske Lære og manede til Kamp imod Pavekirken, levede der i Johannitterklostret ved Bredden af Viborg Sø en Munk ved Navn *Thøger Jensen*; nogle har — vist med Urette — ment, at han var et Skud af den adelige Slægt Løvenbalk. Han sluttede sig til den nye Lære, blev Præst ved Sortebrødre Kirke, giftede sig med *Anna Pedersdatter*, fik en Søn *Peder Thøgersen* og døde i 1538. Denne Søn var født 1532 og blev altsaa i en Alder af kun 6 Aar faderløs; hans Moder giftede sig imidlertid igen, og hos Stiffaderen, Mag. *Morten Hvas*, Sognepræst til Sortebrødre Kirke, fik han en udmærket Opdragelse; 28 Aar gammel blev Peder Thøgersen Præst

ved Viborg Domkirke, 1565 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn, og i 1571 blev han Biskop over Viborg Stift. Han og hans Hustru *Margrete Jensdatter* havde mange Børn, og den yngste blandt dem var Sønnen *Peder Pedersen*, der var født 8/1 1580. Da han var omtrent 15 Aar gammel, døde Faderen, og Moderen giftede sig tre Aar senere med Borgmester *Gunde Christensen Grøn*, almindeligt kaldet *Gunde Skriver*. De var begge aldrende Mennesker, og Giftermaalet vakte baade derfor og navnlig, fordi Bispens Enke blev anset for at staa langt over Borgmesteren, megen Bestyrtelse; hendes Børn havde næsten alle fremtrædende Stillinger indenfor Kirken, Døtrene ved deres Mænd, og de holdt sig borte fra Moderens nye Hjem. Dette var nu misforstaaet fra Børnenes Side; dels var det i de Tider saare almindeligt, at Enker og Enkemænd og giftede sig igen — den enlige Stand passede ikke til Forholdene, og navnlig Enker trængte i høj Grad til den Beskyttelse, der var forbundet med et nyt Ægteskab — og dels var det forkert at rynke paa Næsen ad en Mand som Gunde Skriver. Han var en særdeles agtet og en meget velstaaende Mand; han var først Landstingsskriver, senere Landstingshører og desuden i en lang Aarrække Borgmester i Viborg.

Margrete Jensdatter døde 23/12 1602, da den store Død hærgede Stiftsstadene.

Kun de to yngste af Biskop Peders Børn fulgte med Moderen, og de glædede Gunde Skriver ved at kalde ham Fader; det var *Margrete Pedersdatter*, der senere blev gift med *Villads Nielsen Brøns*, Rektor først i Aalborg og derefter i Viborg og siden Læsemester (Lector theologiae) ved Viborg Domkirke, og den foran nævnte *Peder*.

Gunde Skriver interesserede sig meget for denne Dreng og fulgte ham igennem Aarene indtil sin Død i 1618. Han forærede ham en Gaard paa Nordsiden af Store Torv, umiddelbart Øst for den nuværende Amtsgaard, og det faldt endelig i hans Lod som Borgmester at medunderskrive Peder Pedersens Kaldsbrev som Sognepræst til Sortebrødre Kirke.

Peder Pedersen gik i Skole i sin Fødeby, blev Student, rejste udenlands og fik i Wittenberg Magistergraden. Den 12/10 1611 giftede han sig med *Maren Pedersdatter*, der var en Datter af den foran nævnte Borgmester *Peder Trane Hegelund*, og som rimeligvis var et meget godt Parti. Et Aar efter Brylluppet blev han Sognepræst til Sortebrødre Kirke med tilhørende Annexer Rødding, Løvel og Pederstrup. I Ægteskabets første Aar boede Mag. Peder i den Gaard paa Store Torv, der nu tilhører Svaneapoteket, men da en stor Del af Byen i 1615 var brændt, købte han en Brandtomt paa Sydsiden af Sct. Matthias Gade, nuværende Nr. 84—88, Matr. Nr. 304, 306—09.

Her opførte han en stor og anselig Bygning; Grunden grænse imod Øst til en Gaard, der kaldtes »Mageløs«, og som tilhørte den anden Sognepræst ved Sortebrødre Kirke *Christen Clemedsen Kioldorph*, og imod Vest til velbyrdige *Mogens Høegs* Ejendom; fra denne var den dog skilt ved en Smøge, gennem hvilken Spildevandet fra Mag. Peders Gaard fandt Vej til den større Rendesten i Sct. Matthias Gade. Huset imod Nord var 2 Lofter højt, hvilede paa middelalderlige Kældere og bestod af ialt 17 Fag Bindingsværk; omtrent paa Midten var der en Port, og ud til Gaden var Tavlene grønmaalede. Inde i den meget rummelige Gaard laa der imod Vest et 2 Lofter højt Hus, der bestod af 8 Fag og var sammenbygget med Gadehuset; her var der Køkken, Bryggers og Bagerovn. Imod Øst laa en lav 19 Fag lang Bygning, der rummede Stald og Fæhus, og imod Sydvest var der en liden Urtegaard. Langs Sydsiden, ud til »Gaden langs Sortebrødre Kirkes Mur« laa Laden, der var 12 Fag lang og 1 Loft høj, og som havde Port paa Midten, og i Gaarden var der en Brønd med tilhørende Trisse, Lænker og Spande. I denne Ejendom boede Mag. Peder og hans Hustru Resten af deres Livs Dage.

Ved en Fejltagelse har nogle af Viborgs Historiekrivere knyttet Navnet »Mageløs« til Mag. Peders Gaard; dette hørte, som foran nævnt, til Naboejendommen imod Øst, der fyldte hele den vestre Side af det Stræde, der nu hedder Mageløs, men som tidligere blot kaldtes Kirkestrædet.

Mag. Peders Hus pyntede i den gamle Viborggade, og da de kejserlige Tropper i 1627 besatte Byen, lagde Obersten, Grev *Strozzi*, Mærke til Ejendommen og bestemte den til Kvarter for sig selv. Da Jylland 17 Aar senere igen blev oversvømmet af Fjender — denne Gang var det Svenskere — fik Mag. Peder atter Indkvartering af meget krævende Officerer. Det har næppe været nogen hel billig Sag at være Kvartervært, og Magisteren besværede sig da ogsaa begge Gange over de store Udgifter, han havde haft; i 1627 var han blevet næsten ruineret, og i 1644 forklarede han, hvilke store Mængder Vin og Øl den indkvarterede Ritmester havde modtaget, samt hvor store Beløb han i øvrigt havde maattet udrede til forskellige højstaaende Officerer. Slet saa galt har det nu næppe været, Mag. Peder var en velstaaende Mand, og han blev visselig ikke bragt til Tiggerstaven, men det var nu i de Tider almindeligt, at endogsaa Byens rige Folk nævnede sig selv som »jeg fattige Mand«. Baade under og efter Kejserkrigen havde Mag. Peder Penge nok til at kunne laane andre Kongens Mønt. Hans forskellige Sager imod Skyldnere, der ikke betalte deres Renter og Afdrag i rette Tid, karakteriserer ham som en haard og i Pengesager meget nøjeregnende Mand, og han var ikke bange for

at gribe til mindre fine Midler, hvis han derved kunde skaffe sig Gevinst.

Mag. Peder og hans Hustru havde ialt 6 Børn, hvoraf 2 Sønner og 1 Datter døde i en ung Alder; 3 Døtre blev gift: *Margrethe*, født 1613, død før 1650, gift med *Wads Bendtsen*, dansk Skoleholder først i Viborg og senere i Aalborg; de havde en eneste Datter, *Margrethe*, der blev gift med *Samuel Samuelsen* i Christianopol i Bleking; *Karen* og *Mette* vil blive omtalt senere som henholdsvis Mag. *Jens Ostenfelds* og Borgmester *Claus Christensens* Hustruer.

Mag. Peder døde allerede 12/1 1645 af Apoplexi, og hans Enke, der paa sine sidste Aar var blind, døde i Marts 1663.

4. De to Svogre. Midt paa den jyske Hede, hvor Landeveje og Jærnbaner mødes og danner et Knudepunkt, er der i de senere Aartier opstaaet en By, Herning; Hedens Hovedstad kaldes den, og uden om den strækker sig milevidt til alle Sider Hammerum Herred. Tæt Øst for Herning og omtrent midt i Herredet ligger Gjellerup Sogn med Byerne Hammerum, Gjellerup og Lund (Lundby eller Gjelleruplund); de to sidstnævnte kroner den yderste vestlige Ende af et langt, smalt Højdedrag, som skyder sig ud fra den jyske Aas; naar man i vore Dage staar paa en af Bakketoppene i Nærheden af Gjellerup Kirke og ser ud over Landskabet, møder Øjet en frodig Egn; veldyrkede Marker skifter med smukke og moderne Landsbyer, og rundt om brydes Synslinien af større og mindre Skovstrækninger, Plantager af Gran og Fyr.

For mange Menneskealdre siden, ved Overgangen fra det 16. til det 17. Aarhundrede saa der anderledes ud her; den Gang var Hammerum Herred Landets goldeste Egn, Heden bredte sig til alle Sider, og Udsigten var vid, saa at man kunde »se ganske mange Kirker udi fremmede Herreder«. Hist og her brødes ligesom nu Synskredsen af Skovstrækninger, det var den Gang Rester af Fortidens store Egeskove.

Kirken var gammel, den eneste af de jyske Kirker fra det tolvte Aarhundrede, der selv bærer Aarstallet for sin Grundlæggelse, 1140, og den var indviet til Sct. Laurentius. Den var stor, og den var, hvad der var ualmindeligt for en Landsbykirke, fra meget tidlig Tid prydet med et Taarn; hist og her omkring den ligger der store Sten, og Sagnet fortæller om dem, at Kæmper fra fjerntliggende Højdepunkter har kastet dem efter Gjellerup Kirke — dog uden at ramme den. Dens Beliggenhed i Nærheden af den By, der har givet Herredet Navn, dens Anseelse og Størrelse og den Omstændighed, at Herredsfogden i Begyndelsen af Christian IV's Tid boede i Lund, hvor ogsaa en »Bavnehøj« findes, fører Tanken hen

paa, at den var Herredskirke, at tæt ved den holdtes Herredstinget, og at i den opbevaredes Herredets Bøger.

I Lund boede i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede *Christen Laursen*; han var bondefødt og stammede fra Harrestrup i Nørre Felding Sogn, 4 km Syd for Holstebro; han havde været Ridefoged, uvist hvor, sad nu som Herredsfoged i Hammerum Herred og døde Sct. Hans Aften 1616; det fortælles, at han blev stukket ihjel af en Bisværn. Hans Hustru *Kirsten Clausdatter* stammede fra Egnen omkring Slesvig, og hendes Forældre var *Claus Renior* og *Cathrine Sivers*.

Den yngste af deres Sønner *Claus* blev født i Lund 4/10 1610. Efter Faderens tidlige Død kom han i Huset hos Farbroderen *Jens Laursen*, og denne satte ham i Skole i Holstebro; her blev han i 7 Aar og kom saa i Tjeneste hos *Peder Skriver* i Stakhede i Krage-lund Sogn ved Silkeborg, hvor han blev til 1627; derefter kom han til Borgmesteren i Ringkøbing, der ogsaa hed *Peder Skriver*, og ham tjente han dels som Skrivedreng og dels ved hans Købmandshandel; i Efteraaret 1628 maatte han imidlertid forlade denne Plads, da de kejserlige Tropper, der holdt Jylland besat, truede med at ville bortføre ham. Han opholdt sig saa en Tid hos sin Moder — hun havde giftet sig igen — og Midsommer 1629 kom han i Tjeneste hos Lensmanden paa Hald, *Knud Gyldenstjerne*; her var han i 8 Aar, først som Haandskriver og senere som Slotskriver, og Lensregnskaberne fra den Tid bærer Vidne baade om hans smukke Haandskrift og om hans udprægede Sans for Orden. Han fik Forbindelse med Folk i Viborg, og det faldt ham derfor naturligt, da Lensmanden døde, og han — fra 1/5 1637 — var uden Arbejde, at søge ind til denne By og her skabe sig en Stilling. 28/3 1638 tog han Borgerskab som Købmand i Viborg, og Dagen efter blev han trolovet med Mag. Peder Pedersens Datter *Mette*, der var født 12/9 1618. 10/2 1639 stod deres Bryllup.

Fra Husum i Vestslesvig fører en Landevej imod Øst over Holingsted til Byen Slesvig; en god Mil Øst for Husum gaar den over en Bakke, og snart derefter falder den jævnt nedad imod Trenen. Paa Toppen af Bakken ligger Landsbyen Ostenfeld; Egnen er frugtbar, og fra det tæt Øst for Byen liggende Sundsbjerg er der en vid Udsigt; Kirken, der i Middelalderen var viet til Sct. Peder, er i sin nuværende Skikkelse næppe mere end halvandet Aarhundrede gammel.

I Ostenfeld hørte den Slægt hjemme, hvis Stamfader i Christian IV's Tid indvandrede til Viborg; han hed *Peder Pedersen*, var født 1574 og kaldte sig efter Slægtens By *Ostenfeld*, men det er ikke derfor givet, at han var født i denne Stad. Han var Skriver, det vil sige, han evnede, hvad der i hine Tider ikke var al-

mindeligt, at føre Pennen smukt og sirligt og at udtrykke sig i et godt Sprog; han blev Slotsskriver hos *Christen Holck*, Lensmand paa Hald, og da denne i 1611 flyttede til Silkeborg, fulgte Peder Ostenfeldt med og blev Ridefoged, og som saadan nævnes han i Aaret 1612; allerede den Gang var han blandt de Mænd, der ejede lidt mere end fra Haanden og i Munden. Kort Tid derefter kom han til Viborg, hvor han nedsatte sig som Købmand og giftede sig med den velstaaende Borger *Christen Jensens Datter Ane*; han blev senere Raadmand og Tolder, og i 1659 døde han som afskediget Borgmester. Han har sikkert været en velstillet Mand, men der er ingen Tegn paa, at han har hørt til Byens Rigmænd. Hans Vaaben eller Mærke var to røde Roser med grønne Stilke overkors paa hvid Bund og fandtes i sin Tid malet paa det øverste Pulpitur i Graabrødre Kirke i Viborg.

Han og Ane Christensdatter fik flere Børn:

Jens Pedersen Ostenfeld (han stavede sit Navn anderledes end Faderen), født 1616, gik i Skole i Viborg og blev Student derfra i 1638; i 1641 blev han Kapellan ved Sortebrødre Kirke i Viborg, og senere tog han Magistergraden; han blev gift med *Karen Pedersdatter*, der var født 11/12 1615,*) og som var Datter af Sognepræsten ved Sortebrødre Kirke, Mag. *Peder Pedersen*;

Christian, født 14/9 1619, var 1642—47 Conrector i Viborg og blev senere Professor medicinæ ved Kjøbenhavns Universitet og Assessor i Højesteret, død 31/8 1671;

Niels, Købmand og Raadmand i Viborg, død 1677, gift med *Kirsten Christensdatter Trane*, død 1671;

Peder, født ca. 1624, Studiosus, død 13/1 1665;

Mette, død 1689, gift 1. med *Anders Lauritsen Aagaard*, Sognepræst til Ørum, Vejrum og Viskum, født 1609, død 1661, hvis Fader havde været Sognepræst til Graabrødre Kirke i Viborg, og 2. med Eftermanden i Kaldet *Niels Olufsen Mariager*, død 1679;

Margrethe, født ca. 1632, død 1694, gift 1. med *Jens Ibsen*, Købmand og Raadmand i Viborg, død 1671, og 2. med Borgmester *Mourids Brun*, død 1682.

5. Præsteforhold. Strid i Graabrødre Sogn 1629. I hvert af de to Sogne i Viborg, Sortebrødre og Graabrødre, var der ansat to Sognepræster; de var ligestillede og skulde derfor dele Embedspligterne og Embedsindtægterne imellem sig;

*) Mag. Christen Erichsen skriver i sit Haandskrift (Side 330), at hun var født 1616, men der er vitterlig Fejl i hans Opstilling af Familien, og det er mest sandsynligt, at hun er født 1615; hun nævnes begravet 13/3 1688, 72 Aar gammel (Sortebrødre Kirkebog), det passer med, at hun er født 1615.

til hvert Sogn var der knyttet Annexer, til Sortebrødre hørte Røding, Løvel og Pederstrup, og til Graabrødre Asmild og Tapdrup.

Denne Ordning var efter Præsternes Mening mindre tilfredsstillende, medens Sognefolkene var glade ved den. Præsterne syntes, at Embedsindtægterne var for smaa, og de vilde have Arbejdet delt mellem en Sognepræst og en Kapellan; denne sidste skulde lønnes af Sognepræsten, og dette vilde altid være en økonomisk Gevinst; Menigheden derimod holdt paa, at der var rigeligt Udkomme til de to Sognepræster, og den vilde hellere have Præstegerningen bestridt af to ældre Mænd, som det hidtil havde været Reglen, end have den ene erstattet af en ung Person, der ved første Lejlighed søgte andetsteds hen.

Det var i Henhold til Kirkeordinansen af 1539 Borgmestre og Raad, der havde Kaldsretten, og man regnede almindeligvis med, at de Øvrigheds personer, der boede i det paagældende Sogn, sammen med de mere fremtrædende af Sognemændene traf Bestemmelsen, og at de andre Medlemmer af Raadet tiltraadte den.

I Graabrødre Sogn kom det i 1629 til Uoverensstemmelser.

De to Sognepræster havde hidtil været *Laurits Jensen Aagaard* og Magister *Oluf Christensen Kiedelsmed*. Medens Laurits Jensen hørte til Graabrødre Kirkes Præstedynasti, idet han var gift med Datteren af en tidligere Sognepræst, søm selv havde »arvet« sit Embede, var Mag. Oluf med stærke Baand knyttet til Byens Borgerskab. Hans Fader var en meget velstaaende Købmand, og hans første Hustru, der netop døde i Sommeren 1629, var Datter af Raadmand *Anders Trane* og Stifdatter af *Peder Sørensen*, Byens første Borgmester; den anden Borgmester, *Peder Ostenfeldt*, var gift med Mag. Olufs Søster (? Halvsøster), og Raadmand *Niels Rasmussen* havde hans Moster til Ægte.

I 1628 døde Laurits Jensen, og Borgmestrene, der begge boede i Graabrødre Sogn, og nogle af de i Sognet boende Raadmænd kaldte derefter Mag. Oluf til at være Ene-Sognepræst. Dette var en Voldshandling; det hed sig, at de ikke havde drøftet Sagen med de andre i Sognet boende Medlemmer af Raadet, og de havde ialfald ikke spurgt de Adelsmænd, der boede i Annexerne, og som nok vilde have et Ord med i Sagen; det drejede sig især om Landsdommer *Niels Krag*, der var Lensmand paa Asmild Kloster, mindre om *Hans Lindenov* til Skovgaard.

Sagen blev indsendt til Kongen, og denne bestemte, at den skulde undersøges og afgøres af Lensmanden og Biskoppen; Resultatet blev, at der ansattes to Sognepræster, og at *Laurits Nielsen Aalborg* fik det ledige Embede.

Nogen Tid efter blev imidlertid Mag. *Peder Pedersen* og *Christen Clemesden Kieldorph*, der i Fællesskab var Præster ved Sortebrødre Kirke, enige om, at naar den ene døde eller paa anden

Maade fratraadte sit Embede, skulde den anden alene være Sognepræst, og denne Ordning bifaldt Kongen 24/2 1631. Samtidig bestemte Magistraten, at en tilsvarende Regel skulde være gældende i Graabrødre Sogn.

10 Aar senere døde Christen Clemedsen, og Mag. Peder skulde altsaa alene betjene Kaldet, men Menigheden var ikke tilfreds med den trufne Bestemmelse, og den henvendte sig derfor til Kongen og bad om, at den gamle Ordning med de to Sognepræster fremdeles maatte være gældende; ikke desto mindre fik Mag. Peder 25/11 1641 kongeligt Brev paa, at han skulde være Enepræst, men han skulde holde en Kapellan, som Sognemændene skulde kalde. *Jens Pedersen Ostenfeld*, der alt var eller snart efter blev Mag. Peders Svigersøn, fik Embedet som Medtjener i Ordet.

6. Præstestrid i Sortebrødre Sogn 1645. Den 12/1 1645 døde Mag. Peder Pedersen, og Kaldelsen af en ny Sognepræst gav Anledning til Strid indenfor Byens Styrelse.

Raadet bestod af Borgmestrene *Peder Ostenfeldt* og *Peder Bierring* samt Raadmændene *Jens Pedersen Bierring*, *Niels Rasmussen*, *Just Boumand*, *Christen Christensen Hierbeck* og *Christen Jacobsen*; af disse boede Peder Ostenfeldt og Christen Hierbeck i Sortebrødre Sogn, de andre i Graabrødre.

Borgmestersønnen *Jens Ostenfeld* var ubetinget den, der var nærmest til at blive Sognepræst; han var vel lidt af Sognets Beboere, hvem han nu i 4 Aar havde været en god Sjælesørger, og Udtalelserne om ham, som hans Modstandere maatte erkende som rigtige, gik ud paa, at han baade i Fredens og Ufredens Dage havde betjent sit Embede retsindigt, som en Præstemand det bør at gøre.

Den anden Borgmester, *Peder Bierring*, havde imidlertid ogsaa en Søn, der gerne vilde have det gode Embede i Viborg, og deraf opstod der Uenigheder indenfor Byens Styrelse og indenfor Borgerskabet. Borgmester Peder Bierring havde, som Skik og Brug var, og som Peder Ostenfeldt ved forskellige Exempler viste, ingen Ret til at blande sig i Forholdene i Sortebrødre Sogn, men han vilde alligevel hævde, at da det var Raadet, der havde Kaldsretten, og ikke en Del af dette, kunde man ikke uden videre forbi-gaa de Medlemmer, der tilfældigvis boede i det andet Sogn.

For at faa denne Side af Sagen mere oplyst skrev Peder Ostenfeldt til Kjøbenhavn og spurgte, hvorledes man i en tilsvarende Sag bar sig ad i Hovedstaden, og han fik til Svar, at naar en Sognepræst her døde eller blev befordret til et andet Embede, var det Skik, at de Borgmestre og Raadmænd, der boede i det paa-gældende Sogn, sammen med de fornemste af Sognemændene valgte den Mand til Præst, der behagede dem bedst, og derefter ud-

gav den samlede Magistrat Kaldsbrevet og skrev heri, at de havde kaldet Manden med Sognemændenes Samtykke.

Borgmester Peder Bierring var paa det rene med, at skulde det lykkes ham at faa sin egen Søn, der hed *Peder Bierring* ligesom Faderen, og som var Sognepræst i Øster Snede, valgt, maatte han først have Jens Ostenfeld slaaet ud, og derefter maatte han for Menigheden fremstille flere Personer, imellem hvilke den kunde vælge; det maatte saa blive hans Sag at sørge for, at Sognemændene netop valgte Præsten i Øster Snede, og hertil raadede han over nogle Slægtninge og Venner indenfor Sortebrødre Sogn; han troede, der var mange, men i det sidste afgørende Øjeblik viste de sig at være svundet ind til 2.

Ugedagen efter, at Magister Peder Pedersen var død, sendte 13 af Sognemændene Brev til Borgmestre og Raad: De anmodede disse om ikke at ville forhaste sig med at kalde en ny Sognepræst, de vilde gerne høre forskellige og vælge imellem dem, og et Par Dage derefter fremkom et nyt Brev, der udtrykte Uvilje imod Jens Ostenfeld; det var underskrevet af 4 paa flere Sognemænds Vegne.

I al Hemmelighed skrev derefter Borgmester Peder Bierring til forskellige Præster og spurgte dem, om de ikke kunde ønske at søge Sortebrødre-Kaldet, og han fik ogsaa — omend sent — bekræftende Svar fra *Jens Karmark* i Langaa, men Tiden gik, og heller ikke i den anden Lejr laa man paa den lade Side; Resultatet blev en skriftlig Henvendelse fra 66 Sognemænd: De mente, der var ingen Grund til at forhale Tiden, de var godt tilfredse med Jens Ostenfeld og ønskede ham til Sognepræst. Borgmester Peder Bierring sendte nu sammen med de i Graabrødre Sogn boende Raadmænd et Brev til Peder Ostenfeldt og Christen Hierbeck: De ønskede, at Sagen blev stillet i Bero, saa at der kunde blive Tid til at høre andre, »og vi da en dygtig Person kunde kalde dertil«. Peder Ostenfeldt og Christen Hierbeck svarede, at der intet andet i Sagen skulde foretages, end hvad der kunde være til Gavn for Guds Navns Ære og Menighedens Salighed.

Om Peder Bierrings Færd udtalte Peder Ostenfeldt sig senere i meget skarpe Vendinger, at han »uadvaret, uadspurgt, umedraadført, uafvidendes tog sig for at forskrive adskillige hæderlige Præstemænd fra Landsbyer, inden og uden Stifts«.

Søndag den 2/2, det var 3-Ugers Dagen for Mag. Peders Død, prædikede Jens Ostenfeld til Højmesse i Sortebrødre Kirke. Efter at Gudstjenesten var til Ende, spurgte Borgmestre og Raad, som i Sognet boede, om nogen havde noget at sige imod Kapellanen, og 24 Sognemænd sagde paa de andres Vegne, at de var glade ved ham, de havde ikke noget at sige ham paa og kendte ham godt fra hans unge Dage. Derefter henvendte den fungerende Provst, Mag. *Oluf Kiedelsmed*, sig til Menigheden og formanede Sogne-

mændene til at sige deres rette Mening: Om de havde noget at sige Jens Ostenfeld paa, om nogen begærede at ville høre flere Personers Prædiken, og om nogen begærede en anden til Sognepræst end Kapellanen; dertil svarede de »med en samtlig Stemme«, at de ønskede ingen anden end Jens Ostenfeld. Saa gik Borgmester Peder Ostenfeldt frem paa Kirkegulvet, kaldede sin Søn til Sognepræst for Sortebrødre Sogn og gav ham Kaldsbrevet, der lød saaledes:

»Borgmestre og Raad i Viborg i Sortebrødre Sogn boende gøre vitterligt, at eftersom Gud almægtigste ved den timelige Død har heden kaldet vor kjære Sjaelesørger, hæderlig og højlærd Mand Mester Peder Pedersøn, forrige Sognepræst til Sortebrødre Kirke med dets Annexer, og vi nu i denne højtrængende Tid behøver igjen en anden lærd, dygtig og skikkelig Præstemand i det Sted, og jus eligendi og voccandi os af Gud og Højværdighed naadigst given er efter Ordinantzen og Forordningen, saa have vi i Dag den 2. Februar udi hæderlig og højlærd Mands, Mester Oluf Christensøns, Vicepræpositis Nærværelse og efter Bøn og Paakaldelse til Guds almægtigste saa og efter denne hæderlige Menigheds indstændige skriftlige og mundtlige Begjæring og Stemme her udi Sognet af Guds guddommelige Forsyn udi den hellige Trefoldigheds Navn kaldet til vores Sjaelesørger og Sognepræst her til Sortebrødre Kirke hæderlig og vellærd Mand Hr. Jens Pedersøn Ostenfeld, som nu paa det fjerde Aar har været vor Capellan og Medtjener i det højværdige Prædikeembede her til Sognet og samme Bestilling desmidlertid med al gudelig Flittighed udi Lærdom, skikkeligt og oprigtigt Liv og Levned har forstanden og betjent, og det med saadan Skjel, at han herefter som tilforn skal skikke og forholde sig udi Kirken og uden Kirken som en ret sand Guds Ords Tjener vel egner og anstaar i alle Maader og saa nyde al den Rente og Indkomst af samme Sogn, som af Arilds Tid deraf given er, og hans Formænd før hannem haft og nydt haver efter Ordinantzen, og derhos efter vores allernaadigste Herres og Konges Anordning skal holde en Capellan, som af Sognemændene skal kaldes, saa og være sin rette Øvrighed, gejstlig og verdslig, hørig og lydlig efter Ordinantzen og kongelig Forordning i alle tilbørlige Maader, paa det venligste begjærende af vor kjære Biskop, han sig imod hannem efter kongelig Forordning vilde forholde. Til Vidnesbyrd have vi vore Signeter herunder trykt og med egne Hænder underskrevet, hosunder skrevne vore kjære Medborgere her i Sognet, som af os og Menigheden til Bekræftning og Vitterlighed er ombedet, deres Forsegling og Underskrivelse.

Actum Sortebrødre Kirke den 2. Februar Anno 1645.

Peder Ostenfeldt.	Christen Hierbeck.
Jens Jørgensen.	Niels Roersøn.
Henrik Pedersøn.	Peder Kieldsøn Barscher.
	Andreas Schultt.«

Den 5/2 udstedte *Werner Parsberg* til Sødal sammen med Sognemændene i Rødding, Løvel og Pederstrup Sogne Kaldsbrev til Jens Ostenfeld som Sognepræst til Annexerne.

Dermed var Sagen dog ikke endt, Striden imellem de to Slægter førtes videre; fra Kongen kom der Brev, at hvis det til Jens Ostenfeld udstedte Kaldsbrev var ulovligt — hvad Majestæten havde bragt i Erfaring — skulde det ikke være nogen Hindring for, at en anden, især Peder Bierring i Øster Snede, som Kongen

selv havde hørt, skulde kunne blive Sognepræst i Viborg; Lensmanden og Bispen skulde undersøge Sagen, kende og dømme.

Fredag den 21/2 gjorde da Borgmester Peder Bierring endnu et Forsøg paa at faa Sagen vendt efter sit Forgodtbefindende; til Aftensangstjeneste prædikede hans Søn i Sortebrødre Kirke, og ved denne Lejlighed var Borgmesteren og Raadmændene fra Graabrødre Sogn tilstede — den 2/2 havde de glimret ved deres Fraværelse. Da Gudstjenesten var til Ende, traadte Raadmand *Niels Rasmussen* frem og bad den fungerende Provst om Tilladelse til at maatte forelæse Kongens Brev; da denne Læsning var til Ende, rejste Peder Bierring sig og spurgte, om Sognemændene var fornøjede med det Kald, der var sket; hertil svarede de alle ja. Saa kaldte Borgmesteren »med høj Røst ved Navn en Sortebrødre-Sognemand, nemlig *Claus Sidenborg*«, der nævnes at være besvoret med Borgmesteren, og spurgte om hans Mening; han svarede, at han ønskede Peder Bierring til Sognepræst, og efter Forespørgsel fra Provstens Side sluttede Skömager *Hendrich Borchardtsen* sig til Claus Sidenborg. Nu tog en af Sognemændene til Orde og sagde, at hvis de to alene — imod de andres Vilje — vilde bestemme, hvem der skulde være Præst ved Kirken, saa maatte de lønne ham af deres egen Lomme.

Den 16/4 var Sagen for en Ret, der bestod af Biskoppen og Provsterne, og her fremførte begge Parter, hvad de mente kunde tjene til Forklaring af deres Færd. Borgmester Peder Ostenfeldt og Raadmand Christen Hierbeck mødte med en længere Redegørelse og udtalte heri: »Dømme nu enhver, med hvad Ret og Billighed de Dannemænd udi Graabrødre haver denne saa lovligen udgivne Kald for ulovligen angiven og saa grovligens beskyldet og forarsaget saadan Tvist og Vidtløftighed, til hvilken de aldrig havde givet Aarsag, dersom de havde haft det Sind at med deres prætenderet og tiltagen Myndighed søge Menighedens Bedste og Guds Navns Ære, som de ellers lode sig nok af berømme i Begyndelsen, førend siden den eneste og retteste Aarsag og Forsæt blev aabenbaret.«

Det blev Borgmester Ostenfeldt, der gik af med Sejren, og hans Søn, der blev Sognepræst. Borgmester Peder Bierring led et Nederlag, og hans Søn kom ikke til Viborg; han havde gjort sig megen Umage for at faa sin Vilje ført igennem, og mange Vaaben havde han brugt, de var blot ikke alle lige tiltalende.

Man fristes imidlertid til at stille det Spørgsmaal, som desværre maa lades ubesvaret: Hvad var der mon sket, hvis Peder Ostenfeldts Søn havde siddet i Øster Snede, og Peder Bierrings Søn havde været Kapellan i Viborg?

Striden var bilagt, men den var næppe endt; Begivenhederne,

der fulgte, fortæller, at Jens Ostenfeld — han blev nogle Aar efter Magister — ikke var helt saa godt lidt indenfor Sortebrødre Sogn, som man skulde have troet, og at hverken han eller Faderen veg tilbage for at bruge mindre fine Midler, naar de vilde tvinge deres Mening igennem.

7. Kapellan-Striden ved Sortebrødre Kirke 1653 — 55. I de første to Aar havde Mag. Jens Ostenfeld to Kapellaner, og derefter fulgte fra 1647 *Laurids Nielsen Fog*, der blev i Embedet til 1653.

Det var ikke nogen let og behagelig Stilling at være Kapellan hos Sognepræsten til Sortebrødre Kirke, og det er ikke at undres over, at de unge Præster saa ofte skiftede. Sognemændene skrev saaledes i 1648 til Rigens Raad, det var kort efter Christian IV's Død, at Kapellanerne i høj Grad havde været udsat for Mag. Jens's Modstand, de havde altid haft »stor Krakil om dem«. Nu havde de faaet en Mand, de var glade ved, men hidtil havde Mag. Jens lagt ham Hindringer i Vejen, fordi han ikke vilde nøjes med den ringe Løn, Sognepræsten efter Forgodtbefindende bød ham, og af hvilken han heller ikke kunde leve. De kunde ikke forstaa, at Mag. Jens var saa paaholdende, thi i gamle Dage havde to Præster haft deres gode Udkomme af Kaldet, og det var endda bedre end det andet Sognekald i Viborg, hvoraf to Præster rigeligen levede. De bad nu om, at Forholdene maatte blive som i tidligere Tider, d. v. s. at de igen maatte faa to ligestillede Præster, thi ellers var de bange for, at de fik »stor Besværing og Tribulatz af Mag. Jens Ostenfeld udi slige Maader, naar Kapellan skal kaldes, som endnu er sket næsten hvert Aar eller hvert andet, siden den Forandring desværre paa Sognepræsterne sket er.«

I 1652 arbejdede Sognepræst og Kapellan endnu slet sammen; Mag. Jens vilde ikke tillade, at Laurids Fog oppebar det Offer, som Menigheden gjerne vilde yde ham, og om hvilket der iøvrigt ved Ansættelsen var truffet den Aftale, at han skulde have det; han klagede til Kongen, og denne skrev, at Lensmanden og Biskoppen skulde ordne Sagen, thi Kapellanen skulde have sit Offer, hvad enten det blev lagt paa Alteret eller givet ham i Skriftestolen.

Forholdet mellem Sognepræsten og Kapellanen blev dog næppe bedret, og ved Nytaarstide 1653 rejste Laurids Fog sin Vej. Det blev Signalet til, at Striden indenfor Borgerskabet i Viborg igen blussede op.

Allerede i December Maaned 1652 havde man faaet at vide, at Laurids Fog vilde forlade Byen, og hurtigt — for ikke at blive overlistet af Folk med en anden Mening — satte Mag. Jens sig i Bevægelse for at finde en Afløser. Det gjaldt om at finde en billig

Hjælper, thi han skulde jo selv udrede Lønnen, og han var en Mand, der saa meget paa det syndige Mammon; han havde paa det Tidspunkt Hustru og 3—4 Børn at forsørge og mente, han om sig selv nok kunde bruge Udtrykket »jeg fattige Mand«.

Der var tre, der gjerne vilde have Pladsen — Mag. Jens vidste ialfald ikke bedre — og blandt dem valgte han *Mads Pedersen*; der vides kun lidt om denne: han var født i Hobro, var i 1639 blevet Student fra Odense Skole og havde hidtil ikke opnaaet at faa Kald.

Henimod Jul sluttede saa Mag. Jens, hans gamle Fader, der endnu sad i Byens Borgmesterstol, og Mads Pedersen sig sammen for snarest at faa Ende paa Sagen; i Fællesskab udarbejdede de en Erklæring fra Sognets Beboere, at de ønskede at faa Mads Pedersen til Kapellan, og paa denne vilde de nu samle Underskrifter, ialfald saa mange, at det kunde se ud, som om det var Sognets Flertal, der havde fremsat Ønsket. *Laurids Nielsen Trane*, der var nær knyttet til Mag. Jens's Hus, skulde gaa rundt med Listen, og for ikke at bringe Familien Ostenfeld i Vanskeligheder, blev det Mads Pedersen, der henvendte sig til ham og bad ham tage sig af Sagen.

Imidlertid var hverken Borgmesteren eller hans Søn ledige; en Dag var et af Børnene hos Mag. Jens kommet til Skade, og han havde derfor sendt Bud efter *Peter Bader*, om han vilde komme og forbinde Barnet; da det var overstaaet, tog Mag. Jens ham med ind i sit Kammer og talte med ham om den nye Kapellan; han satte derefter sit Navn under Erklæringen. Paa tilsvarende Maade gik det, naar andre af Sognets Beboere mere eller mindre tilfældigt havde Ærinde hos Borgmesteren eller hos Mag. Jens.

Erich Nielsen Hollænder, en af Byens fornemme Borgere, der boede i en stor Gaard i Store Sct. Mikkels Gade lige over for Indgangen til Kirkegaarden, fik Nys om Sagen og sendte Bud efter Mads Pedersen; da han havde faaet den nødvendige Forklaring, skrev han under paa Erklæringen; han hørte sikkert til Mag. Jens's nære Omgangskreds, senere blev hans Søn, Mag. *Christen Erichsen*, Viborgs Historieskriver, gift med Jens Ostenfelds Datter.

Samtidig gik saa baade Laurids Trane og Mads Pedersen rundt og samlede Underskrifter. Brevet var dateret den 28/12, men det forhindrede ikke, at Laurids Trane Nytaarsaftens Dag standsede en Mand paa Gaden og fik ham til at skrive under.

Erklæringen fik paa den Maade ialt 46 Underskrifter.

Ved Aftensangstjenesten Nytaarsdag 1653 holdt Laurids Fog sin Afskedsprædiken, og paa Hellig Tre Kongers Dag gav Provsten, Mag. *Oluf Christensen Kiedelsmed*, Møde i Sortebrødre Kirke, hvor han i sin Bøn udtalte Ønsket om, at Menigheden maatte faa en god og skikkelig Person til Kapellan.

Den følgende Dag, Fredag den 7/1, prædikede Mads Pedersen; da Tjenesten var forbi, gik Mag. Jens fra Alteret ned paa Kirkegulvet, og uden at tage Hensyn til Provstens Nærværelse holdt han en Tale til Menigheden; han berømmede Mads Pedersen og meddelte, at en Del af Sognemændene allerede havde samtykket i Valget af ham.

Som Svar herpaa gik Raadmændene *Niels Pedersen Nepgaardt* og *Claus Sidenborg* sammen med *Niels Roersen* og *Søren Nielsen Bøeg* frem paa Kirkegulvet og begærede paa flere Sognemænds Vegne, at endnu en eller to maatte prædike.

Mag. Jens, for hvem dette vist var en Overraskelse, havde svært ved at beherske sig; han kom med forskellige Bemærkninger, og til Niels Nepgaardt sagde han: Gaa I kun hjem og to Eder — oversat paa moderne Dansk vistnok det samme som: Gaa hjem og pas Jeres egne Sager.

Imidlertid kom den gamle Borgmester Sønnen til Hjælp; han sagde, at det kunde ikke gøres fornødent, og der var ingen Grund til at udsætte Valget; hans Svigersøn, Raadmand *Jens Ibsen*, sagde dertil, at det var man dog vist nødt til at bevilge, men Borgmesteren fortsatte, at han vilde kalde Mads Pedersen og ingen anden til Kapellan; hans Søn *Niels Ostenfeld* raabte saa til Menigheden, at de, der vilde stemme paa Mads Pedersen, skulde give dette til Kende, og straks raabte en hel Hob af Sognemændene ja! ja! og andre rakte deres Huer og Vanter og Kæppe i Vejret. Niels Nepgaardt svarede hertil, at han mente, det var Raadet, der havde Myndighed til at vælge og kalde en ny Kapellan, og han vilde spørge, hvem det ellers var, der vilde samtykke i Valget; dette i Forbindelse med den Omstændighed, at det var Niels Nepgaardt, der førte Ordet, medens det ellers var Søren Bøeg, der var Fører for Oppositionen imod Familien Ostenfeld, gav Niels Ostenfeld Anledning til at bemærke: Er nu Judas og Pilatus forligte? Dette hentydede til en fornylig bilagt Strid mellem Niels Nepgaardt og Claus Sidenborg imod Søren Bøeg.

Mag. Jens tog igen Ordet: Han syntes, det kunde være nok med de tre Personer, de alt havde hørt prædike, især da adskillige af Sognemændene alt havde udtalt, at de vilde være tilfredse med Mads Pedersen, og for nærmere at underbygge den sidste Bemærkning tog han Erklæringen frem og gav sig til at læse den op, men han var ikke kommet ret langt, før baade Faderen, Broderen og Svogeren, ængstelige for hvad deraf kunde følge, afbrød ham og raabte: Det gøres ikke fornødent den at udlæse. Saa foldede Mag. Jens atter Papiret sammen og stak det i sin Lomme.

Niels Nepgaardt forlangte at faa nærmere Oplysning om denne Erklæring og om, fra hvilken Dag den skrev sig; Niels Ostenfeld svarede, at den var dateret den foregaaende Dag (det var ikke

sandt, og det er usandsynligt, at han ikke skulde have vidst ordentlig Besked), og Jens Ostenfeld sagde, at det kunde jo være lige-meget, Brevet var saa vel sammensyet, at det ikke vilde løbe op i Sømmene.

Derefter fik Mads Pedersen Kaldsbrev som Kapellan, underskrevet af Borgmester *Peder Ostenfeldt*, Raadmand *Jens Ibsen*, Ridefoged paa Hald *Hans Johansen* og Købmændene *Mourids Christensen Graae*, *Erich Nielsen Hollænder*, *Niels Ostenfeld* og *Niels Kjølser*, alle Borgere i Viborg; om Hans Johansen blev det hævdet, at selv om han havde Borgerbrev, var han dog ikke skatteydende Borger, og han havde derfor intet med Sagen at gøre.

Den samme Dag, den 7/1, skrev *Jacob Jensen* og *Niels Basse* paa flere Sognemænds Vegne til Mag. Jens og bad om Tilladelse til, at *Kield Andersen Schive* prædikede Søndag den 16/1 til Højmesse. Dette kom Jens Ostenfeld meget ubelejligt, og selv om han svarede delvis imødekommende og sluttede sit Brev med »mit Forsæt har aldrig været noget at hindre, som kunde tjene til Guds Navns Æres Forfremmelse og hans Menigheds salige Opbyggelse, som de mig synes at ville tillægge«, saa prøvede han dog at lægge Sagen Hindringer i Vejen; han skrev til *Kield Schive*, at han kunde prædike om Fredagen eller til Aftensang, men da denne svarede, at derom havde han ikke bedt, blev han nødt til at indrømme ham Adgang til Prædikestolen til Søndagens Højmesstjeneste.

Imidlertid traadte Sognemændene sammen, og den 15/1 valgte de i Provstens Nærværelse Borgmester *Peder Ostenfeldt*, Raadmændene *Niels Nepgaardt*, *Claus Sidenborg* og *Jens Ibsen* samt Skatteborgerne *Niels Roersen*, *Søren Bøeg* og *Andreas Schult* Skomager til at vælge og kalde en Kapellan.

Søndag den 16/1 prædikede *Kield Schive*, og Torsdag den 3/2 skrev *Niels Nepgaardt* m. fl. til Borgmester *Peder Ostenfeldt* og Raadmand *Jens Ibsen*, om de vilde give Møde i Kirken ved Guds-tjenesten den følgende Dag for at vælge og kalde en Kapellan. De svarede begge afvisende, og den 4/2 blev *Kield Schive* kaldet til Kapellan. Mag. Jens blev rasende, og da efter Højmesstjenesten den 6/2 *Kield Bøeg* og *Knud Lauritsen* Remmer paa de andres Vegne bad om, at den nye Kapellan maatte prædike til Aftensang samme Dag og fremdeles passe denne og Fredagstjenesten, svarede han, at derom skulde de aldeles ikke bekymre sig, han skulde nok selv passe Aftensangstjenesten og »forsørge sin Prædikestol«, og han vilde ikke give *Kield Schive* noget Løfte med Hensyn til Prædiketjenesten.

Nu var der kaldet to Kapellaner, og da ingen af dem, der havde været med til at udstede Kaldsbrevene, vilde indrømme, at de havde været uberettiget til denne Handling, maatte Sagen ind-ankes for Retten. Det begyndte med Indstævning for Viborg Lands-

ting og for Lensmanden og Biskoppen, og det endte i Sommeren 1655 for Herredagen.

Retssagerne kom ikke Familien Ostenfeld tilpas, og baade Borgmesteren og hans Søn samt deres Prokurator *Hans Kall* gjorde deres Bedste for at lægge Dommerne Hindringer i Vejen; hver Gang den mindste Lejlighed bød sig, søgte de ved at besvære sig over formelle Ubetydeligheder at trække Sagen i Langdrag, men det hjalp dem ikke. Naar der fremstod Vidner, hvis Udsagn var lidt svævende, eller hvis Bemærkninger blot paa et enkelt Punkt afveg fra andres Forklaringer, stemplede de dem strax som Usandhed; som Eksempel herpaa skal nævnes, at da Skomager *Andreas Schult* forklarede, hvad der var sket i Kirken Fredag den 7/7 — en Beretning, Landsdommerne i et og alt havde godkendt som rigtig — og han deri nævnede, at »en Del af Sognets Beboere« havde givet deres Mening tilkende ved at række deres Huer, Vanter og Kæppe i Vejret, saa vilde Hans Kall hævde, at en saadan Fremstilling var værdiløs, fordi der ikke blev nævnet Navne. I Sagen var — det kunde ikke undgaas i en By som Viborg — en Del af de indstævnedes knyttet sammen ved Slægtsskabsbaand; derved fremkom — paastod Hans Kall — Vidnesbyrd, der var vildige, og til hvilke man intet Hensyn kunde tage; i Sagen optraadte saaledes Brødrene *Kield Nielsen Bøeg* og *Christen Nielsen Bøeg* Skomager, de var Brodersønner af *Søren Bøeg*, og deres Vidnesbyrd var derfor uden Værdi; *Christen Vinkel* var tunghør, og man kunde derfor ikke rette sig efter hans Udtalelser — hvorledes skulde han kunne give en Fremstilling af det skete, naar han havde svært ved at opfatte andres Tale? *Andreas Schult* evnede ikke at læse eller skrive, men ikke desto mindre nævnede han i Retten Datoer efter Almanakken; »enhver retsindig, som kan læse og skrive, ved jo vel, at den, som ikke kan læse og skrive, ikke kan udlede Dagen i Almanakken«, sagde Prokuratoren. Mag. Jens hævdede, at det var uhyre vanskeligt at finde ud af, hvem Knud Sadelmager var, naar han ogsaa kaldtes Knud Remmer, medens han i Virkeligheden hed Knud Lauritsen; det lyder nu underligt, at han, der selv var født i Byen, og som havde været Præst i Sognet i 12 Aar, vilde komme med den Slags Bemærkninger, i hvert Fald var Exemplet uheldigt valgt, thi Sadelmageren *Knud Lauritsen Remmer* var trods sine forskellige Navne meget godt kendt i Viborg, hvor han hørte til de førende indenfor Haandværkerstanden; han boede i Sct. Matthias Gade i en Del af den Ejendom, der nu hedder Preislers Hotel. Til Slut sagde Hans Kall, at en Mængde af Vidnesbyrdene var fremskaffet af Had og Avind, og han gav netop i disse Ord en god Karakteristik af Borgerskabets Forhold til Familien Ostenfeld — maaske især til den gamle Borgmester.

Den 2/3 1653 dømte Nørrejyllands Landsting, at Fremgangs-

maaden med Hensyn til det den 15/1 foretagne Valg af 7 Kaldsmænd var korrekt, og at Kaldelsen af Kield Schive derfor var i Orden. *Mads Pedersen* forsvandt derved ud af Viborgs Historie.

Nu greb Kongen ind. Han havde faaet Nys om den Forargelse og Uskikkelighed, der havde fundet Sted indenfor Sortebrødre Sogn, og 25/6 1653 gik der Bud og Brev til Lensmanden og Biskoppen: Kongen var utilfreds med baade Borgmester Peder Ostensfeldt og Mag. Jens Ostensfeld, hvis Pligt det var at overholde Ordinansen og Forordningerne; Præsten burde maaske have sit Kald forbrudt, og det var tvivlsomt, om Peder Ostensfeldt »efter slig Beskaffenhed Borgmesters Bestilling herefter bør at betjene«. Samtidig bestemte kongelig Majestæt, at der i Fremtiden ligesom i ældre Tider skulde være to Sognepræster ved Sortebrødre Kirke, at Kield Schive skulde være den ene, »og efterdi Præsterne tilforn med deres Uformøjelighed har været Aarsag til forrige Forandring, da ville Vi naadigst, at ingen samme Kald maa tilstedes, som ikke med dens Tillæg og sædvanlige Indkomst anlover at ville være fornøjet«.

Endnu i Midten af August var Kield Schive ikke blevet ordineret som Sognepræst, og Kongen skrev derfor 17/8 til Biskoppen, at denne Handling skulde foretages »strax og uden videre Forhaling«.

Majestæten havde tidligere udtalt, at Spørgsmaalet om Indtægternes Deling mellem de to Præster skulde afgøres senere, naar Herredagen havde haft Sagen til Behandling, men da dette trak ud, fik Biskoppen 8/7 1654 kongeligt Brev, at saasom Mag. Jens i det forløbne Aar havde haft hele Indtægten af Kaldet, skulde Kield Schive det tilkommende Aars Indkomst alene opbære.

Den 31/7 1655 dømte Herredagen i Sagen. Nogle Gange i de forløbne to Aar havde Landstinget haft med den at gøre, og Landsdommerne havde maattet høre paa, at Borgmesteren havde gjort sig stor Umage for at komme uden om Sagens Kærne; han havde, trods de mange Vidner, villet paastaa, at han intet havde haft at gøre med Erklæringen af 28/12 1652, ja han vilde endog hævde, at det hele var opdigtet af Niels Nipgaardt m. fl., og at Erklæringen slet ikke havde existeret. Da han endelig nødtes til at fremlægge Brevet, viste det sig, at han havde makuleret Datoen.

Herredsdagens Dom lød saaledes:

»Peder Ostensfeld findes ulovligen og ikke som en ret Øvrighedsmand sig at have forholdet, baade med det Begjæringsbrev at lade underskrive, med en ulovlig Benægtelse at gjøre, med et Brev med makuleret Dato at lade fremlægge, med utilbørlige Beskyldninger mod Niels Nipgaard, Claus Sidenborg og Søren Bøeg; da kan han ikke eragtes herefter Borgmesters Bestilling at burde betjene, og hvis [Ord] han Niels Nipgaard, Claus Sidenborg og Søren Bøeg ubillig har tillagt, derfor bør de efter Landsdommernes Dom fri og hermed erklæret at være, og hermed disse Sager med Peder Ostensfeld optaget;

Niels Ostenfeld, Erich Nielsen, Niels Knudsen (Skrivefejl for Kjølser) og Hans Johansen, som først har medværet Begjæringsbrevet at underskrive og siden Fuldmagt at udgive, bør til Børnehuset i Viborg 100 Rdl. at udgive, og Lensmanden efter hvers Formue at forordne, hvor meget hver deraf bør at give.«

Umiddelbart efter Herredagens Dom tilgik der Lensmanden 2 kongelige Breve: 4/8 1655: Lensmanden maa indtil videre ikke forordne Borgmestre og Raadmænd i Viborg, og 3/9 1655: Lensmanden skal snarest tilforordne *Søren Bøeg*, Borger og Indvaaner i Viborg, først at være Raadmand og strax derefter at være Borgmester i Viborg.

Søren Bøeg fik den Plads, der var blevet ledig ved, at Peder Bierring 28/5 1653 efter Ansøgning havde kvitteret sin Bestilling, og Bestemmelsen ramte derfor ikke direkte den gamle Peder Ostenfeldt; ikke desto mindre var den et haardt Slag for ham, han følte sig sat til Side, og han bad Kongen om at maatte faa sin Afsked; han skrev, at den Dom, Herredagen havde fældet, af hans Modstandere vrangeligen var blevet udtydet ham, hans Børn og hans Slægt til Vanære, og at han paa Grund af sin høje Alderdom og sin Skrøbelighed ikke mere evnede at betjene sin Borgmester-Bestilling. 16/3 1656 bevilgede Kongen ham hans Afsked, og 3 Maaneder senere fik Lensmanden Brev om at forordne Landstingshører *Hendrich Jensen* til at være Borgmester; atter fik en ny Mand Plads i Byens Styrelse.

3 Aar senere døde Peder Ostenfeldt, og 12/6 1659 stedtes han til Hvile i Sortebrødrenes gamle Klosterkirke.

Mag. Jens tabte ganske Modet og faldt til Føje; 26/8 1655 sendte han Kansleren et ydmygt Brev og bad om, at denne vilde skaffe ham kongeligt Brev, at han maatte være forskaanet for videre Trætte og Forfølgelse i Anledning af Kapellan-Sagen, og at Kongen naadigst vilde efterlade ham den Forseelse, han derudi havde begaaet. 4/10 1655 sendte han et nyt Brev, indeholdende den Erklæring, at de tre Dannemænd, Niels Nepgaardt, Søren Bøeg og Claus Sidenborg, der havde været hans Modstandere, ikke havde handlet anderledes, »end det som oprigtige, ærlige Danne-mænd vel egner og anstaar«, og at de havde efterladt ham og hans Hustru de Forseelser, de havde begaaet; han lovede nu at leve fredeligen med dem, sin kære Kollega og Sognefolket og ikke give Aarsag til Uenighed eller Trætte i nogen Maader, »men baade udi Kirken og uden Kirken, i Ord og Gjærninger, foruden noget usædvanligt Paafund, uden Menighedens Forargelse eller anden Forulempelse skikke og forholde mig som en fin, hæderlig Præstemand udi alle Maader vel egner og anstaar«. Han lovede derefter med sin kære Kollega at ville holde rigtig Skifte og Deling med Hensyn til Embedets uvisse Indtægter, og han vilde til først-

kommende Snapsting betale de tre Dannemænd 200 Rdl. til Dækning af deres Omkostninger. Erklæringen var tiltraadt og underskrevet af de tre Dannemænd, og 20/11 1655 skrev Kongen til Lensmanden, at nu skulde Sagen betragtes som afsluttet.

I Erklæringen af 4/10 1655 forekommer for første Gang en Henvisning til Mag. Jens's Hustru, og derigennem faar man et Indblik i, at ogsaa hun har spillet en Rolle i Byen, og at en Del af de Sammenkomster, der har været holdt i Anledning af Striden, har fundet Sted i hendes Stuer; det er iøvrigt et Særsyn, at Kvinder nævnes i Sager af den Art.

8. Claus Christensen. Claus Skriver, som han almindeligvis kaldtes, var Købmand, og som saadan handlede han efter Tidens Skik med mangt og meget. Han solgte Mursten, Tømmer, Søm og Spiger, og til Hald afhændede han store Mængder af Korn, Smør, Honning, Kvæg, Høns, Gæs, Æg og Fisk; en Vare, han ogsaa førte, var Haar, der brugtes til at blande i Kalken. I 1641 fik han kongelig Bevilling til at bruge Vinhandel; det var en særlig Ret, han derved fik, men som en Del af Byens andre Købmænd ogsaa havde; de maatte handle med rhinsk Vin og med fransk Vin, som de skulde sælge til billig Pris, men de skulde passe nøje paa at holde de to Sorter adskilte, de skulde ligge hver i sin Kælder, »og ikke hos hverandre«.

Han holdt aabent Herberg for rejsende Folk, og han skaffede sig derved Frihed for al Skat og Indkvartering, baade Kongens og Byens Paalæg og Tynge; det synes dog, som om han efter en Del Aars Forløb har opgivet denne Næringsvej.

Han indsaa tidligt, at det var en økonomisk Fordel for en Borger i Viborg at være i Besiddelse af Ejendomme i Byen og af Jord paa Byens Mark, og da han efterhaanden fik saa mange Tilidshverv, at han kun vanskeligt kunde passe sin Krambod, opgav han i Slutningen af 1650-erne denne og levede derefter udelukkende af sin Avling og af Renterne af sin Formue. Denne havde han dels tjent selv og dels faaet med sin Hustru som Arv efter hendes Fader.

I 1647 blev han Skriver hos den jyske Landkommissær, der havde Bestyrelsen af nogle af Landsdelens Pengemidler; denne Stilling beklædte han i mange Aar, og det er rimeligvis den, der har givet ham Navnet Claus Skriver. Lønnen for dette Arbejde forfaldt ikke regelmæssigt, og i 1661 var hans Tilgodehavende voxet til 1500 Rdl. Han bad nu Kongen, om han som Betaling maatte faa det Stykke af Viborg Bymark, der hørte til Hald Slots Ladegaard, og som hed Biskopstoft; det laa ubekvem for Hald, men godt for ham; han vilde saa samtidig yde Kongen 4 Bøndergaarde, hvoraf den ene laa i hans Fødeby Lund i Gjellerup Sogn;

det ligger nær at slutte, at denne har været en Arv efter hans Fader. Kongen undte ham Biskopstoften, der var det bedste Stykke af Viborg Bys Mark, og som blev beregnet til 40 Tdr. Hartkorn, hver Tønde til $37\frac{1}{2}$ Rdl. — »eragtes Valleur ikke at kunne være højere, det er øde Jord uden nogen Bygning eller Herlighed«, bemærkede Renteskriveren til Kongen. Byens Borgere var senere meget misundelige paa Claus Skriver, fordi han havde faaet den fede Bid. Biskopstoften, der nu omtrent optages af Kirkegaarden og Kasernen, havde oprindelig tilhørt Viborg-Bispen, men var ved Reformationen sammen med Hald overgaaet til Kronen.

I 1649 blev Claus Christensen Raadmand og 1659, da *Søren Bøeg* var død, Borgmester. Han var en myndig Mand og har utvivlsomt gjort sin By store Tjenester ved at bringe Orden i dens Forhold, men han havde et vanskeligt Sind og kunde daarligt klare sig med de Mennesker, han kom sammen med, baade dem han mødte paa Embeds Vegne og hans daglige Omgangsfæller. Han var ubestridt en dygtig Mand, men han var lille af Væxt og var bange for at blive set over Hovedet; han var hidsig af Natur og kunde, naar han følte, at andre var i Færd med at ville træde ham for nær, fare op som Trold af en Æske.

Det hændte en Gang paa Viborg Raadstue — d. v. s. i Stueetagen i det Raadhus, der var det nuværende gamle Raadhus's Forgænger, og som laa paa det samme Sted — at der var Møde mellem Stænderne til Raadslagning angaaende Rigets Sager; det var kommet til et Ordskifte imellem en stor og blodrig Adelsmand og den lille Borgmester, og pludselig greb Adelsmanden fat i Borgmesteren og vilde kaste ham ud ad Vinduet; til alt Held blev Gærningen ikke ført til Ende.

Kongens Opmærksomhed blev tidligt henledt paa Borgmesteren i Viborg, og denne kunde Livet igennem glæde sig ved Majestætens Bevaagenhed. I 1660 var han sin Bys Tillidsmand ved de Stændermøder i Kjøbenhavn, der dannede Indledningen til Enevældens Indførelse, og det følgende Aar blev han sammen med Borgmester *Carsten Tønnesen* i Ribe og Landstingshører, Borgmester *Hendrich Jensen* i Viborg af Regeringen sendt rundt til de jyske Købstæder for at efterse deres Lovbøger; de følgende Tidens Begivenheder kaldte ham flere Gange til Kjøbenhavn, og det kostede ham efterhaanden mange Penge, thi det var kun sjældent, at han fik sine Udgifter dækket af Statskassen. Han klagede sig — kaldte sig selv »jeg fattige Mand« — men han var alligevel til Stadighed at finde blandt Byens rigeste Mænd.

9. Arven efter Maren Pedersdatter. I Foråret 1655 flyttede Mag. Jens Ostenfeld ind i Svigermoderens Gaard paa Sct. Matthias Gade (jfr. Afsnit 3), og Maren Peders-

datter blev sammen med en Tjenestepige taget i Kost hos ham og hans Hustru. Magisteren skulde i Husleje betale 12 Rdl. om Aaret, og i Kost for Svigermoderen og hendes Pige skulde han have 60 Rdl. aarligt. I Marts 1663 døde Maren Pedersdatter. Derefter foretog nogle Udsendinge fra Borgmestre og Raad sammen med en Del andre Dannemænd, valgt blandt Byens Borgere, Registrering af Boet, og ved disse Møder blev der drukket ialt 8 Tønder Øl (1 Td. = 120 Potter); desværre fortæller de gamle Beretninger ikke, hvor mange Gange de kom sammen, og hvem der var tilstede. Saa blev Sagen paadømt af 4 af Kongen udnævnte Kommissærer, og deres Afgørelse faldt omkring Nytaar 1665.

I Anledning af denne Dom var der stor Uenighed mellem Arvingerne. De to Svogre kunde ikke enes om, hvad hver især havde faaet af Svigermoderen i hendes levende Live, og de havde begge, inden Sagen blev optaget til Doms, fremlagt lange Redegørelser.

Overfor Kommissærerne havde Magisteren hævdet, at han havde bekostet 123 Rdl. paa Istandsættelse af Ejendommen paa Sct. Matthias Gade, men efter nogen Forhandling viste han sig villig til at nedskrive Beløbet til 83 Rdl.

Borgmesteren havde hævdet, at da Maren Pedersdatter i sine sidste Aar var blind, maatte de Breve, der var udstedt af Magisteren i hendes Navn, være værdiløse, men Kommissærerne dømte, at forsaavidt de ikke var til Gavn for ham, skulde de anses for gyldige.

Magisteren havde krævet 480 Rdl. for den salig Kones Kost i 8 Aar og 158 Rdl. i Renter af denne Sum, men Borgmesteren havde dertil svaret, at der fandtes intet Bevis for, at Svogeren skulde have Betaling for denne Ydelse; Kommissærernes Dom lød dog paa, at han skulde have de omtalte Penge.

Magisteren paastod, at Claus Christensen uberettiget havde tilegnet sig Svigerfaderens Ladegaard, der laa i Gravene, hvor nu Nr. 3—13 findes, samt Gaarden Thostrup i Almind, men han maatte bøje sig, da Borgmesteren fremlagde lovformelige Skøder og Overdragelsedokumenter.

Der var Enighed om, at Gaarden paa Sct. Matthias Gade skulde deles med $\frac{7}{12}$ til Magisteren og $\frac{5}{12}$ til Borgmesteren; Uligheden skyldtes, at Mag. Jens Ostenfeld havde udbetalt *Margrete Wadsdatter*, der var Maren Pedersdatters Barnebarn, et Arveforskud. Der var derimod i høj Grad Uenighed med Hensyn til de Regler, efter hvilke Gaarden skulde deles, og ved hvert nyt Forslag følte Magisteren sig forurettet.

I Juli Maaned 1665 befalede imidlertid Kongen, at nu skulde Byfogden dele Gaarden, og denne berammede da en Sammenkomst til Torsdag den 10/8; hertil svarede Magisteren, at han kunde ikke komme, da han skulde forberede sig paa sin Bededagsprædiken, og Sammenkomsten fandt saa Sted den næste Dag Kl.

12 Middag; her gjorde Byfogden Rede for Planen: $\frac{5}{12}$ imod Øst, $\frac{1}{6}$ i Midten (der skulde tilfalde Magisteren) og $\frac{5}{12}$ imod Vest; han bad saa Magisteren vælge først, men det vilde denne ikke, og Resultatet blev, at Borgmesterens Fuldmægtig tog den østlige Part.

Imidlertid kom Margrete Wadsdatters Ægtefælle, *Samuel Samuelsen* fra Christianopol, til Byen, han boede hos *Niels Nepgaardt*, og han forlangte hele Sagen afgjort hurtigt, da han havde travlt og skulde hjem igen; det lykkedes at komme til Vejs Ende, men det voldte en Del Besvær, da Mag. Jens til at begynde med ikke vilde anerkende ham som Arving, men betragtede ham som en fremmed og ukendt Mand.

Sagens Forløb fortæller om Modvilje og Trættekærlighed hos begge Svogrene, og det er vanskeligt at finde ud af, hos hvem den meste Skyld laa; der findes en Erklæring fra Viborg Raadstue, hvori det hævdes, at Magisteren havde trukket Sagen i Langdrag ved, at han havde været utilfreds med alle de Tilbud, der blev gjort ham, men Raadstuen var Borgmestre og Raad, og man kan derfor ikke se bort fra, at Claus Christensen kan have haft Indflydelse paa Erklæringen — saa er man lige vidt.

10. Skatteforhold. Der havde længe været Utilfredshed med Hensyn til Borgmestres og Raads Færd; man havde ikke noget imod, at de Mænd, der havde Møje og Besvær med at styre Byens Sager, fik en vis Løn for deres Arbejde, men de menige Borgere var efterhaanden kommet ind paa at ville beskyldte de høje Herrer for i høj Grad, naar Skat skulde udskrives, at se paa deres eget og lade de andre sidde med Smerten.

En Kreds af Borgere med *Kield Nielsen Bøeg* og *Laurids Jensen Bering* (blev Raadmænd henholdsvis 1669 og 1670) i Spidsen mente omsider — det var i 1669 — at Tiden var inde til, at man burde skride til Handling.

Taxerborgerne — ialt 24, 8 af Købmandslauget og Resten af de andre 8 Laug — som skulde ansætte deres Medborgere til Skat, var blevet paa det rene med, at det Grundlag, de hidtil havde haft, ikke var tilfredsstillende. Skatten var tidligere blevet lignet under Hensyn til Borgernes Næring, Købmændenes Handel og Haandværkernes Arbejde, men der var i Byen en Del Folk, hvis væsentligste Indtægter laa paa andre Omraader, og som man tidligere ikke rigtig havde faaet med. Blikket var navnlig rettet imod Borgmestrene og Raadmændene, der havde opgivet deres Købmandsskab, og som nu levede af deres Agerbrug og deres store Formuer, og blandt dem især imod Borgmester *Claus Christensen*.

Man beskyldte ham for paa forskellig Maade at have skaffet sig ulovlige Fordele. Da Svenskekrigene var endt, havde Byen, der havde været nødt til at laane hos sine velstaaende Borgere, en

meget stor Gæld; men da man efter nogle Aars Forløb ikke evnede at faa den tilbagebetalt, gav Kongen Viborg Lov til at udlægge Dele af Byens Markjorder for derved at tilfredsstille Kreditorerne. Det blev nu sagt om Claus Christensen, at han ved denne Lejlighed havde sørget for at tage først, saa at han havde skaffet sig den mest fordelagtige Jord; om det er helt rigtigt, faar staa hen, han vilde ialfald gærne have haft Nørremølle, men den tog *Kield Bøeg*.

18/1 1669 skrev saa Taxerborgerne til Borgmestre og Raad. De henvendte sig i høflige Vendinger til Byens høje Øvrighed og bad om, at Borgmestrene og Raadmændene selv vilde opgive alle deres Ejendomme i Byen, baade Gaardene og Lejeboderne og deres Agre paa Viborg Mark; om disse sidste ønskede man at vide, hvor de var beliggende, og hvor meget Sæd, der kunde saas i dem; havde først de styrende opgivet deres Ejendomme, vilde man kunne forlange, at de menige i Borgerskabet skulde være dem følgagtige; naar saa Skatten paa Grundlag af disse Opgivelser blev lagt, vilde ingen kunne gøre Bemærkninger om Uretfærdighed. Magistraten svarede herpaa, at selv om der tidligere efter kongelig Befaling var blevet foretaget en Vurdering af alle Ejendomme, Bygninger og Markjorder, vilde Borgmestrene og Raadmændene dog lade optage en ny Fortegnelse og heri i Særdeleshed nævne, hvad der i Aarenes Løb var købt og solgt, og de vilde ogsaa tilholde Borgerne at opgive deres Ejendomme og Jorder; de maatte dog gøre opmærksom paa, at dette ikke saa hasteligen kunde lade sig gøre, Sneen maatte først være smeltet, og de vilde derfor anmode Taxerborgerne om at gaa i Gang med Ansættelserne og dertil bruge forrige Aars Taxering; de vilde dog bede dem tage særligt Hensyn til Bryggeri og Ølsalg, hvorved der var god Fortjeneste, medens der næsten ingen Gevinst var ved Landbruget.

Taxerborgerne mente i denne Skrivelse, der var dateret den 27/1, at kunne læse, at Borgmestrene og Raadmændene vilde trække Sagen i Langdrag og egentlig var til Sinds ikke at ville give de forlangte Oplysninger, og man kan jo ogsaa med nogen Ret hævde, at Bemærkningen om Sneen nok kunde gaa ind under Betegnelsen Udflugter. Borgmester *Claus Christensen* og Raadmand *Hendrich Jørgensen* udtalte da ogsaa senere, at det var forkert at ville forlange af Ejerne, at de skulde taxere deres eget, thi derved vilde netop stor Ulighed kunne ske — igen Udflugter, thi der var jo ikke forlangt Taxering, men kun Opgivelse af Beliggenhed og Saasæd. Bemærkningen om Landbrugets ringe Udbytte var ogsaa uheldig, thi da det senere gik tilbage for de velhavende Borgere, var det netop Driften af deres Markjorder, der holdt dem oppe.

Den 8/2 gik Taxerborgerne til Retten og anklagede Borgmestre

og Raadmænd for ikke at ville give dem de forlangte Oplysninger, og Byfogden ansatte Sagen til den 20/2. Imidlertid var der gaaet en Adresse rundt blandt Købmandslaugets Medlemmer, og den havde faaet ialt 49 Underskrifter; Laugsbrødrene erklærede heri, at de i Anledning af den standende Strid mellem Borgmestre og Raad og Taxerborgerne vilde staa Last og Brast; de samstemmede med disse sidste i, at de havde paaført Magistratens Medlemmer Proces, fordi de ikke havde villet opgive deres Ejendomme, og de forpligtede sig til i Fællesskab at ville afholde Omkostningerne ved Processen, »paa det der en Gang for alle kan ske rigtig Taxering og Ligning paa Byens Skatter imellem den rige saavel som den fattige«. Erklæringen fik imidlertid en kedelig Ende, idet 8 af Købmændene nægtede at skrive under — fordi de ikke havde nogen Aarsag til at oprette et saadant hemmeligt Skrift imod deres kære Bys Øvrighed — og gav denne Underretning om Sagen. Magistraten klagede til Kongen, og senere, da Sagen kom for Højesteret, benyttede Claus Christensen og Hendrich Jørgensen Lejligheden til at tale om denne Sammenrotning; de vidste ikke, med hvilken Ord de skulde betegne en saadan samlet Opræden overfor kongelig Majestæts tilforordnede Tjenere og Byens Øvrighed, og at man ikke kunde bebrejde de enkelte ærlige Mænd, der havde givet Magistraten Kundskab herom.

Borgmestre og Raad bad derefter, om Sagen maatte blive paa-dømt af en Kommission, og Kongen bestemte, at nogle Adelsmænd og nogle Landsdommere skulde træde sammen; de skulde undersøge Sagen og indsende udførlig Relation om den; senere fik de Befaling til at kalde Parterne for sig og dem med Venlighed forene eller ved endelig Dom adskille.

Imidlertid havde Byfogden afsagt sin Dom: Borgmestre og Raadmænd skulde opgive deres Ejendomme og Markjorder.

Det er interessant at lægge Mærke til Byfogdens Stilling; i Arvesagen havde den gamle *Jens Jørgensen* nærmest staaet paa Claus Christensens Side, og man faar uvilkaarligt det Indtryk, at han i sine Afgørelser ofte var denne følgagtig; nu var der kommet en ny Byfoged, *Erich Hansen*, maaske en Mand udefra, og han følte sig ikke forpligtet til at vandre i Øvrighedens Fodspor.

Kommissærernes Dom gav Taxerborgerne Medhold: Borgmestre og Raadmænd havde ikke med tilstrækkelig Nøjagtighed opgivet deres Grunde og Ejendomme, som det var forlangt af dem, de havde handlet forkert ved Borgernes Skatteansættelser, de havde forsømt at give Borgerne Underretning om Byens Regnskaber, og deres Forhold ved Ordningen af Byens Gæld fra Svenskekrigenes Tid havde været forkert.

Saa blev Sagen indanket for Højesteret. Claus Christensen og Hendrich Jørgensen beklagede sig her over Langsommeligheden

og over, at Borgerskabet kunde nøjes med at sende en Fuldmægtig, de havde maaske gærne set, at hele Selskabet var blevet besværet med de store Udgifter, der var forbundet med en Rejse til Kjøbenhavn. »Mig fattige Mand, Claus Christensen, haver det været til allerstørste ubodelig Skade, som derover nu paa andet Aar har maattet opholde mig fra mit Hus, med stor Udgift og Bekostning, indfaldende i stor Sygdom og Svaghed, foruden anden Skade og Forsømmelse, saavel som jeg, Hendrich Jørgensen, som den ganske Fjor Sommer opholdt mig her for samme Sags Skyld, og min Fuldmægtig stedse siden haver været her paa Stedet, og jeg nu selv anden Gang er for samme Aarsags Skyld overrejst og i saa Maader udstanden stor Omkostning og Penge Spild«. De sluttede deres Erklæring til Retten med at indstille, at forskellige Mænd, deriblandt Raadmændene Kield Bøeg og Laurids Bering, maatte stande til Rette.

Højesterets Dom af 29/8 1670 frifandt Byens Øvrighed. Retten fastslog, at det var Borgerskabet, der havde begyndt den omtalte »Uenighed og vidtløftige Trætte, at benævnte Borgmester og medinteresserte aldeles intet har handlet imod deres Embede og Pligt udi alle Poster, som de af Borgerskabet beskyldes for«, og den lod det gaa ud over de to Raadmænd: »i det øvrige bør Kield Bøeg og Laurids Bering, Raadmænd, som til denne Trættes Begyndelse og Fremgang har fremfor andre været sær og passioneret instrumenta, at have deres Raadmands Sæde og Embede forbrudt«.

Øvrigheden havde baaret Sejren hjem, men det gamle Ordsprog, at der gaar ikke Røg af en Brand, uden at der er Ild i den, trænger sig frem og kræver at blive hørt, og Røg over Viborg — det havde der været.

11. Økonomiske Forhold. Enkerne. I Penge-sager var Claus Christensen en haard Mand; havde han ydet en Mand et Laan, og fik han ikke siden Renter og Afdrag i rette Tid, stod han stejlt paa sin Ret, og passede det ham, lod han sig strax Pantet, almindeligvis en Gaard, udlægge. I 1662 havde han saaledes forstrakt de to Viborg-Købmænd, *Claus Dam* og *Jacob Hansen Wiff*, med 700 Rdl., og til Gengæld havde han faaet Pant i den dem tilhørende Ejendom paa Hjørnet af Store Torv og Store Sct. Mikkels Gade; 6 Aar senere havde han endnu 253 Rdl. til gode, men der var nu kun ringe Udsigt til, at de to Købmænd, hvis Forretning var gaet tilbage, kunde udrede de forfaldne Renter og Afdrag; skønt deres tidligere Kompagnon, *Peder Jensen Bering*, tilbød at betale 200 Rdl. strax og Resten efter 4 Aars Forløb, vilde Claus Christensen ikke høre Tale om dette mindelige Forlig; naar Renter og Afdrag ikke blev betalt til rette Tid, var

hele Beløbet forfaldet strax, og ved Rettens Hjælp lod han sig Gaarden udlægge; $\frac{1}{2}$ Aar senere solgte han den for 500 Rdl.

Det var almindeligvis ikke Claus Christensens Vane at laane Penge ud mod Pant i spredt liggende Jordegods, og han adskilte sig derved fra de andre velstaaende Viborg-Mænd; naar de be- trængte Adelsmænd kom til ham, foretrak han at afkøbe dem God- set strax fremfor at give Laan paa langt Sigt. Kun enkelte Und- tagelser fandtes, og blandt dem, der opnaaede at blive hørt, var *Eggert Abildgaard* til Lynderupgaard i Rinds Herred; han pant- satte efterhaanden hele sin Hovedgaard, hvoraf en Del til Claus Christensen; i 1667 maatte han gaa fra Gods og Gaard, og Li- centiat *Peder Lassen* overtog Ejendommen; samme Aar købte Claus Christensen denne ud, og han blev nu Ejer af den gamle adelige Hovedgaard, der forblev i Slægtens Eje i næsten 70 Aar.

Claus Christensen ejede et lille Hus med Have i Gravene; dette lejede han i Februar 1657 ud til *Anders Jacobsen*, der paa det Tidspunkt var Sergent i Kongens Tjeneste, og dennes Hustru flyt- tede ind, ordnede og tilsaaede Haven; nogle Maaneder senere ventede man, at Fjenderne vilde drage op i Jylland, og Claus Chri- stensens Hustru lagde derfor Beslag paa Haven, idet hun foregav, at de skulde bruge den til deres Køer og Heste; da Freden det følgende Aar var sluttet, forlangte Claus Christensen hele Hus- lejen for et Aar betalt, og Anders Jacobsens Gang til Retten var forgæves; Claus Christensen gjorde sig ydermere Umage for at faa Anders Jacobsen og hans Hustru jaget ud af Byen som uærlige Misdædere, men paa dette Punkt fik han ikke sin Vilje, et konge- ligt Beskyttelsesbrev værnede Anders Jacobsen.

Claus Christensen var, da Sagen imod Borgerskabet var bragt til Ende, syg og træt af Dage, og 11/12 1671 døde han; de sid- ste Aar boede han i sin store Gaard i Sct. Mogens Gade lige over for Gammel Torv; den laa paa en Del af den Grund, der nu optages af den kommunale Administrationsbygning; han blev be- gravet i Domkirken, og i den søndre Korsarm ses endnu en Sten med latinsk Indskrift fra hans Epitaphium.

Mette Pedersdatter døde 11/6 1677.

Hun havde efter sin Ægtefælle arvet ikke blot betydelige Mid- ler, men ogsaa noget af hans stridbare Sind; hun var vanskelig omgængelig, saa meget paa Pengene og vilde gjerne have beholdt hele Formuen, og trods venlige Henvendelser og mere officielle Skrivelser fra Byens Øvrighed havde hun ikke været til at formaa til at lade Boet registrere og dele imellem sig selv og Børn og Børne- børn; endelig maatte Kongen gribe ind og forordne, at det skulde gøres. Under de Forretninger, der nu fulgte, viste det sig at være saare svært at faa ordnet Byens Gæld til hende, og en Kommis- sion maatte nedsættes for at bringe Sagen ud af Verden.

Nogle Exempler fortæller om hendes Genvordigheder. I 1660 havde Claus Christensen laant 300 Rdl. til *Kield Nielsen* i Tisted (? i Gislum Herred); en Del deraf havde Enken betalt tilbage, men endnu saa sent som i 1675 var der en Rest, og den havde Mette Pedersdatter svært ved at inddrive; hvorvidt det lykkedes hende, kan ikke oplyses. I 1674 saa hun sig nødsaget til at indmane Fru *Birgitte Urne*, *Claus Seefelds* Enke til Visborggaard, til at inddrage i *Salomon Gerbers* Hus i Viborg og blive der, til hendes Gæld var betalt, det vil paa Nutidens Sprog sige, at den adelige Dame maatte vandre i Gældsfængsel hos den Viborg-Borger.

Mette Pedersdatter var næppe videre vel lidt i Viborg, og om den Mening angaaende hendes Færd, der var gængs i Byen, fortæller et lille Optrin i Raadstueretten: *Bertel Sørensen*, der var Raadstueskriver, skulde paa Embeds Vegne læse nogle af hende udstedte Erklæringer højt, og pludselig undslap der ham nogle Ord: »Der løj hun som et Skarn!« Det siger sig selv, at han ikke slap helt godt fra denne Bemærkning. —

I 1670 gik Mag. *Jens Ostfeld* bort, den 13/10 blev han begravet i sin gamle Sognekirke.

Enken levede endnu nogle Aar, *Karen Pedersdatter* døde først i 1688, begravet 13/3, og i den Tid var hun beskæftiget med at ordne sin Mands økonomiske Forhold, d. v. s. sørge for, at de Gældsbreve, han havde efterladt sig, blev indfriet, mens endnu Tid var.

Deres Pengeforhold var vidtløftige og kræver nærmere Redegørelse.

I 1661 kom *Jørgen Lange* til Bregninggaard i Ringkjøbing Amt og hans Hustru Fru *Dorethe Galde* og laante 200 Rdl.; til Gengæld pantsatte de en Del Sølvtoj, deriblandt en Kande med Familien Marsvins Vaaben; ved deres Opbudsbo (Fallit) i 1665 blev dette imidlertid givet til andre, og Kommissærerne i Boet maatte derfor erstatte Mag. Jens dets Værdi, d. v. s. give ham Løsøre og Jordegods i Stedet.

I 1664 havde Fru *Regitze Parsbjerg*, *Jørgen Høgs* Enke til Hammergaard i Vrads Herred, en Gæld til Mag. Jens paa 800 Rdl., og han fik derfor udlagt nogle Gaarde i Sønder Borup og Ugelris, 16 km Nord for Viborg.

Niels Axelsen Juul til Bjørnsholm var efterhaanden kommet i stor Gæld til Jens Ostfeld, men han havde trods mange Paa-mindelser ikke betalt noget Afdrag, sandsynligvis heller ikke Renter; i 1666 indmanede Mag. Jens ham til adeligt Indlager og Arrest i *Laurids Olufsens* Hus i Viborg og af samme Arrest ikke uddrage, hverken Dag eller Nat, førend Gælden var betalt; Arresten blev forkyndt Niels Juul under hans Besøg i *Jacob Hasses*

og *Hans Jørgen Majoners* Krambod i Sct. Matthias Gade — den laa, hvor nu Sparekassen har sit Hus — men han gav ikke Møde, og først i 1681 og 1682 fik Karen Pedersdatter Indførsel i hans Gods.

Fru *Karen Galde, Børge Rosenkrantz's* til Kokkedal i Øster Han Herred havde købt en Gaard tæt ved Sct. Budolphi Kirke i Aalborg og i den Anledning mod Pant i Gaarden laant 400 Sldl. af Jens Ostenfeld; i 1667 solgte han dette Pant.

I 1670 laante *Jens Sehested* til Holmgaard i Skodborg Herred, Ringkjøbing Amt, 1000 Rdl. og pantsatte Jordegods i Herredet.

I 1673 laante Fru *Elisabeth Friis, Axel Juuls* Enke til Kristrup ved Struer, 400 Rdl. af Karen Pedersdatter og pantsatte forskelligt Løsøre, herunder 1 Guldarmbaand, nogle Sølvgenstande med adeligt Vaaben og nogle Damaskes Gardiner og Sengeomhæng; i 1677 døde Fru Elisabeth, og Værgen for hendes Dødsbo vilde nu betale Karen Pedersdatter de 400 Rdl., men denne nægtede at tage imod Pengene, da de ikke var rettidigt opsagt; Viborg Raadstueret dømte, at hun skulde tage imod den, men den Afgørelse vilde hun ikke anerkende; i 1679 dømte Højesteret hende til at annamme de 400 Rdl., der indtil da var deponeret hos Raadmand *Hendrich Jørgensen* i Viborg.

I de følgende Aar hændte det gentagne Gange, at Karen Pedersdatter lod Adelsmænd indmane til Arrest:

1681: *Iver Høg* til Bjørnholm i Sønder Djurs Herred i Raadstueskriver *Bertel Sørensens* Hus;

1681: *Jørgen Due* til Halkjær i Aars Herred hos Vinhandler *Peder Knudsen Nandrup*; han var syg og gav derfor ikke Møde, og hans Gæld, der var paa 1700 Rdl. blev først betalt i 1692;

1683: *Iver Høgs* Enke *Helle Trolle* i Bertel Sørensens Hus; det maa betyde, at hendes Ægtefælle, der var fraværende, da Arresten i 1681 blev forkyndt, hverken var mødt eller senere havde betalt;

1683: *Christian Giedde* til Skivehus hos Bertel Sørensen.

I 1689 indmanede Arvingerne *Christian Reetz* til Børglum Kloster og *Jens Sehested* til Katholm i Sønder Djurs Herred til at møde i Urmager *Bro Hansens* Hus i Viborg; deres Gæld stammede fra 1686 og 1687 og drejede sig altsaa om Penge, Karen Pedersdatter havde laant ud.

I 1681 fremkom Guldsmed *Peder Rasmussen* med et Regningskrav paa Karen Pedersdatter; hun hævdede imidlertid at have betalt Varerne kontant, men Sagen har Interesse derved, at Varerne og deres Priser nævnes:

1 Sølvplade til Mag. Jens Ostenfelds Kiste	10 Sldl.
1 do. mindre til Sønnens Kiste	3 -
1 Sølvfad, 1 Sølvbæger (forgylt) og 1 Pokal	2 -
2 bøhmiske Diamanter	3 Mk.
4 Knæspænder	2 -
Reparation af Guld- og Sølv-sager	1 - 2 -

12. Efterslægten. *Claus Christensen* og *Mette Pedersdatter* fik i Løbet af 21 Aar 16 Børn, hvoraf de 13 blev voxne; de fleste af disse blev gift og satte Børn i Verden, og en talrig Efterslægt voxede op. Her skal dog kun gøres Rede for det første Slægtled.

Claus Christensen gav sine Børn Slægtsnavnet *Reenberg*, og dette har deres Efterkommere bevaret til Nutiden. Meningerne er delte med Hensyn til Grunden til, at han fandt dette Navn — selv brugte han det ikke; nogle hævder, at det er dannet ved Om-skrivning af hans Morfaders Navn Renior (han hed maaske *Ren-berg*), medens andre vil vide, at det stammer fra en adelig tysk Slægt, hos hvem Claus Christensen i sin Ungdom var ansat, et Slægtssagn, der ikke kan bevises.

De voxne Børn er følgende:

Maren, født 1640; gift med *Hans Ottesen Blichfeld*, født ca. 1620, død 1684, Dr. med., Læge i Viborg;

Kirsten, født 1641, død 1671; gift med *Ejler Jacobsen*;

Anna, født 1642; gift med *Axel Mogensen Skov*, Forpagter paa Vindum Overgaard, senere paa Kjeldgaard i Salling Nørre Herred, i 1686 Konsumtionsforpagter i Halds Amt; han flyttede til Viborg, hvor han døde;

Peder, født 1644, død 1699, Magister, 1672—77 Conrector i Viborg, 1675—80 Sognepræst til Viborg Domkirke, 1680—99 til Sct. Budolphi i Aalborg; gift med *Maren Pedersdatter Slange*, død 1710;

Christen, født 1645, død i Skaane, ugift;

Margrete, født 1649, død 1724; gift 1. med *Henrik Jensen Jermin*, født 1637, død 1689, Sognepræst til Hjerm og Gimsing, Syd for Struer; 2. med hans Eftermand *Mads Knudsen Hessel*, død 1700;

Karen, født 1650; gift 1. med *Cornelius Madsen Lerche*, død 1689, Sognepræst til Oure og Vejstrup mellem Nyborg og Svendborg; 2. med Eftermanden *Kjeld Sørensen Balslev*, død 1728;

Jens, født 1652, død 1733, Magister, 1691—1705 Rector i Viborg, ejede Lynderupgaard og indrettede her paa sine ældre Dage en Kostskole; gift med *Anna Marie Pedersdatter Slange*, født 1657, død 1691;

Frantz, født 1653, død 1727, Dr. med. Stadsfysikus og Pro-

vincialmedikus i Aalborg, ejede Holmgaard, 15 km Nord for Viborg; gift 1. 1685 med *Bente Marie Christophersdatter de Hemmer*, født 1669, død 1697; 2. med *Karen Christiansdatter Luja*, født 1666;

Mette, født 1655, død 1736; gift 1689 med Mag. *Poul Mørch*, født 1658, død 1736, Præst ved Vor Frue Kirke i Aalborg;

Thøger, født 1656, død 1742, 1703—42 Landsdommer i Viborg, Digter, Forpagter af Lynderupgaard, senere Ejer af Ristrup, 12 km Nordvest for Aarhus; gift 1685 med *Magdalene Mathiasdatter Broberg*, død 1729;

Peder Hegelund, født 1658, død 1743 eller 1744, Borgmester i Aalborg; gift 1691 med *Anna Jensdatter*, død 1707;

Morten, født 1660, død 1736, Magister, Sognepræst til Vor Frue Kirke i København; gift 1694 med *Marie Margrethe Bagger*, født ca. 1647, død 1739.

Af gamle Borgmester *Peder Ostenfeldts* Børn havde

Raadmand *Niels Ostenfeld* Datteren *Giertrud*, der døde 1670, og som var gift med *Jacob Hasse*, Købmand og Raadmand i Viborg;

Margrete Ostenfeld havde i sit Ægteskab med Raadmand *Jens Ibsen* adskillige Børn, af hvilke dog kun 3 Døtre blev voksne:

Karen, gift 1. 1671 med *Peder Jensen*, født 1638, død 1698, Sognepræst til Nørholm, 12 km Vest for Aalborg, kaldte sig *Nørholm*; 2. med *Peder Pedersen Jessen*, død 1748, Sognepræst til Tisted og Binderup, 18 km Nordvest for Hobro;

Anna, født 1658, gift 1. 1683 med *Hans Pedersen Bødker*, født 1638, død 1713, Købmand i Viborg; 2. med *Mathias Poulsen*, død 1729, Etatsraad, Landsdommer i Viborg;

Apelone, født 1661, død 1731, gift 1693 med *Friderich Krüger*, død 1717, Konsumtionsforpagter i Skive, senere Raadmand i Viborg;

Mag. *Jens Ostenfeld* og *Karen Pedersdatter* havde følgende Børn:

Peder, født ca. 1646, død ugift 1694, Student;

Thøger, født ca. 1651, død 1725, Ejer af Lundgaard i Fjends Herred; gift 1691 eller 1693 med *Sara Rasmusdatter Overgaard*, død 1728; de havde 5 Døtre og 1 Søn, men denne sidste efterlod sig ikke Børn;

Peder, død udenlands, *Jens*, død 1677, *Christen*, død 1676; de var alle tre Studenter og efterlod sig ikke Afkom;

Ane, død 1719, blev i 1671 gift med *Christen Erichsen*, født 1639, død 1711, Magister, Sognepræst til Sortebrødre Kirke i Viborg, Viborgs Historieskriver; de havde 4 Sønner og 1 Datter, der alle i Daaben fik Navnet Ostenfeld; disses Efterkommere spredtes

over Danmark og Norge og er for Mandsliniernes Vedkommende enten uddøde eller ukendte.

Den nulevende danske Gren af Slægten stammer fra *Christen Pedersen Ostenfeld*, født 1669, død 1741, der var Gaardejer i Kvorning i Sønderlyng Herred, 18 km Øst for Viborg, og som regnes for at være en uægte Søn af Mag. Jens Ostenfelds ældste Søn Peder.

KILDER OG HENVISNINGER.

Afsnit 3. Severinsen: Viborg Domkirke. Köcher: Viborg Søndre Sogns Kirkes Historie. Christen Erichsens Haandskrift, Universitetsbiblioteket Add. Nr. 80, fol. 413—16. Viborg Landstings Dombog 1666. 108, 123.

4. Danske Samlinger 2. R. IV. 47 ff. E. T. Kristensen: Jyske Folkeminder, især fra Hammerum Herred. III. 61 ff. Samlinger til jydsk Historie og Topografi 2. R. III. 181 ff. Jens Ostenfeld: Slægten med de røde Roser. Hauch-Fausbøll og Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter III. Landst. Domb. A. 1612. 55. Halds Lensregnskaber 1610, 1635, 1640.

5. Indkomne Breve til Danske Kancelli 1629 9/1, 10/2, 1648 2/4. Viborg Bispearkiv, Hovedreversal Nr. 63.

6. Jyske Tegnelser XI. 131 ff. Indk. Br. 1645 12/3, 4/5.

7. J. Tegn. XIII. 27. 182 f. 199. 283. 386. 407. 428. Indk. Br. 1655 26/8. Herredags Dombog Nr. 54. 875 ff. Jyske Registre XII. 459.

8. J. Reg. 1641 27/10, 1643 5/3, 8/5, 1651 17/8, 1652 10/5, 1656 13/5. J. Tegn. 1646 24/3. Bilag til Kgl. Skøde 1661 12/7, Nr. 19. Kirkehistoriske Samlinger III. 483 ff. Viborg Raadstues Dombog 1673 ff. 5. Højesterets Dombog 1662, 43.

9. Landst. Domb. 1665, 490 ff. 1666, 103 ff.

10. Højesterets Dom 1670 29/8 Nr. 134. J. Tegn. XV. 536. 540. 557. 569.

11. Vib. Raadstues Domb. 1673 ff. 143. 232. 327. Viborg Landstings Skøde- og Pantebog 2, 93; 9, 123, 191; 14, 41; 20, 178, 228, 369; 21, 60, 214, 239; 25, 27. J. Tegn 1672 5/6, 1673 28/7, 1681 17/9. Landst. Domb. B. 1664. II. 17. Højesterets Dom 126/1665. Domb. 1679 II. 23. Viborg Landstings Breve 1666 7/6 Nr. 7, 10/10 Nr. 17, 1670 5/2 Nr. 1, 1671 4/2 Nr. 2.

12. Historisk Tidsskrift 7. R. III. 213 ff. Wibergs Præstehistorie.

SLÄKTSKAPEN I ANDRA LED MELLAN
KONUNGARNE VALDEMAR I, KNUT ERIKSON
OCH BELA 3.

Av *Hans Toll*.

När år 1193 konung Filip August av Frankrike hänvände sig till konung Knud Valdemarson av Danmark med hemställan att få någon av hans systrar till äkta, tillstyrktes dette på det ivrigaste av abboten Vilhelm av Æbelholt. System Ingeborg utvaldes och blev hon den 14 augusti samma år gift med bemålde franske monark. Men redan vid hennes kröning följande dag visade han henne på okända grunder en sådan ovilja, att han genast ville förskjuta henne. Härfor erfordrades emellertid kyrkans samtycke. Skiljsmessa begärdes och under ordförandeskap av Filips morbroder erkebiskop Vilhelm av Reims förklarade en församling av biskopar och grevar — alla Filips anhängare — äktenskapet upplöst. Ingeborg överklagade emellertid detta hos påven. Efter hand upphävdes också församlingens sagda förklaring, men först år 1213 tog konungen henne tillbaka till sitt hov.¹ Som medhjelpare hade drottningen främst den förenämnde abbot Vilhelm. Denne författade därvid bl. a. en skrift, som vederlade de grunder, på vilka skiljsmessa begärts. Vi behöva ej här ingå på dessa. Skriften är emellertid intressant uti genealogiskt avseende och betecknas i vår tid såsom »en særdeles god stamtavle over den danske kongeslægt».² Den går bl. a. uti två tabeller uti ifrågavarande stycken ner: den ena från Erik Ejegod till sonen Knud Lavard, konung Valdemars fader, den andra från Knut den helige till sonen Karl, greve av Flandern.

Emellertid finnes tyvärr denna abbotens skrift icke längre kvar i original. Man har endast två något olika redaktioner: *dels* av Arne Magnusson verkställd avskrift av nu förlorat original, *dels* en annan, som framträder tidigast uti en av Soröprofessorn Henrik Ernst år 1646 utgiven skrift. Numera äro dessa begge offentliggjorda sida vid sida av professor Gertz, den förra under beteckningen A den senare angiven som E.³ Vi lemna nu här nedan i utdrag *dels* å originalspråket *dels* i vår översättning de partier av redaktion A, som här intressera, men skola uti fråga, som därvid kan vara av betydelse, något tala om redaktion E.

¹ Se i dessa stycken A. Fabricius, Ingeborg, Filip Augusts Dronning, Köpenhamn 1870.

² Arup, Danmarks Historie, s. 253.

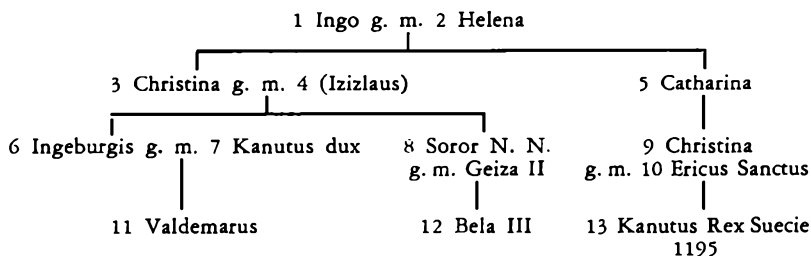
A.

(a)	(a)
1. Iste <i>Ericus</i> , filius <i>Svenonis</i>	1. Denne <i>Erik</i> , son till <i>Sven</i>
2. Magni et frater <i>Kanuti</i> martyris	2. Magnus och broder till <i>Knut</i> martyren
17. genuit <i>Kanutum</i>	17. födde <i>Knut</i>
18. martyrem	18. martyren
29. Iste <i>Kanutaus</i> dux fuit	29. Denne <i>Knut</i> var <i>Danskarnes</i>
30. <i>Danorum</i> et rex <i>Sclauorum</i>	30. hertig och <i>Slavernas</i> Konung.
32. Hic	32. Denne
33. habuit uxorem, nomine <i>Ingi-</i>	33. hade en gemål med namnet <i>Inge</i> .
34. <i>burgis</i> , filiam <i>Izizloui</i> , ⁴ poten-	34. borg, dotter till <i>Izizlaus</i> Ru-
35. tissimi <i>Ruthenorum</i> regis et	35. thenernas högst mäktige Konung och
36. <i>Christine</i> reginae. Ex qua genuit	36. <i>Christina</i> drottning. Med henne födde han
37. <i>Waldemarum</i> , gloriosum	37. <i>Waldemar</i> den ärorike
38. <i>Danorum</i> regem.	38. Konung över <i>Danerna</i> .
(b)	(b)
1. <i>Supradicta</i> autem <i>Christina</i>	1. Men den ovannämnda <i>Christinas</i>
2. auia <i>Waldemari</i> regis filia fuit	2. Konung <i>Valdemars</i> mormoder var dotter
3. <i>Ingonis</i> , <i>Svevorum</i> regis, et	3. till <i>Inge</i> , <i>Svenskarnes</i> Konung och
4. <i>Helene</i> regine. <i>Predictae</i> autem	4. <i>Helena</i> drottning. Men den förenämnda
5. <i>Ingeburgis</i> (<i>matris</i> <i>Waldemari</i>	5. <i>Ingeborgs</i> [moder till Konung
6. regis) soror, filia <i>Izizloui</i> regis	6. <i>Valdemar</i>] syster, en annan dotter till
7. alia, nupsit regi <i>Hungarie</i>	7. Konung <i>Izizlaus</i> , blev gift med <i>Ungerns</i> Konung
8.	8.
9. qui sororem	9. som hade en syster till
10. regis <i>Francie</i> habuit uxorem	10. <i>Frankrikes</i> Konung till gemål.
11. Unde patenter ostenditur, <i>Walde-</i>	11. Varav tydligt visas, att <i>Valde-</i>
12. marum, <i>Danorum</i> regem, patrem	12. mar <i>Danskarnes</i> Konung, fader till
13. <i>Ingeburgis</i> regine <i>Francie</i> , et	13. <i>Ingeborg</i> , <i>Frankrikes</i> drottning och
14. <i>Bela</i> , regem <i>Hungarie</i> , conso-	14. <i>Bela</i> , <i>Ungerns</i> Konung, voro
15. brinos esse. Sed quo	15. <i>Kusiner</i> . Men genom vem (på vad sätt) äro
16. <i>Kanutus</i> , rex <i>Svecie</i> , et <i>Siwar-</i>	16. <i>Knut</i> , <i>Sveriges</i> Konung, och
17. dus, rex <i>Norwegie</i> , in secundo	17. <i>Siward</i> <i>Norges</i> Konung i andra
18. consanguinitatis gradu ei sunt	18. släktskaps led med honom
19. propinqui.	19. beslägtade.

Gertz har i samband med uttrycket »ei«, (se (b) rad 18), som ju syftar på *Valdemar*, lemnat följande stamtavla.⁵

³ *Scriptores minores historie danice* I. s. 152 f.f. Vi hava därifrån hemtat nära ordagrant vår ovannämnda berättelse rörande skiljsmessan.

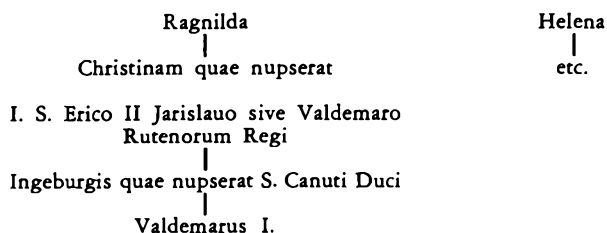
⁴ Läs: *Jarizlai*, vilken term vi här nedan komma att använda. (Se om »*Jarizlai*« Gertz' skarpsinniga förklaring (a. a. s. 180) uti en til(a) rad 34 anhäktad not).

Denna stamtavla avviker emellertid, som läsarne kunna finna, för vad angår ättlingarne till »3 Christina« från ovannämnda Wilhelmi uppställning däruti, att Gertz i den sistnämnda inskjutit orden »qui ex ea genuit Bela, modernum regem Hungarie« uti raderna 7, 8 och 9 av avdelning (b) mellan »Hungarie« och »qui«. Denna ändring är riktig. Det var nemligen, så som Gertz påpekar, Bela III⁶ och icke Geiza, som hade till maka Margareta syster till Filip August. Vi stå säkerligen här inför en glömska, som måste påföras avskrivaren av originalet. Ty när detta tillägg verkstälts, bliva som synes »11 Valdemar« och »12 Bela 3« kusiner.

Annorlunda ställer det sig däremot på stamtavlan med släktskapen mellan »11 Valdemar och 13 Knut Erikson«. De framträda där endast som sysslingar,⁷ d. v. s. släkt i tredje led. Denna stamtavla, som är hemtad från Knytlingasagan,⁸ är följaktligen felaktig, för vad angår avstamningen från Inge och Helena genom »5 Catharina«. Ättledningen ifråga måste dragas på annat sätt och vi skola härnedan söka visa, hur detta bör ske.

Till ledning hava vi då här ett ättartal av okänd ålder, som Henr. Ernstius inryckt uti sina anmärkningar till »Vetus Chronicon Ecclesie Laudensis Cap. 6«,⁹ vilket ättartal han säger sig hava erhållit av Stephanus Johannis Stephanius.¹⁰ Det kallas: »Genealogia Ingeburgis ex Codice MS.« och skola vi i utdrag meddela därav följande:

⁵ a. a. s. 182.

⁶ a. a. s. 182. (b) not till (b) rad 7.

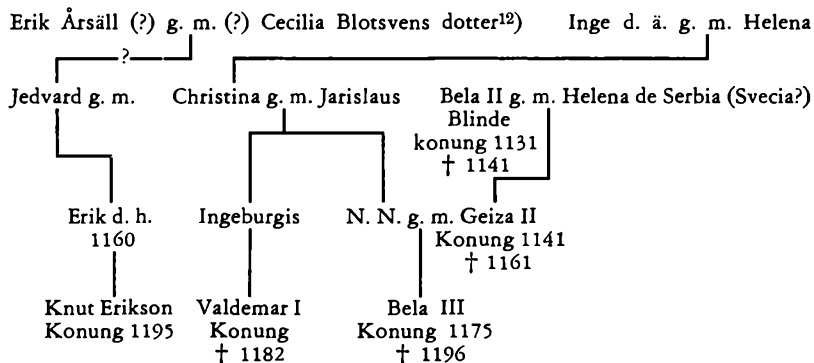
⁷ Se Bolin Historieforskning s. 175.

⁸ Ed. av Petersens s. 195 f.

⁹ Denne Ernstius är densamme, som verkställt den ovannämnda redaktion E (Se Gertz a. a. s. 153 f.f.).

¹⁰ Se Lagerbring, Svea Rikes Historia II s. 41.

Här finnas tvenne felaktigheter. *Den ena*: Ragnhild måste bevisligen utbytas mot Helena.¹¹ *Den andra*: är kronologiskt otänkbar, då den sätter Erik den helige som gift med denna Christina, något som redan Lagerbring påpekat. (Hans drottning var Christina, dotter till Inge d. y. (*S. R. S. I. I.* s. 4)).¹² Men den är på samma gång ytterst intressant, enär den visar en beröringspunkt mellan Jarislaus' og Eriks slägt. Om och när vi i form av hypotes insätta här i Eriks ställe hans fader Jedvard, så få vi nedanstående stamtavla, uti vilken Konungarne Valdemar, Bela III, och Knut Erikson framträda som kusiner.

Vad så till sist angår Erik den heliges fädernesläkts förbindelser med ryska och ungerska konungahusen samt härmed sammanhängande frågor, hänvisas till vår förenämnda undersökning: »Folke Filbyter».¹⁴

¹¹ Om Ragnhild se Toll, Folke Filbyter s. 25.

¹² Se härom *H. Toll*: Cisterciensermunkar uti Erik den heliges gårdskapell. 1939.

¹³ A. a. s. 25 f. Dess exkurs »Filipnamnet« (s. 19—27) bevisar, att direkt härstamning är i sagda släkter erforderlig för att namnet skall kunna nedärvas. Nu kan emellertid dylik härstamning icke påvisas rörande personerna å vår förestående stamtavla och namnet föres därför aldrig där. Och ännu så sent som hos Eriks broder Joar eller dennes eftersläkt framträder detsamma. Men när därefter det plötsligt möter hos Eriks yngre son Filip och senare hos dennes efterkommande, måste detta ovilkorligen bero på nedärving genom Eriks ovannämnda gemål Christina och dennas fader Inge den yngre hos vilkens förfäder dylik avstamning fans. Vi finna detta utgöra ett synnerligen kraftigt bevis för riktigheten af denna den ovannämnda tidiga källans uppgift. Ty, hade hon varit dotter till Inge den äldre, något som för övrigt är kronologiskt nästan otänkbart, så hade hon förvisso icke givit oftanämnda namn till sin yngre son. — På så sätt finna vi Erikska ätten och Folkungaätten på olika grunder upptaga Filipnamnet — den förra genom Inge d. y. den senare genom dennes halvbroder Folke Filbyter, i begge fallen till följe direkt nedstamning.

ANMELDELSER.

Robert Neiiendam, Johanne Luise Heiberg. Kbhavn. 1937. 162 S. (Povl Branner).

Den flittige Teaterhistoriker, Teatermuseets energiske Leder *Robert Neiiendam*, har udsendt en ny Udgave af sin Bog om *Johanne Luise Heiberg*. Da hans Monografi udkom i 1917 vakte den megen Opsigt paa Grund af sine helt ny Synspunkter, paa nogle virkede den vel nok ikke saa lidt chokerende, men man maatte bøje sig for dens gennemførte Sanddrthed; enhver Paastand hvilede paa de omhyggeligste Undersøgelser. Siden den Gang har Forfatteren til Stadighed beskæftiget sig med Emnet, og hans Studier har resulteret i en Række højt bemærkelsesværdige Tilføjelser i den nye Udgave, der yderligere uddyber Billedet af Fru Heiberg.

Blandt vore store Skuespillerinder indtager *Johanne Luise Heiberg* en ganske særlig Stilling. Hun blændede ikke alene paa Scenen, hun blev tillige et samlende Midtpunkt for en hel aandelig Kultur i en baade vigtig og tiltrækkende Periode, en Tid vi med Rette betegner som en Guldalder. Hvis nogen dansk Kvinde fortjener en Monografi er det netop hende, den lille Værtshusholderdatter, der tilbragte sine Barneaar »tæt ved Pilestræde eller Holmensgades Rendestene med Dyrhavsbakken som sommerligt Fristed«, og som endte som en Kunstens og Aandslivets Dronning. Hendes Liv er et Eventyr, og *Neiiendam* har vist, at dette Eventyr er langt mærkeligere og usigeligt mere belærende, end hun selv har fremstillet det i sine berømte Livserindringer, som i Sandhed maa kaldes »Dichtung und Wahrheit« med stærkt Eftertryk paa det første. I dette Værk kæmper hun med al Kraft for den imponerende Rolle, hun ønskede at spille paa Livets Scene, og som hun i Almindelighed gennemførte med en saadan Virtuositet, at hun ikke alene formaaede at blænde sin Samtid, men ogsaa Eftertiden.

Neiiendam, der rundt om i sine Værker har tegnet saa mange interessante og mærkværdige Kvindeskikkelser, giver os her langt den interessanteste og maaske ogsaa paa en vis Maade den mærkværdigste, og han gør det ikke alene med stor videnskabelig Omhu, men ogsaa med levende kunstnerisk Følelse og Fantasi. Man mærker tydeligt, at han er bjergetaget af sit Emne. Det Idealbillede, som *Fru Heiberg* tegnede af sig selv, og som en hel Tidsalder troede paa, har han rokket svært ved, men efter min Mening har han baade gjort den lille uskyldige Pige med Englevingerne og den fornemme Etatsraadinde en stor Tjeneste. Det er nemlig langt mere tiltalende at staa overfor et virkeligt Menneske, end overfor en utilnærmelig, idealiseret Skinfigur. Rent menneskeligt er denne Bog i Virkeligheden et bedre Forsvar for hendes Liv end hendes egne stærkt udpyntede og opstadsede Erindringer. Det tragiske i hendes Liv, der behandles meget smukt, virker stærkt forsonende.

Der er i det hele taget adskilligt, der før har været uforstaaeligt i hendes Liv og Handlinger, som nu ligger klart for Dagen. Vi ser denne mærkelige, højt begavede Kvinde i hendes Ægteskab, i hendes Forhold til mange af Tidens betydeligste Personligheder og ikke mindst til Teatret, og vi forstaaer Arten af hendes Kunst langt bedre gennem denne aandfulde og indgaaende

Analyse af hendes ejendommelig sammensatte Sjæleliv. Hele hendes Udvikling belyses paa en fængslende Maade, og Forfatteren sammenfatter den selv et Sted i følgende Ord: »Harboe betyder i Fru Heibergs Liv Indvielsen, Heiberg er den intellektuelle Udvikling, den intime Forstaaelse, og Wiehe den erotiske Udfoldelse indenfor Kunstens Grænser«. Mere kort og rammende kan det næppe siges.

Det er klart, at den teaterhistorisk interesserede Læser vil glæde sig over adskilligt. Et prægtigt Fund er saaledes den Klage, som en Række af Teatrets Kunstnerinder i 1833 sendte Direktionen, og som var forfattet af Fru Heiberg. Dokumentet viser blandt andet, hvor usle Garderobeforholdene den Gang var. Om Paaklædningsværelse Nr. 11, som var forbeholdt de førende Skuespillerinder, hedder det: »I dette Værelse er en stor Kakkellovn paa den ene Væg, og Døren ligefor; den tredje Væg udgjør et Vindu, og den fjerde en mørk Baggrund. Den eneste, og endog høist indskrænkede Plads til Paaklædning i dette Værelse, er den imellem Døren og Kakkellovnen. Ved at sidde med den ene Side op ad en brændende Kakkellovn og med den anden i den frygteligste Træk fra den til Gangen vendende Dør, er det umuligt at undgaae Forkjølelse og andre Sygdomme.« Det er sikkert med fuld Ret disse Paaklædningsværelser kaldes »ubeqvemme og usunde Huler«. Saadanne Forhold bød man altsaa de Kunstnere, som tolkede Guldalderdigternes skønne farverige Ord.

Det skal endnu tilføjes, at Bogen indeholder en Række fortræffelige Illustrationer, af hvilke ikke mindst de interessante Rolle billeder er af stor Værdi for Teaterforskningen. De sætter vor Fantasi i Bevægelse og yder et udmærket Bidrag til Forstaaelsen af Datidens hele Scenestil, dens Costume- og Dekorationskunst.

Torben Krogh.

Axel Garboe, Agersø i Store Bælt med Nabo-Øen Omø gennem Tiderne. København 1938. 302 S. (P. Haase & Søns Forlag).

Ved nogenlunde fuldstændigt at gennemgaa den ret omfattende topografiske Litteratur, som hvert Aar ser Lyset herhjemme, snart som særskilt udgivne Skrifter, snart i Form af Bidrag til Amtsaarbøgerne, faar man et stærkt Indtryk af den Frodighed, som for Tiden kendetegner denne Litteraturgren. Overalt gør der sig en levende Interesse for de forskellige Egnes Historie gældende, men kun alt for ofte bærer de Frugter, som denne Interesse af føder, et umodent Præg, og jævnlig kan man ikke værges sig mod den Følelse, at det havde været mere gavnligt for ikke faa af vore Dages topografiske Penneførere, om de i Stedet for at ville optræde som Forfattere havde ladet sig nøje med at skaffe deres Interesse Næring ved grundigt at fordybe sig i, hvad andre, mere kyndige havde skrevet om lignende Emner. Det er dobbelt beklageligt, at saa meget af den topografiske Litteratur lider under væsentlige Mangler, thi ikke blot bliver derved en Række herhenhørende Emner ufyldstgørende behandlet, men saadanne Skrifter bidrager ogsaa til yderligere til at nære den — i sig selv uforstaaelige og ubegrundede — Ringeagt, som man desværre ofte møder hos »Faghistorikere« over for Arbejder vedrørende Lokalhistorie (og Personalhistorie), en Ringeagt, som forøvrigt ikke sjældent er forenet med en lige saa stærk Tilbøjelighed til at staa med Hatten i Haanden over for »Lokalhistorikerne« som Korporation betragtet.

Paa Baggrund af den Ukyndighed og Ubehjælpsomhed, som saa ofte giver sig Udslag i lokalhistoriske Skrifter, er det i høj Grad velgørende at stifte Bekendtskab med den Bog om Agersø (med Omø), som Dr. *Axel Garboe* nylig har udsendt. Det er en kyndig, kultiveret, velafrundet Bog, som betyder en virkelig Berigelse af den topografiske Litteratur. Et stort Held har det

været, at Forfatteren i sin Person har forenet en Række Forudsætninger, som ellers kun sjældent er til Stede hos en enkelt Mand. Som Præst paa Øen i over et Decennium har han haft rig Lejlighed til af Selvsyn at lære denne mærkelige lille Verden at kende, som akademisk skolet Forsker forstaaer han at gennemføre sine Undersøgelser paa metodisk Maade, og som tidligere Bibliotekar er han vel hjemme i den vanskelige Kunst at finde sig til Rette i den snart uoverskuelige Litteratur og at citere den med Nøjagtighed (jvfr. det ypperlige Afsnit med Kildehenvisninger), som øvet Skribent formaar han at lægge sine Resultater frem i et klart, ofte smukt Sprog, som historisk Interesseret evner han at følge en Udviklingsgang paa forskellige Omraader, og som gammel Naturvidenskabsmand har hans Stemme en ganske særlig Vægt, naar han taler om Øernes geologiske Forhold, om deres Fauna og Flora. Endelig er han en Mand af Aand, hvis Blik ikke standser ved Sognegrænsen. Han ejer netop den Evne, som kan give Monografien dens særlige Tiltrækning: at lade det almene spejle sig i det specielle og det lokale give nye Bidrag til Belysning af Helheden, og han glemmer aldrig, at Historien i første Række er de svundne Slægters Liv, ikke blot et Spil af abstrakte Faktorer. Meget smukt kommer dette Synspunkt til Orde et Sted i Fortalen, hvor det hedder: »en lille Lokaltets Historie føjer sig ikke blot som en lille Mosaiksten ind i det større Billede af Fortiden, men fra den begrænsede Lilleverden kan der glimtvis falde Lys over videre Perspektiver, og man kan ledes endnu et Skridt frem i Forstaaelse af M e n n e s k e s k æ b n e r.« — Ved sin Forening af litterær Kunnen og personlig Iagttagelse, af historisk Forstaaelse og naturvidenskabelig Indsigt kommer Dr. Garboe paa mærkelig Maade til at staa som den, der fortsætter Linien fra de topografisk interesserede Præster i det 18. Aarhundrede. Bortset fra personlige Fortrin og fra Fremskridt, som skyldes de mellemliggende Aars videnskabelige Udvikling, er han i Virkeligheden aandeligt set i Slægt med Mænd som *Peder Edwardsen Friis*, *Joachim Junge*, *Seyer Mahling Beyer*, *Niels Blicher* og mange andre af de brave Præstemænd, hvis litterære Arbejder vel er af ulige Værd, men som alle har gjort sig i høj Grad fortjente af Kundskaben om det danske Land og det danske Folk.

Forfatteren begynder sin Fremstilling med den forhistoriske Tid og fører den op til den sidste Menneskealders Historie. En gennemgaaende Svaghed ved Bogen forekommer det Anmelderen at være, at Dr. Garboe saa strengt følger det kronologiske Princip, som i det hele Disponeringen af Stoffet næppe er hans stærkeste Side. Ved saa nøje, som her er sket, at gaa frem efter Tidsfølgen forrykkes dels i Almindelighed Balancen mellem Skildringen af Øens historiske Helhedsudvikling og de i særlig Forstand topografiske — stedsbeskrivende — Afsnit, dels modarbejdes inden for de specielle Kapitler Overblikket ved en stadig Sammenblanding af Tilstandsskildring og Fremstilling af det historiske Hændelsesforløb. Dette mærkes især i det store Afsnit om »Kirker, Præster og Degne i tre Aarhundreder«. Skønt selv Kirkehistoriker maa Anmelderen finde, at dette Kapitel baade i sig selv og set i Forhold til de øvrige er for fyldigt. Tilmed lader Fremstillingen her ikke saa lidt tilbage at ønske. Den almindelige Redegørelse for, hvad de enkelte Præster har betydet for Øen, og for, hvorledes deres egen Skæbne har formet sig her, — en Redegørelse, der iøvrigt bygger paa et samvittighedsfuldt Studium af de sparsomme Kilder —, er i den Grad blandet sammen med Oplysninger af rent privat Natur, som man hellere havde set samlet som et Tillæg bag i Bogen, at Læseren oftere modtager et flimrende uroligt Indtryk. Hertil bidrager ogsaa den Ejendommelighed, at Forf. Gang paa Gang — næsten paa hver eneste Side — afbryder sin egen Fremstilling for at meddele Kildernes verba ipsissima endda i Form af Citater med Tidens Ret-

skrivning. Hvor værdifuldt baade i metodisk Henseende og som stilistisk Virkemiddel det end kan være i et historisk Skrift nu og da at lade de skiftende Tidsaldre selv faa Mund og Mæle, saa er Forf. dog sikkert her gaaet alt for vidt. Man mærker, at han aabenbart føler sig noget fremmed over for især det 18. Aarhundredes Stil, thi ellers vilde han næppe i den Grad ord- og bogstavret have anført ganske almindelige Vendinger og Udtryk, som atter og atter kommer igen i de officielle Kilder. Det er tilmed til Skade for hans egen Stil, der mister sin rolige og smukke Karakter ved bestandig at blandes med heterogene Bestanddele. Indholdsmæssigt set vilde det have været ønskeligt, om den kirkehistoriske Baggrund var blevet noget stærkere fremdraget, ligesom man ogsaa gerne havde set (om Kilderne da tillader det), at de enkelte Præsteskikkelser var blevet placeret mere præcist som Led i den kirkehistoriske Udvikling. Den mærkeligste blandt dem var uden Tvivl *Jens Finne Borchgrevink*, Præst paa Agersø og Omø 1771—83, som talentfuld Deltager i naturvidenskabelig Forskning Dr. Garboes Forgænger paa andet end det kirkelige Omraade, og man forstaaer, at Forf. ikke har kunnet modstaa Fristelsen til at meddele en fyldig Levnedstegning af denne usædvanlige Personlighed, men om det just er metodisk rigtigt i et Skrift specielt om Agersø at indflette en saa indgaaende Omtale af Forhold, som i ringe Grad vedrører Øens Historie, er dog et stort Spørgsmaal.

Det har ligget Anmelderen særlig nær at beskæftige sig med det kirkehistoriske Afsnit i Dr. Garboes Bog. Andre vilde maaske anke over, at andre Sider af Øens Historie, de økonomiske og landbrugshistoriske Forhold f. Eks., er vel knapt behandlede. Særlig fra Retsprotokoller skulde man tro, at der lod sig fremdrage adskilligt mere til Oplysning om den almindelige Tilstand paa Øerne. Tilbage bliver imidlertid det Helhedsindtryk, at vor Litteratur er blevet forøget med en indgaaende og tiltalende Skildring af en mærkelig, hidtil lidet kendt Lilleverden i det danske Rige. For Dyrkere af dansk Personalhistorie vil Bogen være af særlig Værdi ved Omtalen af de mange Personligheder, den kaster nyt Lys over.

Bjørn Kornerup.

SVAR.

1.

(10, VI, 78).

- 1) Konsumtionsbetjent *Jens Nielsen Trap* blev begravet d. 26/9 1737, 70 Aar gl. (Aalborg Budolfi Kirkebog).
- 2) I »Personalhist. Saml.« v. Hauch-Fausbøll, 1906, S. 109, staar under Kirkebogsuddrag fra Thy: Ørum: 1741: Baronesse Schack af Vestervig Kloster Fd. for Student *Niels Traps Søn Jens Pejter* født paa Ørum.
A. M. S. Myrhøj,
Kommunelærer.

2.

(10, VI, 79).

Angående *Johanne Lerches* Forfædre henviser jeg til min Artikel: »Lidt om de ældre Led af Slægterne Lerche og v. Westen« i Personalhistorisk Tidsskrift 9. I. 97 f.f.

Rådmand i Nysted *Iver Nielsen* og Hustru *Johanne Lerche* står omtalt Side 101. Det vil herefter ses, at *Johanne Lerche* er Datter af Sognepræst i Nysted Mag. *Knud Lerche* og *Sophie Bathe*, hvis Anetavle, såvidt den er mig bekendt, findes på Side 102.

Svigersønnen Apotheker *Johann Gottfried Becker* er en yngre Broder af den i samme Artikel Side 98 nævnte Apotheker i Odense *Jacob Gottfried Becker*. Om denne Slægt findes en righoldig Literatur. Specielt om Hof-apothekeren henviser jeg til Burman Becker: Hof- og Rejseapotheker Johan Gottfried Becker's Levned, København 1864. Han var Søn af Rektor i Husum Mag. *Gottfried Becker* (født i Lennep 1600, død i Husum 12/3 1652) og *Elisabeth Ehrenreich*. Farfaderen var *Johannes Becker*, Sognepræst i Essen senere i Lennep, født i Antwerpen, død 1614. Dennes Hustru var ligeledes født i Antwerpen. Hendes Navn kender jeg ikke. Moderens Forældre var Amtmand i Stowe i Hannover *Erich Ehrenreich* (død 1618 i Hamburg) og *Elisabeth Buscher*.

Af Oldeforældrene kender jeg kun Mormoderens Forældre, nemlig Sognepræst i Stade *Vitus Buscher* og *Elisabeth Bruckampt*.

Randers, den 1. Maj 1939.

Aage Lassen Landorph,
Overretssagfører.

BØGER INDSENDT TIL REDAKTIONEN.

Trolle. Ved Th. Hauch-Fausbøll. Dansk genealogisk Institut. København 1938. 35 S.

Meddelelser om Slægten Secher (Siker). Samlede af Dr. jur. V. A. Secher. 2. Udgave. Under Redaktion af Dr. med. Knud Secher. Andr. Fred. Høst & Søn. København 1939. 386 S. + 1 Tvl. Ill.

Bogtrykker Johan Rudolf Thiele's samtlige Efterkommere. Ved S. Otto Brenner. Personalhistorisk Instituts Forlag. København 1939. 42 S. + 1 Tvl. + Navnefortegnelse.

Konsistorialraad Jacob Christian Schmidth's samtlige Efterkommere. Ved S. Otto Brenner. Personalhistorisk Instituts Forlag. København 1938. 73 S. + 2 Tvlr. + Navnefortegnelse.

Slægtsbog for Sognedegn Sejer Olesen Leth og Hustru Ida Nielsdatter samt deres Forslægt og Efterslægt. Ved P. Filtenborg. København 1938. 213 S. + 1 Tvl. Ill.

Karl Madsens Bibliografi. Udarbejdet af Merete Bodelsen. Fischers Forlag. København 1939. 176 S. Ill.

TIL MEDLEMMERNE.

Samfundets Medlemmer kan ved Henvendelse til Hr. Landsretssagfører Poul Schrader, Skindergade 44, Tlf. C. 9750, erholde Th. Hauch-Fausbøll »Slægten Schrader« for halv Pris, Kr. 5,—, saa langt Oplaget rækker.

DR. K. CARØE:

DEN DANSKE LÆGESTAND I—V.

- I. Doktorer og Licentiater 1479—1788.
- II. Kirurger 1738—1785.
- III. Den danske Lægestand 1786—1838.
- IV. Den danske Lægestand.
Supplementsbind til 7 Udg. (Læger, der har taget Eksamen efter 30. Januar 1838 og er døde inden 1. Januar 1901).
- V. Supplementsbind til I—IV.
I—V Kr. 8,—. Enkelte Bind Kr. 2,—.

HENRY BRUUN:

DANMARKS AMTSFORVALTERE 1660—1848

Kr. 3,25.

FRITZ JÜRGENSEN WEST:

DE KONGELIGE AMTMÆND I HERTUGDØMMET

SLESVIG 1660—1864

Kr. 2,—.

INDHOLDSFORTEGNELSE

TIL PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFTS

FØRSTE 50 BIND

1.—9. Række II (1880—1929)

Kr. 2,—.

samt

FORTEGNELSE OVER

LITTERÆRE ARBEJDER AF LOUIS BOBÉ

Udarbejdet af ØJVIND ANDREASEN, cand. mag.

Kr. 2,—.

Henvendelse sker til Ejnar Munksgaards Forlag, Nørregade 6,
København K., Tlf. Central 6970.

Bognyheder.

FRA RIGSARKIVETS SAMLINGER II

Gemeimearkivet i Tiden fra Enevældens Indførelse
til Rigsarkivets Oprettelse (1660—1889).

Ved *Holger Hjelholt*.

56 Sider. Folio med Lystryk.

Indb. Kr. 6,—.

THOMAS KINGO'S SAMLEDE SKRIFTER

Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
ved *Hans Brix*, *Paul Diderichsen* og *F. J. Billeskov-Jansen*.

Bind II er udkommet. Vil blive komplet i 7 à 8 Bind.

Bd. II, 263 Sider.

Kr. 6,—.

For Medlemmer af D. S. L.'s Prænumerantafdeling

Kr. 4,—.

DANMARKS RIGES BREVE

Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
under Ledelse af *Franz Blatt*.

Udkommet er: 2. Række 1. Bind, 1250—1265.

Udarbejdet af *Gustav Hermansen*.

374 Sider.

Kr. 12,—.

AMTSUDGAVEN af

„Danmarks Riges Breve“ udgivet af Det Danske
Sprog- og Litteraturselskab under Ledelse af *Franz
Blatt*:

Aarhus- Randers- Vejle- Amter.

2. Del 1. Hefte 1250—1265 ved *Gustav Hermansen*.

56 Sider.

Kr. 1,—.

EJNAR MUNKSGAARD · KØBENHAVN